von K. Krumbacher

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ

ΦΡΟΒΕΛΙΑΝΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

ΥΠΟ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΛΑΣΚΑΡΙΔΟΥ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΕΚ ΤΟΥ Η' ΚΑΙ Θ' ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ
ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΘΡ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΗ ΚΑΙ ΑΛ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
(3-ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΙΟΥ, ΟΙΚΙΑ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ-3)
1885

= Gesch. p. 1144

B

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ

ΦΡΟΒΕΛΙΑΝΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

ΥΠΟ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΛΑΣΚΑΡΙΔΟΥ

Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Η' καὶ Θ' τόμου τοῦ περιοδικοῦ
ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ
(Ὁδὸς Σοφοκλέους)
1885

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΡΟΒΕΛΙΑΝΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ*

Παρακαλῶ τὴν ἀξιότιμον ἐφορείαν τοῦ κατὰ πολλὰ εὐεργετικοῦ τούτου συλλόγου νὰ δεχθῇ καὶ δημοσίᾳ τὰς εὐχαριστήσεις μου, διότι μ' ἐθεώρησεν ἀξίαν νὰ καταλεχθῶ μεταξὺ τῶν μελλόντων ν' ἀπαρτίσωσι καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὴν πάντοτε ἀξιόλογον καὶ ὠφελιμωτάτην σειρὰν τῶν δημοσίων ἐν αὐτῷ ἀναγνωσμάτων· ἐπαναλαμβάνω δὲ καὶ αὖθις, ὅτι ἓν καὶ μόνον μὲ παρώρμησε ν' ἀποδεχθῶ τὴν τιμὴν ταύτην, ὁ διακαὴς δηλ. πόθος μου τοῦ νὰ συντελέσω τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ταχυτέραν καὶ πληρεστέραν παρ' ἡμῖν εἰσαγωγὴν τοῦ Φροβελιανοῦ συστήματος. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἶναι ἄφευκτον νὰ κατασταθῶσι γνωστότερα τὰ τοῦ συστήματος τούτου, ὅπερ δὲν ἐπιτυγχάνεται ἀρκούντως διὰ τῆς ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ μου λειτουργίας αὐτοῦ· ἕνεκα τούτου λοιπὸν ἀπεφάσισα νὰ ὑπερνικήσω τὴν φυσικήν μου δειλίαν καὶ νὰ ἐκθέσω καὶ δημοσίᾳ τὰ περὶ τῆς θεωρίας ταύτης, ἐπικαλουμένη πρὸς τοῦτο νῦν τὴν ἐπιείκειαν τοῦ σεβαστοῦ μοι ἀκροατηρίου.

Σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς πρέπει νὰ εἶναι ἡ βαθμιαία, σκόπιμος καὶ ὅσον ἔνεστι ἁρμονικοτάτη τελειοποίησις ὅλων τῶν σωματικῶν, πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων τοῦ παιδός, δηλ. ἡ σύμφωνος πρὸς τοὺς φυσικοὺς καὶ ἠθικοὺς νόμους καὶ ἑπομένως πρὸς τὸν ἀνώτατον προορισμὸν αὐτοῦ προαγωγὴ τοῦ παιδός. Κάλλιστον λοιπὸν βεβαίως θέλει θεωρηθῇ τὸ σύστημα ἐκεῖνο, ὅπερ δι' ὅλων τῶν δυνατῶν αὐτῷ μέσων τείνει εἰς τὴν πληρεστέραν πρὸς τὸ τέρμα τοῦτο προσέγγισιν.

Εἰς τὴν τελειοποίησιν ταύτην τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου τείνει ἤδη τὸ σύστημα τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς τοῦ Ῥουσσῶ. Τοῦτο ὅμως ὀρθῶς ἐν πολλοῖς ἐθεωρήθη ἄπρακτον, ὡς μὴ δυνάμενον κατὰ πολλὰ νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἀγωγὴν πολλῶν παίδων ὁμοῦ. Ὁ Πεσταλότσης ἐσυστηματοποίησε πολλὰ τῶν ἄγαν θεωρητικῶν τοῦ Ῥουσσῶ, καὶ πρὸ πάντων διὰ τοῦ μαθήματος τῆς Πραγματογνωσίας, οὗ θεωρεῖται Πατήρ, σπουδαῖον ἔκαμε βῆμα εἰς τὴν ἐφαρμογὴν καὶ γενίκευσιν τοῦ συστήματος τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς. Τέλος ὁ Φρέβελ, ὀπαδὸς γενόμενος τοῦ τε Ῥουσσῶ καὶ τοῦ Πεσταλότση, μεθ' οὗ καὶ συνεργάσθη ἐπί τινα ἔτη, πρακτικώτερον ἀκόμη κατέστησε τὸ παιδαγωγικόν του σύστημα, καταρτίσας σειρὰν ὑλικῶν ἀντικειμένων, δι' ὧν θετικώτερον καὶ συμφωνότερον πρὸς αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ παιδὸς ἐκπληροῦται ὁ νόμος τῆς τελειοποιήσεως αὐτοῦ.

Ὁ Φρέβελ μεθ' ἱεροῦ ζήλου καὶ ἀπαραμίλλου δεξιότητος καὶ ὑπομο-

* Θεωρία ἀναπτυχθεῖσα ἐν τῷ φιλολ. συλλόγῳ Παρνασσῷ τῇ 30 Νοεμβρίου 1884.

νῆς ἐσπούδασε τὴν φύσιν τοῦ παιδὸς καὶ τὴν βαθμιαίαν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν, ἀναλόγως δὲ τούτων κατήρτισε καὶ τὰ μέσα δι' ὧν ὁ γονεὺς ἢ ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει νὰ ὑποβοηθῇ τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην. Παρετήρησεν, ὅτι ὁ παῖς ἔχει ἐμφύτους τὰς ὁρμὰς τῆς κινήσεως, τοῦ παιγνίου, τῆς παρατηρήσεως καὶ ἐρεύνης, καὶ τέλος τῆς δράσεως καὶ ἐργασίας· διότι σωματικῶς καὶ ἠθικῶς ὑγιαίνων παῖς ἀπαύστως κινεῖται, παίζει, παρατηρεῖ, ἐρευνᾷ καὶ καταγίνεται εἴς τι, πολλάκις καταστρέφων ἀντικείμενόν τι ἁπλῶς ἵνα περιεργασθῇ αὐτό, ἢ ὅπως ἔχῃ τὴν εὐχαρίστησιν, εἴ δυνατόν, νὰ κατασκευάσῃ ἐξ αὐτοῦ ἄλλο.

Παίγνιον λοιπὸν καὶ ἐργασία! οὐχὶ ὅμως ἀκανόνιστον καὶ ἄσκοπον παίγνιον, οὐδὲ μηχανικὴ καὶ τυπικὴ ἐργασία, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐρρυθμισμένα καὶ σκοπίμως παρεσκευασμένα, ὅπως ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ παιδός, καὶ ὅλως ἀνεπαισθήτως, ἄγωσιν αὐτὸν εἰς ὃ ὀφείλει νὰ φθάσῃ τέρμα.

Ἄνευ κινήσεως, ἐργασίας καὶ δράσεως ἐν γένει δὲν ὑπάρχει ἀνάπτυξις, δὲν ὑπάρχει τελειοποίησις. Τὰ πάντα ἐν τῇ φύσει κινοῦνται καὶ ἑπομένως δρῶσιν. Αἱ χημικαὶ καὶ φυσικαὶ μεταβολαὶ τῆς ὕλης παράγονται διὰ κινήσεων καὶ παράγουσι πάλιν κίνησιν. Ἡ πορεία τῶν οὐρανίων σωμάτων ἐν τῷ ἀπείρῳ σύμπαντι, ὅσον καὶ ἡ κυκλοφορία τῶν χυμῶν ἐν τῷ ἐλαχίστῳ φυτῷ, ἢ ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματος ἐν τῷ σώματι τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων, τὰ πάντα τελοῦνται διὰ κινήσεων. Ἁπανταχοῦ λοιπὸν ὑπάρχει δρᾶσις.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῷ πνευματικῷ κόσμῳ· διότι ἡ κίνησις τῶν δυνάμεων καὶ ἡ ἐξάσκησις αὐτῶν διὰ τῆς ἐργασίας εἶναι ὅρος τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν. Ὅσον δὲ ζωηροτέρα καὶ μᾶλλον αὐτενεργὸς καθίσταται ἡ δρᾶσις, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν δυνάμεων προσεγγίζει εἰς τὴν τελειοποίησιν αὐτῆς.

Διὰ νὰ τελειοποιήσωμεν λοιπὸν τὰς δυνάμεις τοῦ παιδὸς πρέπει νὰ ἐξεγείρωμεν αὐτόν, ὅσῳ δυνατὸν ἐνωρίτερον, εἰς αὐτοπροαίρετον κίνησιν καὶ δρᾶσιν. Ἀλλὰ τοῦτο διὰ μόνου τοῦ παιγνίου κατορθοῦται καὶ ἐν τούτῳ συνίσταται ἡ βαθυτέρα σημασία καὶ ἡ σπουδαιότης τοῦ παιγνίου.

Καὶ ὁ Πλάτων καὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν φιλόσοφοι παιδαγωγοὶ ἐθεώρησαν τὸ παίγνιον ὡς σπουδαῖον μέσον παιδαγωγήσεως, ἀλλ' ὁ Φρόεβελ πρῶτος παρετήρησε διὰ τῆς ἐν τῷ παιγνίῳ ἐλευθέρας ἐνεργείας τοῦ παιδός, τὴν ἐκδήλωσιν ὅλων τῶν πρὸς ἐκπολιτισμὸν καί ἑπομένως πρὸς ὑψίστην τελειοποίησιν ῥεπουσῶν ἀνθρωπίνων ὁρμῶν. Ὅπως οἱ βλαστοί, ἐκ τοῦ σκότους τῆς γῆς ἐξερχόμενοι, τείνουσι πρὸς τὸ φῶς, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ παιδός, ἐκ τοῦ σκότους τῆς ἀσυνειδήτου ὑπάρξεως, τῆς λειτουργίας τῶν φυσικῶν ὁρμῶν, τείνει εἰς τὴν πνευματικὴν ζωήν, εἰς τὴν συναίσθησιν

τῆς ἠθικῆς ὑπάρξεως, εἰς αὐτὴν τὴν αὐτεξούσιον δρᾶσιν τῶν ψυχικῶν λειτουργειῶν.

Τοῦτο ὑπαινίττεται τὸ ὄνομα τοῦ νηπιακοῦ κήπου, διότι οὗτος ὀφείλει νὰ ἦναι ὁ τόπος, ἐν ᾧ, ὡς ἐν φυτωρίῳ, ὑποβοηθεῖται καὶ ἐπιτείνεται ἡ πρὸς τὸν πνευματικὸν βίον ἐξέγερσις αὕτη τοῦ παιδὸς—ἀνθρώπου. Ἀλλὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πρέπει νὰ σπουδάσωμεν τὴν φύσιν τοῦ παιδός, νὰ γνωρίσωμεν αὐτὴν καλῶς· διότι διὰ νὰ ὑποβοηθῶμεν καὶ νὰ ἐπιτείνωμεν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὁρμῶν τούτων, δὲν πρέπει νὰ καταστρέφωμεν τὴν φύσιν, ἀντικαθιστῶντες αὐτὴν διὰ τῶν κακῶς ἐννοουμένων ἀπαιτήσεων τῶν πολλαχῶς ἐλλειπεστάτων ἕξεων καὶ ἐθίμων τοῦ ψευδοῦς πολιτισμοῦ, ἐν ᾧ πλειστάκις τὸ ψεῦδος θεωρεῖται εὐφυΐα, καὶ τέχνη τοῦ βίου ἡ τέχνη τῆς ἀμοιβαίας ἀπάτης· ἑτοιμάζεται δὲ ὁ παῖς πολλαχῶς πρὸς τὴν ἐπιπολαιότητα καὶ τὴν ἐπίδειξιν, θηρεύων μόνην τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῶν ἀνθρώπων, μὲ παντελῆ πολλάκις ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν ἐνώπιον τοῦ ὑψίστου εὐδοκίμησιν. Οὐχὶ τοῦτο! ἀλλὰ σπουδάζοντες τὴν φύσιν τοῦ παιδός, πρέπει ν' ἀνευρίσκωμεν τὰς ἐν αὐτῇ ἐμφύτους ἀληθείας καὶ ἐπ' αὐτῶν νὰ βασιζώμεθα καὶ δι' αὐτῶν νὰ προάγωμεν τὸν παῖδα.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀλήθεια ἐν τῇ φύσει εἶναι ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ὁ μὴ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων στρεβλωθείς. Νόμος τοῦ Θεοῦ λοιπὸν εἶναι καὶ τὸ παίγνιον τοῦ παιδός, διότι φέρει τοὺς χαρακτῆρας πάσης ἀληθείας καὶ παντὸς ἠθικοῦ νόμου, καθ' ὅσον, ὡς τὰ φυτὰ βλαστάνουσι καὶ τὰ πτηνὰ κτίζουσι τὰς φωλεάς των, οὕτω καὶ πάντοτε, πανταχοῦ καὶ ἀμεταβλήτως, ὅλα τὰ παιδία παίζουσιν. Ὅσον καὶ ἂν ἀποχωρίσῃ ὁ πολιτισμὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀνοίξῃ χάσμα μεταξὺ τοῦ πεπολιτισμένου ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἐν ἀγρίᾳ ἔτι καταστάσει διατελοῦντος, κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐξεγέρσεως τῶν πρώτων τοῦ παιδὸς ὁρμῶν, αἱ ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶναι αἱ αὐταὶ ἀνὰ πάσας τὰς βαθμίδας τοῦ πολιτισμοῦ, χαρακτηρίζουσαι τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Αὐτὴ ἡ φύσις τοῦ παιδὸς ἀποκαλύπτεται ἐκ τῶν ὁρμῶν του, ἀλλ' αὗται εἶναι ὑπέρτεραι τῶν ὁρμῶν τοῦ ζώου, ὅσον καὶ ἂν κατ' ἀρχὰς ὁμοιάζουσι, καθ' ὅσον ὁ παῖς, ὡς ἄνθρωπος, συμμετέχει τοῦ πνευματικοῦ βίου.

Τέρμα τῶν ζωϊκῶν ὁρμῶν εἶναι ὁ ὑλικὸς βίος, ἐν ᾧ αἱ πνευματικαὶ ὁρμαὶ τοῦ παιδὸς ῥέπουσι, διὰ τοῦ ὑλικοῦ, πρὸς τὸν πνευματικὸν βίον, ὅστις εἶναι καὶ ὀφείλει νὰ ἦναι τὸ τέρμα ὅλων τῶν τάσεων καὶ πάσης δράσεως αὐτοῦ.

Σπουδάζοντες τὴν ἱστορίαν τῆς βαθμιαίας ἐξεγέρσεως καὶ ἐν τῷ πολιτισμῷ προαγωγῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, παρατηροῦμεν, ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐξεγέρσεως ταύτης συμπίπτουσιν ἀκριβῶς μὲ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐξεγέρ-

σεως τῆς συνειδήσεως ἐν αὐτῇ τῇ νηπιακῇ ἡλικίᾳ, καὶ ὅτι ἀμφότεραι ὡς ἀφετηρίαν ἔχουσι τὴν πλήρωσιν τῶν γενικῶν καὶ πρώτων τοῦ ἀνθρώπου ὁρμῶν. Αὗται πρωτίστως περιορίζονται εἰς τὰς ὑλικὰς φυσικὰς ἀνάγκας τῆς τροφῆς, τῆς ἐνδυμασίας καὶ τῆς κατοικίας.

Ἀλλὰ διὰ τῆς ὑπὲρ τούτων πρώτης δράσεως τῶν ἀνθρώπων, ἐκ τῆς ἀγρίας φύσεως προέκυψαν καρποφόροι ἀγροὶ εὐθαλεῖς κῆποι· καὶ ἐκ τῆς καλλιεργείας δὲ τῶν εἰς τὰς ἀνάγκας των ἀπαιτουμένων προϊόντων τῆς φύσεως, προήχθησαν εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ κάλλους αὐτῆς τῆς φύσεως, καὶ δι' αὐτοῦ ἐξηγέρθησαν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ὑψηλότεραι τάσεις, δι' ὧν αἱ φυσικαὶ ὁρμαὶ μετεβάλλοντο εἰς πνευματικάς. Οὕτω, βαθμηδόν, ἡ ψυχὴ ἀνυψώθη ἐκ τῆς κόνεως τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν καὶ τὸ πρῶτον συνῃσθάνθη τὸν πρὸς τὸ ἰδεῶδες κάλλος πόθον, ἐξ οὗ ἐπήγασαν αἱ καλαὶ τέχναι. Ὁ πόθος τοῦ εἰδέναι ἔφερε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ ἀνακαλύψεως εἰς ἀνακάλυψιν καὶ ἀπὸ ἐφευρέσεως εἰς ἐφεύρεσιν, τὸ δὲ οὕτως ἀφυπνισθὲν ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἐν τῇ ἀκμῇ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, ἀνεζήτει ἁπανταχοῦ τὴν ἀλήθειαν καὶ κατήρτησε, διὰ τῆς κατατάξεως αὐτῆς, τὴν ἐπιστήμην.

Οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ παιδός, μετὰ τὴν πλήρωσιν τῶν εἰς τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας τεινουσῶν ὁρμῶν, ἐξεγείρονται βαθμηδὸν αἱ πνευματικαί, χρησιμεύουσαι ὡς βάσεις πάσης βαθμιαίας μορφώσεως καὶ τελειοποιήσεως αὐτοῦ. Ἐὰν λοιπὸν αἱ πρώτισται αὗται τάσεις τοῦ παιδὸς τοσαύτην σπουδαιότητα ἔχουσι διὰ τὴν ὅλην αὐτοῦ ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν, τότε τὸ ἱερώτατον βεβαίως ἔργον τῶν γονέων καὶ τῶν παιδαγωγῶν εἶναι ἡ προφύλαξις καὶ περίθαλψις αὐτῶν, ὅπως μὴ διαφθειρόμεναι καὶ παρεκτρεπόμεναι, ἀντὶ καρπῶν φέρωσιν ἀκάνθας. Ἐὰν δὲ τὸ παίγνιον εἶναι ἡ ἐλευθέρα ἐκδήλωσις τῶν ὁρμῶν τούτων, τότε σπουδαιότατον ἐπίσης καθίσταται μέλημα αὐτῶν νὰ καθοδηγῶσι τὰ παίγνια ταῦτα, ὅπως καταστήσωσιν αὐτὰ ἀληθὲς μέσον διαπαιδαγωγήσεως, καὶ μορφώσεως.

Ἐκ πάντων τούτων βεβαιούμεθα, ὅτι ὀρθῶς ὁ Φρόβελ θεωρεῖ ὅτι ἡ ἐλευθέρα δρᾶσις τοῦ παιδὸς ἀπεικονίζει τὰς ἐκπολιτιστικὰς ὁρμάς, αἵτινες ἀνύψωσαν ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν αἰώνων τὴν ἀνθρωπότητα, εἰς ὃ νῦν ἔφθασε σχετικὸν ὕψος πολιτισμοῦ.

Ἀλλὰ πόσοι εἶναι οἱ ἐπιχειρήσαντες νὰ παρατηρήσωσι τὴν φύσιν τοῦ παιδὸς τοσοῦτον ἐπισταμένως, ὥστε νὰ ὦσι κατάλληλοι κριταὶ τῶν ἀνωτέρω. Πλειστάκις μὲν ἡ στοργὴ τῶν γονέων προτρέπει αὐτοὺς νὰ ἐπιτηρῶσι τὰ τέκνα των, ὅπως διὰ τοῦ χρόνου ἀνακαλύψωσιν, ἐὰν εἶχον ὡρισμένας τινὰς προδιαθέσεις καὶ κλίσεις, ἢ μήπως ἀνακαλύψωσιν ἐν αὐτοῖς ἔκτακτόν τι δώρημα ἢ καὶ μεγαλοφυΐαν. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἀρκοῦσι πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν ἀνωτέρω ἀληθειῶν. Πρέπει δὲ νὰ λάβωμεν ἴσως ὑπ' ὄψιν καὶ ὅτι αἱ οὐσιωδῶς διάφοροι ἕξεις τοῦ νῦν πολιτισμοῦ ἀφ' ἑνός, καὶ αἱ πολυειδεῖς κληρονομικαὶ ἀτέλειαι ἀφ' ἑτέρου, ἐτροποποίησάν πως ἀπὸ

γενεᾶς εἰς γενεὰν τὰς ὁρμὰς τοῦ παιδός, εἰς τρόπον, ὥστε νὰ ἦναι δυσδιάκριτον, ἐὰν αἱ ῥοπαὶ τῆς ἀνθρωπότητος δύνανται ν' ἀνευρεθῶσιν εἰς τὰς ῥοπὰς τῆς παιδικῆς ἡλικίας.

Καὶ ὅμως τὸ ὀξυδαρκὲς ὄμμα τοῦ ἐμβριθοῦς παρατηρητοῦ πολλαχῶς δύναται νὰ βεβαιώσῃ καὶ ν' ἀποδείξῃ διὰ πολυειδῶν παρατηρήσεων, ὅτι ταῦτα οὐδεμίαν εἶχον ἐπίδρασιν. Διότι αἱ ἔμφυτοι ὁρμαὶ τοῦ παιδὸς ἀναφαίνονται, ἀναπηδῶσιν, οὕτως εἰπεῖν, πάντοτε καὶ ἁπανταχοῦ, ὅπου τὸ παιδίον ἀκωλύτως καὶ ἄνευ ἠθικῆς πιέσεως ἀφίεται εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ αὐτενέργειαν καὶ ἰδίως, ὅταν ἐλευθέρως δρᾷ ἐν τῇ ἐξοχῇ ἢ ἐν τῷ κήπῳ. Ἐπανέρχονται δὲ φυσικώτατα, ὡς καὶ αἱ πρὸς τροφὴν ὁρμαί, καὶ εἶναι θετικαί, ὅσον καὶ ἡ ἀφέλεια καὶ ἡ ἀθωότης τῆς πρώτης ἡλικίας.

Ἀλλ' ἂς παρατηρήσωμεν νῦν ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτὰ τὰ παιδία. Ἡ πρώτη ἀνάγκη, ἥτις μετὰ τὴν τῆς τροφῆς εἰς ὅλα τὰ παιδία ἐκδηλοῦται, εἶναι ἡ τῆς κινήσεως. Χεῖρας καὶ πόδας κινεῖ ἀπαύστως τὸ βρέφος, πρὶν ἔτι δυνηθῇ νὰ μεταχειρισθῇ τὰ μέλη του ταῦτα· βραδύτερον δὲ τρέχει, πηδᾷ, ἀναρριχᾶται. Βεβαίως πάντες γνωρίζομεν, ὅτι ὑγιαίνοντες παῖδες συνήθως τοῦτο πράττουσι, πολλάκις μέχρις ὑπερβολῆς καὶ μετ' ὀχληρᾶς ἀεικινησίας ἐπιμαρτυροῦντες τὴν ἀλήθειαν τῶν ἀνωτέρω. Δὲν εἶναι δύσκολον ν' ἀνεύρωμεν τὸν σκοπόν, ὃν ἐπιδιώκει ἐνταῦθα ἡ φύσις. Ἡ ἐξάσκησις καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν κλειδώσεων καὶ τῶν μελῶν καὶ τῆς σωματικῆς ἐν γένει ῥώμης τελεῖται διὰ τῆς κινήσεως. Βαθμηδὸν δὲ ἐκ τῆς προαιρετικῆς κινήσεως πηγάζει ἡ ἀληθὴς δρᾶσις, δηλαδὴ ἡ εἰς ἐπίτευξιν σκοποῦ τινος τείνουσα. Ἡ ὁρμὴ αὕτη πρὸς δρᾶσιν εἶναι ἡ γενικωτάτη πασῶν, διότι ἐμπεριέχεται εἰς ὅλας καὶ ἐπιτείνει ὅλας· πρέπει λοιπὸν ταύτην, ἰδίως νὰ περιθάλπῃ καὶ νὰ τελειοποιῇ ἡ ἀγωγή, ἐπιρρωνύουσα δι' ὅλων τῶν δυνατῶν αὐτῆς μέσων τὰς σωματικὰς τῶν παίδων δυνάμεις. Ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ ἡ γυμναστικὴ καὶ τὰ παίγνια τῆς κινήσεως περιλαμβάνουσι τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις.

Γνωστὰ εἶναι τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰδικὰ παίγνια καὶ αἱ ἀσκήσεις τῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι προγόνων ἡμῶν· ἀλλὰ καὶ πολλὰ πρὶν τούτων, ἀπὸ τῆς νηπιότητος τῶν ἐθνῶν, ὑπῆρχον παρόμοια παίγνια καὶ ἀσκήσεις πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, εἰ καὶ ἄνευ τῆς αὐτῆς γνώσεως τοῦ ζητουμένου. Καὶ νῦν ἀκόμη ἀνευρίσκονται τοιαῦτα παίγνια παρὰ τοῖς ἀγρίοις πάσης χώρας.

Ὁ πρῶτος ὅρος πάσης ἀνθρωπίνης δράσεως, πάσης ἐργασίας, πάσης παραγωγῆς εἶναι ἀναντιρρήτως ἡ ἐξάσκησις τῶν ἀρθρώσεων, τῶν μελῶν, τῶν ὀργάνων καὶ ὅλων τῶν σωματικῶν δυνάμεων, δι' ὧν αἱ ἐργασίαι ἐκτελοῦνται. Ὅτι ἀτελῶς μόνον ἐφρόντισε μέχρι τοῦδε ἡ ἀγωγὴ περὶ αὐ-

τῶν μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν χωλῶν, ἐστρεβλωμένων καὶ ἑπομένως πρὸς τὴν ἐργασίαν ἀχρήστων ὀργάνων τούτων, ὅσον καὶ ἐκ τῆς σπάνεως ἰσχυρῶν, ὑγιῶν καὶ συνάμα εὐκάμπτων καὶ ὡραίων σωμάτων.

Ἐπίσης γενικῶς, ὅσον ἡ ἀνάγκη τῆς κινήσεως ἀναφαίνεται ἐν τῇ νηπιακῇ ἡλικίᾳ καὶ ἄλλη τις, ἧς ὅμως ὀλιγώτερον ἀκωλύτως ἐπιτρέπεται ἡ ἐξάσκησις, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς ἀνωτέραις κοινωνικαῖς τάξεσιν. Εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς καλλιεργείας τῆς γῆς, ἥτις ἐν τῇ νηπιακῇ ἡλικίᾳ ἀναφαίνεται ὡς πόθος τοῦ νὰ σκάπτωσι τὴν γῆν, ἢ καὶ ἁπλῶς τοῦ νὰ παίζωσι μὲ τὸ χῶμα καὶ δι' αὐτῶν τῶν χειρῶν των. Καὶ ποῖον παιδίον δὲν ἀγαπᾷ νὰ παίζῃ μὲ τὸ χῶμα ἢ μὲ τὴν ἄμμον ; Πόσον χαίρουσιν, ὅταν δύνανται νὰ βυθίζωσι τὰς μικράς των χεῖρας ἐντὸς τῆς μαλακῆς ταύτης ὕλης, ἢ καὶ νὰ σχηματίζωσι δι' αὐτῆς κηπάρια, εἰς ἅ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, φυτεύουσιν ἁπλῶς, ὅσα ἐκεῖ πλησίον ἀποκόπτουσιν ἄνθη.

Ἡ δὲ ὁρμὴ αὕτη πρὸς καλλιέργειαν τῆς γῆς βεβαίως καταλέγεται μεταξὺ τῶν πρώτων ὁρμῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καθ' ὅσον συνδέεται μάλιστα μετὰ τῆς ἀνάγκης τῆς πρωτίστης τοῦ ἀνθρώπου τροφῆς.

Τί ὅμως συμβαίνει συνήθως ; Μόλις ἀναφανῇ ἡ ὁρμὴ αὕτη εἰς τοὺς παῖδας καὶ πάραυτα, μετὰ εἰδικῆς φροντίδος, μεριμνώσης, δῆθεν, ὑπὲρ τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τοῦ παιδός, καταπνίγεται πάλιν. Γονεῖς καὶ παιδαγωγοὶ ἀναφωνοῦσιν ἀπαύστως, «Μὴ τὸ χῶμα, θὰ λερωθῇς, θὰ φθείρῃς τὰ ἐνδύματά σου!» Καὶ ἔχουσι δίκαιον, διότι εἶναι κρῖμα νὰ φθείρωνται, οὕτω, τὰ πολυτελέστατα πολλάκις ἐνδύματα τῶν τέκνων των. Ἀλλ' ἐὰν ἐγνώριζον πόσῳ πικρὸς ἔλεγχος τῆς ἀγνοίας καὶ παιδαγωγικῆς ἀδεξιότητος εἶναι ἡ ἐκ τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης πηγάζουσα θλῖψις καὶ στενοχωρία τοῦ παιδός, βεβαίως ἤθελον προτιμήσει νὰ ἐνδύωσιν αὐτὰ ἁπλούστερον καὶ συμφωνότερον πρὸς τὴν φύσιν των, ὅπως μὴ διὰ τῆς παρακωλύσεως τῆς ἐλευθέρας ἀναπτύξεως τῶν ὁρμῶν των, παρακωλυθῇ καὶ ἡ ὅλη αὐτῶν ἀνάπτυξις, καὶ ἀπολέσωσιν οὕτω τὸ καταλληλότατον μέσον πρὸς μόρφωσιν τῆς καρδίας, ὅπερ δι' οὐδενὸς ἄλλου δύνανται ν' ἀντικαταστήσωσι.

Τὸ σπουδαιότατον μέσον τῆς ἐπὶ τῆς καρδίας τοῦ παιδὸς ἐπιδράσεως εἶναι, πλὴν τῆς ἐπιρροῆς τῆς οἰκογενειακῆς ἀγάπης, ἡ εὐαισθησία αὐτοῦ πρὸς ἀντίληψιν τῶν ἐκ τῆς φύσεως ἐντυπώσεων καὶ ἡ πρὸς ταύτην στοργὴ αὐτοῦ. Αὕτη ὅμως ἐξεγείρεται μόνον, ὅταν ἐκθέτωμεν τὸν παῖδα συνεχῶς εἰς τὰς ἐπιδράσεις ταύτας τῆς φύσεως καὶ ὅταν ἀφίνωμεν αὐτὸν νὰ καταγίνηται ἐν αὐτῇ, παρατηρῶν καὶ παρακολουθῶν αὐτενεργῶς τὰ τῶν πολυειδῶν προϊόντων αὐτῆς. Διότι μόνον ὅ,τι ὁ παῖς ψιλαφήσει καὶ

εἰς ὃ καταγίνεται ὁ ἴδιος, ἐργαζόμενος, τοῦτο ὄντως δεσμεύει ἐξακολουθητικῶς τὴν προσοχὴν αὐτοῦ.

Ὅσον ἄσκοποι καὶ ἂν φαίνωνται αἱ ἐργασίαι αὗται ἐν τῇ ἄμμῳ ἢ τῷ χώματι καὶ ἡ ἀδέξιος κατασκευὴ τῶν ἐφημέρων ἐκείνων κηπαρίων, οὐχ' ἧττον ἀποτελοῦσι τὴν ἀρχήν, τὴν ἀφετηρίαν, πρὸς παρατήρησιν καὶ ἔρευναν τῆς φύσεως καὶ πρὸς ἐξέγερσιν τοῦ πόθου τῆς καλλιεργίας τῆς γῆς καὶ τῆς ἐπιμελείας τῶν προϊόντων αὐτῆς. Ἐὰν ὁ πόθος οὗτος δὲν ἀναπτυχθῇ δεόντως καὶ ἐγκαίρως, χάνεται βαθμηδόν· πᾶσα δὲ εἰς ἀχρηστίαν ἀφεθεῖσα δύναμις καὶ δρᾶσις ἐπαυξάνει τὴν βαρύτητα τοῦ σώματος, ὅπερ τότε καθίσταται βαρυκίνητον καὶ διὰ τῆς ὀκνηρίας του τυραννεῖ τοὺς παῖδας καὶ τοὺς ἀνεπτυγμένους ἀνθρώπους. Τοῦτο εἶναι ἡ ἀρνητικὴ ἐξ αὐτοῦ βλάβη.

Ἡ δὲ θετικὴ βλάβη ὑφίσταται εἰς τὸ ὅτι ἡ ἀληθὴς παρατήρησις τῆς φύσεως, τῆς μεγάλης ταύτης καὶ πρώτης τοῦ ἀνθρώπου διδασκάλου, χάνεται διὰ τὴν παιδικήν, δηλαδὴ τὴν σπουδαιοτάτην διὰ τὴν ἀντίληψιν ἡλικίαν, καὶ ὅτι αἱ ἐντυπώσεις αὐτῆς, ἐπιπολαίως μόνον καὶ ἐξωτερικῶς, ὡς ἐν πανοράματι, διέρχονται καὶ οὐδόλως μένουσι. Καὶ ἐὰν μετὰ τοῦτο τὰ παιδία κόπτωσιν ἄνθη ἢ συνάζωσι διάφορα φυσικὰ ἀντικείμενα, τοῦτο εἶναι ἄσκοπον παίγνιον, οὐδόλως ἄγον αὐτὰ εἰς συνετωτέραν παρατήρησιν τῶν ὄντων καὶ τῶν ἀντικειμένων τῆς φύσεως.

Πόσον διαφέρει τούτου ἡ χαρὰ τοῦ παιδός, εἰς ὃ παρεχωρήθη μικρὸν κηπάριον, ὅπερ ὁδηγεῖται νὰ καλλιεργῇ αὐτὸ τὸ ἴδιον, νὰ σκάπτῃ, νὰ φυτεύῃ, νὰ ποτίζῃ· μεθ' ὁποίου πόθου, μετὰ πόσης ἀνυπομονησίας ἀναμένει νὰ ἴδῃ ἐξερχομένους τοὺς πρώτους βλαστούς, ἢ νὰ διαρρήξωσι τοὺς κάλυκάς των τὰ πρῶτά του ἄνθη· τίς δύναται νὰ περιγράψῃ τὴν ἡδονήν του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἠθικήν του ὠφέλειαν, ὅταν δύναται ν' ἀποκόψῃ τὰ ἄνθη, ἅτινα αὐτὸ τὸ ἴδιον περιεποιήθη, καὶ νὰ προσφέρῃ ταῦτα, ἐν ἐνθουσιασμῷ, πρὸς τὴν ἀγαθήν του μητέρα, ἥτις μετὰ τῆς αὐτῆς ἡδονῆς τ' ἀποδέχεται, ἐνθαρρύνουσα αὐτὸ εἰς νέαν ἐργασίαν! Πόσον τελειότερον διδάσκεται τὰ περὶ τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους, ὅταν ὁδηγῆται νὰ διακρίνῃ τὰ μυστήρια ἑκάστης τούτων ἐν τῇ φυσικῇ αὐτῶν λειτουργείᾳ. Τοὺς νέους βλαστοὺς ἐν τῷ ἀγρῷ καὶ τῷ λειμῶνι, τὰ μικρὰ πτηνὰ ἐν τῇ φωλεᾷ των, τὰς μελίσσας ἐν τῇ κυψέλῃ, τὰ ζωΰφια ἐν τῇ κινήσει αὐτῶν, τοὺς καρποὺς κρεμαμένους ἀπὸ τῶν κλώνων καὶ τοὺς στάχεις μεστοὺς καὶ κυματίζοντας. Ὅταν οὕτως ἐμπράκτως γνωρίσῃ ὅλον τὸ πλούσιον ταμεῖον τῆς φιλοστόργου μητρὸς φύσεως, ἀποκομίζει ἐκ τῆς τερπνοτάτης αὐτῷ καὶ ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν ὠφελιμωτάτης ταύτης παρατηρήσεως καὶ ἐρεύνης πολλαπλασίους γνώσεις καὶ ὠφελείας, ἢ ὅτι θὰ ἔφερον αὐτῷ πολύωροι σπουδαὶ καὶ μελέται ἀπὸ τῶν βιβλίων, ἐν στενοχωρίᾳ πνεύματος καὶ σώματος. Οὐχ ἧττον πρέπει νὰ κοπιάζῃ καὶ ἐν τῇ φύσει αὐτενεργῶς

ὁ παῖς, ψυχῇ τε καὶ σώματι, καὶ νὰ ἐργάζηται πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν ἐν αὐτῇ θαυμασίων· τότε μόνον ἀνευρίσκει καὶ οἰκειοποιεῖται αὐτὰ ἀνεξαλείπτως.

Ἡ θέρμανσις τῆς καρδίας καὶ τῶν αἰσθημάτων ἐν γένει δὲν ἐπιτυγχάνεται διὰ μόνον τῶν ἐκ τοῦ καλοῦ ἐντυπώσεων, ἀλλὰ ταχύτερον καὶ πλειότερον ἀκόμη διὰ τῆς περιποιήσεως καὶ περιθάλψεως φυτῶν καὶ ζώων. Ἡ στοργὴ πρὸς τὰ πρῶτα ταῦτα ὑπὸ τοῦ παιδὸς προστατευόμενα ὄντα ἐξεγείρει ἰδίως τὴν πρώτην μὴ φίλαυτον ἀγάπην, παρασκευάζουσα βραδύτερον αὐτὸν εἰς τὴν ἀληθῆ ὑπὲρ τῶν ὁμοίων του ἀφοσίωσιν. Ἐν τῇ μικρᾷ ἐκείνῃ ἡλικίᾳ ἐλάχιστα ἔχει ἡ ἀγωγὴ μέσα παρασκευαστικὰ πρὸς ἐξάσκησιν τῶν μετέπειτα καθηκόντων. Ὑπάρχει δὲ καὶ ἡ ὑπὲρ τῆς ἡλικίας ταύτης προκατάληψις, «τόσον μικρὰ εἶναι, τὶ δύνανται νὰ πράξωσι!» λέγομεν, καὶ ὅλοι ἐπὶ τῇ ἀρχῇ ταύτῃ συντρέχομεν νὰ τρέφωμεν ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἐκείνης ἡλικίας τὴν φιλαυτίαν, ἥτις βαθυτάτας οὕτως ἀποκτῶσα ῥίζας, ἐνισχύεται ἐν τῷ χρόνῳ καὶ ἀναφαίνεται ἡμέραν τινὰ ὡς φοβερὰ καὶ ἀνίατος νόσος, καταστρέφουσα τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἰδίου ἀνθρώπου καὶ ὅλων τῶν περὶ αὐτόν. Καὶ ὅμως διὰ τῆς ἐξασκήσεως τῶν καθηκόντων ἄρχεται ὁ ἠθικὸς βίος! Ἀλλὰ μὴ νομίσωμεν, ὅτι ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐξέγερσις καὶ ἡ ἐνίσχυσις τῶν ἠθικῶν δυνάμεων διὰ βεβιασμένης καὶ παρὰ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ παιδὸς ἐκτελουμένης πράξεως. Μόνον διὰ σκοπίμου καὶ εὐκολωτέρας προπαρασκευῆς ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐκπλήρωσις τῶν μετέπειτα σοβαρῶν καὶ πικρῶν πολλάκις καθηκόντων, ὧν κατά τινα βαθμὸν καὶ αὐτὸς ὁ παῖς ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ γνῶσιν.

Ὅταν ἰδίᾳ προαιρέσει ὁ παῖς, ἀναλαμβάνει νὰ ἐκπληρώσῃ τι, καὶ δύσκολον πολλάκις, τότε τὸ πράττει προθύμως, ὑπερνικῶν τὰς ἐνδεχομένας δυσκολίας. Ὅταν λοιπὸν διεγείρηται νὰ πράττῃ τοῦτο συνεχῶς, ἐνισχύεται διὰ τῆς τοιαύτης ἕξεως ἡ βούλησίς του καὶ προετοιμάζεται οὕτω νὰ ἐκτελῇ βαθμηδὸν τὰ δυσχερῆ, ἄνευ τῆς ἐλαφρυντικῆς προσθήκης τῆς εὐχαριστήσεως. Τὸ νὰ ζητῶμέν τι ὑπέρτερον τῶν δυνάμεων τοῦ παιδός, εἶναι τὸ ἀσφαλέστατον μέσον τοῦ ν' ἀφαιρῶμεν τὴν πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος προθυμίαν του καὶ νὰ καθιστῶμεν αὐτὸ ὀκνηρόν.

Τούτου ἕνεκα μεγάλην δίδει ὁ Φρόεβελ σημασίαν εἰς τὸν κῆπον, καὶ δὲν καλεῖ μεταφορικῶς μόνον τὰ νηπιαγωγεῖά του νηπιακὸν κῆπον. Διὰ τὸν παῖδα ὁ κῆπος εἶναι πεφραγμένη ἐλευθέρα φύσις, ἐν ᾗ διὰ τῶν ἐντυπώσεων τοῦ φυσικοῦ κάλλους καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῦ μετὰ συμπαθείας ἀντενεργείας αὐτοῦ, οὐ μόνον ἐνισχύεται ἐν τῷ ἠθικῷ νόμῳ, ἀλλὰ καὶ ἀνάγεται εἰς αὐτὰ τὰ πρῶτα θρησκευτικὰ συναισθήματα τῆς εὐσεβείας. Ἐὰν ἡ νεαρὰ ψυχὴ δὲν ἐσυνείθισε προΐμως ν' ἀνευρίσκῃ τὸν δημιουργὸν διὰ τῶν θαυμασίων τῆς δημιουργίας, καὶ νὰ κοινωνῇ πρὸς αὐτόν, ὡς πρὸς πανάγαθον πατέρα, δὲν θέλει ποτὲ δυνηθῆ βραδύτερον διὰ τῶν βιβλίων

ν' ἀντιληφθῇ τῆς θεότητος καὶ πολὺ ὀλιγώτερον, νὰ καταστήσῃ ἐνεργὸν καὶ τελεσφόρον τὴν πρὸς αὐτὴν κοινωνίαν καὶ σχέσιν της. Μόνον τὰ δρατὰ ὑπάρχουσι διὰ τὸ παιδίον καὶ παρασκευάζουσιν αὐτὸ εἰς ἀντίληψιν τῶν ἀοράτων, ὁ δὲ διὰ τῶν ἔργων του ἐκδηλούμενος δημιουργὸς μόνον δύναται νὰ παρασκευάσῃ ἐν τῷ νῷ καὶ τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀοράτου ὑψίστου Πνεύματος.

Ἄλλως τε καὶ ὑπὸ ἀμέσως πρακτικὴν ἔποψιν ἡ κλίσις πρὸς καλλιέργειαν τῆς γῆς καὶ τῶν προϊόντων αὐτῆς εἶναι πολύτιμος διὰ τὸν λαὸν ἰδίως. Ἡ βιομηχανία ἀφαιρεῖ καθεκάστην νέας ἀπὸ τῆς γεωργίας δυνάμεις, αἵτινες δύνανται, ἴσως, ν' ἀναπληρῶνται πάλιν, ὅταν πρωΐμως ἐξεγερθῇ εἰς τὰ παιδία ἡ πρὸς τὴν γεωργίαν ἀγάπη.

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιληφθῶσιν ἐνταῦθα ὅλα ὅσα ἡ φύσις ἀποκαλύπτει τῷ τέκνῳ, οὐδὲ νὰ καταδειχθῇ ἡ σπουδαιότης τῆς ἀπαύστου πρὸς αὐτὴν κοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου, δι' ἧς νέας πάντοτε ἀποκτᾷ σωματικὰς καὶ πνευματικὰς δυνάμεις, κατ' ἀντίθεσιν τῆς ἐκ τοῦ ἐπιτετηδευμένου καὶ κατὰ συνθήκην βίου προκυπτούσης χαλαρώσεως καὶ πνευματικῆς ἀδρανείας.

Ἂν σπουδάσωμεν τὸν νηπιακὸν κῆπον καὶ τὰ παιδία, ἐν ᾧ καλλιεργῶσι τὸν κῆπον ἢ καταγίνονται ἄλλως ἐν τῇ φύσει, ὀρθῶς ὁδηγούμενα καὶ σκοπίμως διδασκόμενα, τότε μόνον θέλομεν ἐννοήσει ποῦ δύναται νὰ φέρῃ ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἀνάπτυξις τῆς κατὰ τὸ φαινόμενον μικρᾶς καὶ ἀσημάντου πρὸς τὴν φύσιν ὁρμῆς.

Τότε μόνον θέλομεν ἐννοήσει, ὅτι ἡ πρώτη ὀρθὴ εἰσαγωγὴ ἐν τῇ φύσει καὶ ἡ συνετὴ χρῆσις τῶν προϊόντων αὐτῆς, δύνανται νὰ παρέχωσι στερεὰ καὶ ἀσφαλῆ θεμέλια εἰς ὅλην τὴν μετέπειτα ἐκπαίδευσιν.

Ἐξακολουθοῦντες τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν πρώτων ἐκδηλώσεων τῆς παιδικῆς ἡλικίας, παρατηροῦμεν τὴν ἀνάγκην τοῦ παιδὸς τοῦ νὰ θίγῃ τὰ πάντα. Πόσον σφίγγει αὐτὸ τὸ δίμηνον ἤδη βρέφος τὸν δάκτυλον τῆς μητρὸς ἢ ἄλλο ἀντικείμενον, ἐπενεργῶν οὕτω τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς ὕλης διὰ τῆς πρώτης ταύτης κινήσεως τῆς χειρός του, δι' ἧς βραδύτερον πρόκειται νὰ ἐπεξεργασθῇ αὐτὴν πάλιν τὴν ὕλην.

Ἡ χεὶρ εἶναι τὸ εὐγενέστατον μέλος τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὑπὸ τῆς φύσεως παρεχόμενον αὐτῷ σκῆπτρον. Ἄνευ χειρῶν δὲν δύναται νὰ παράγῃ ὑλικὰ ἔργα, διότι δὲν δύναται ἄνευ αὐτῶν νὰ ἐργασθῇ. Τούτου ἕνεκα ἔνστικτον ἔχει ὁ παῖς τὴν ἰσχυρὰν ἀνάγκην τοῦ νὰ κινῇ τὰς χεῖράς του. Χρησιμεύουσι δὲ αὐτῷ, καὶ ἰδίως διὰ τοῦ ἐπ' αὐτῶν αἰσθητηρίου ὀργάνου τῆς ἀφῆς, ὡς μέσον διακρίσεως, πολὺ πρὶν ἀναπτυχθῶσι πρὸς τοῦτο αἱ λοιπαί του αἰσθήσεις.

Μετὰ τῆς πρώτης ταύτης θλίψεως τῆς χειρὸς διεγείρεται λεληθότως καὶ βαθμηδὸν ἡ ὁρμὴ τοῦ σχηματίζειν, πλάττειν, παράγειν καὶ ἐν γένει ἡ ὁρμὴ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ὑλικῆς δημιουργίας. Ἀνωτάτη ἐντολὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ μετατρέπῃ καὶ μεταποιῇ τὰ προϊόντα τῆς φύσεως εἰς προϊόντα τῆς τέχνης. Ἡ ὁρμὴ αὕτη δύναται νὰ ὀνομασθῇ καὶ ὁρμὴ τοῦ πολιτισμοῦ, διότι οὗτος ἐπήγασεν ἐκ τῶν παραγωγῶν ταύτης. Ἐλαχίστη ἦτο ἡ μέχρι τοῦδε ὑπὲρ τῆς πρωΐμου ἐκγυμνάσεως τῶν χειρῶν μέριμνα τῆς ἀγωγῆς. Καὶ ὅμως ἡ νηπιακὴ ἡλικία εἶναι ἐκείνη, ἐν ᾗ τὸ μᾶλλον ἐπιτυχῶς δύναται ν' ἀρχίσῃ ἡ ἐκγύμνασις αὕτη, καθ' ὅσον αἱ μαλακαὶ καὶ εὐλύγισται μικραὶ κλειδώσεις εἶναι ἐπιδεκτικαὶ πάσης ἀσκήσεως. Ὁ θέλων νὰ παραβάλλῃ χεῖρας παίδων μέχρι δώδεκα ἐτῶν περίπου πρὸς ἀλλήλας εὐκόλως θέλει διακρίνει πόσον διάφορος εἶναι ἡ δεξιότης τῆς χειρός, ὅταν περιεσκεμμένη φροντὶς ἀνεπτυγμένων γονέων καὶ παιδαγωγῶν, πρωΐμως καὶ σκοπίμως μετεχειρίσθησαν τὴν δρᾶσιν τοῦ παιδὸς εἰς ἐκγύμνασιν αὐτῆς, καί τοι στερουμένης πολλάκις φυσικῆς δεξιότητος, ἥτις ἄλλως, ὅταν ὑπάρχῃ, καὶ ἄνευ ἰδιαιτέρας ἀσκήσεως προάγεται. Πόσοι ὅμως ὀλιγάριθμοι εἶναι οἱ κεκτημένοι τὰ ἔκτακτα χαρίσματα, ἐν ᾧ πολλοὶ τῶν εἰς ἑαυτοὺς ἀφιεμένων παίδων προβαίνουσιν ἐν τῇ ἡλικίᾳ μὲ ἐστρεβλωμένους καὶ ἀλυγίστους δακτύλους, μάτην πολλάκις ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῆς ἀδεξιότητος τῶν χειρῶν των, ἥτις οὐ σπανίως γίνεται αὐτοῖς πρόσκομμα εἰς τὸ νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς ἐπάγγελμά τι, πρὸς ὃ ἄλλως φυσικὴν εἶχον κλίσιν.

Ἡ Φροβελιανὴ ἀγωγὴ δὲν ἐκγυμνάζει μόνον τὸ μυωνικὸν τοῦ σώματος σύστημα ἐν γένει διὰ τῶν παιγνίων τῆς κινήσεως, ἔχει καὶ ἰδίαν γυμναστικὴν τῆς χειρός, ἥτις καὶ ἀπὸ τοῦ πρώτου τοῦ παιδὸς ἔτους πρέπει ν' ἀρχίζῃ ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς μητρός. Τὰ μικρὰ παίγνια τῶν δακτύλων — διότι παίγνια βεβαίως πρέπει νὰ ὦσι [1] ἐκγυμνάζοντα τὴν χεῖρα, εἶναι αἱ πρῶται τοῦ παιδὸς ἀσκήσεις, ἡ πρώτη κοινὴ δρᾶσις μεταξὺ μητρὸς καὶ παιδός, ἡ πρωτίστη ἐκπλήρωσις μικροῦ καθήκοντος καὶ προετοιμασία εἰς τὴν ἀπομίμησιν. Ὅ,τι ὁ παῖς οὕτω μετὰ χαρᾶς καὶ εὐθυμίας, ἀπὸ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ὄντων, διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν του ἀπεμιμήθη, τοῦτο δὲν διαφεύγει τοῦ λοιποῦ τῆς ἀντιλήψεώς του, διότι ἀφίνει ἐν αὐτῇ σταθερὰν εἰκόνα. Οὕτω καθίστανται αἱ ἀσκήσεις αὗται τὸ μέσον τοῦ νὰ σχετίσωμεν τὸν παῖδα μετὰ τῶν περὶ αὐτοῦ ἀντικειμένων.

Τὰ πρῶτα ἔργα τῶν χειρῶν τῶν ἀρχεγόνων ἀνθρώπων ἀναμφιβόλως ὑπῆρξαν κατοικίαι καὶ ἐνδύματα. Ἀλλ' ὁποία διαβάθμισις ἐργασίας, παν-

1 Ἰδὲ τὸ ἔργον τοῦ Φρόεβελ.
«Mutter und Koselieder» — «Τὰ ᾄσματα τῆς μητρὸς» — καὶ τὰς διασαφήσεις τούτων ἐν τῷ II τεύχει τοῦ συγγράμματος. «Das Kind und sein Vesen» — «Ὁ παῖς καὶ ἡ φύσις αὐτοῦ» — ὑπὸ τῆς κομήσσης B. v. Marenholtz — Bulow Kassel.

τὸς εἴδους καὶ πάσης βαθμίδος, ὑπάρχει ἀπὸ τῶν πρώτων ἐκείνων σκιάδων καὶ ἀτελεστάτων καλυβῶν μέχρι τῶν νῦν μεγάρων τῶν μεγάλων πρωτευουσῶν! μεταξὺ τῆς πρώτης ἐκ τῶν δερμάτων τῶν ζώων ἀτελεστάτης ἐπενδύσεως καὶ τῶν ἀπειροειδῶν ποικιλμάτων τῆς νῦν πολυτελοῦς ἐνδυμασίας.

Καὶ τὰ παιδία, ἐν ᾧ σκάπτουσι τὴν γῆν καὶ τὴν ἄμμον, ἐπιχειροῦσι νὰ σχηματίζωσιν ἀτελέστατα εἴδη καὶ ἔργα ἐκ πάσης ὕλης. Σπήλαια, οἰκίας, γεφύρας καὶ σχήματα παντὸς εἴδους, ἀπὸ τοῦ διὰ ξυλίνων δοχείων ἐξ ἄμμου κατεσκευασμένου πλακοῦντος, μέχρι τῶν ἐκ κύβων καὶ πλίνθων οἰκοδομῶν, τῶν ἐκ κηροῦ ἢ πηλοῦ ἢ καὶ παιγνιοχάρτων οἰκίσκων καὶ ἄλλων σχημάτων, καὶ τῶν διὰ ἰχνογραφίας καὶ χαρτονίου συνθέσεων καὶ παραγωγῶν, ἀναλόγων τῇ φαντασίᾳ ἑκάστου. Πάντα ταῦτα πηγάζουσιν ἐκ τῆς ὁρμῆς τοῦ παράγειν, τῆς ἀφετηρίας ταύτης πάσης ἐργασίας.

Ὁ Φρόεβελ ἀποδίδει εἰς τὴν πρὸς οἰκισμὸν ὁρμὴν καὶ εἰς τὴν πρωτίστην ἀνάγκην τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, τὸ ὅτι τὰ παιδία ὅλα τείνουσι νὰ χωρίζωσιν ἑαυτοῖς διὰ καθισμάτων πολλάκις, διὰ προσκεφαλαίων, διὰ κιβωτίων ἢ δι' οὗτινος ἄλλου δύνανται μέσου, ἐν γωνίᾳ τινὶ τοῦ δωματίου, ἢ ὅπου ἄλλοθι τοῖς ἐπιτρέπεται τοῦτο, μικρὸν δωμάτιον ἢ οἰκίαν δι' ἑαυτὰ καὶ τὰς κούκλας των. Τοῦτο μάλιστα πράττουσιν, ὅταν παίζωσι τὰς λεγομένας οἰκογενείας, ὅτε συχνότατα ὑποδιαιροῦσι τὴν οὕτω διὰ τῆς φαντασίας των ἐπινοηθεῖσαν οἰκίαν, ὁρίζοντα καὶ θέσεις δι' αὐλὴν καὶ κῆπον καὶ ἄλλας διὰ τὰ ποίμνιά των καὶ τὰ λοιπά των οἰκιακὰ ζῶα.

Ὁ νηπιακὸς κῆπος ὑποθάλπει καὶ ἐξεγείρει παντοειδῶς τὴν ὁρμὴν ταύτην τῶν παίδων, παρέχων αὐτοῖς τὰς ποικιλωτάτας ἀφορμὰς πρὸς παντὸς εἴδους παραγωγάς. Ἐκεῖ οἰκοδομοῦσι καὶ πλάττουσιν ἀπειροτρόπως καὶ διὰ τῶν ποικιλωτάτων ὑλῶν, ἃς ἕκαστον νήπιον λαμβάνει ἐν ἰδίῳ κιβωτίῳ, ὅπερ μετὰ χαρᾶς θεωρεῖ ἰδιοκτησίαν του. Ἀλλὰ δὲν κατασκευάζονται μόνον οἰκήματα καὶ σκεύη, καὶ διὰ τὴν ὕφανσιν καὶ ῥαφὴν τῶν ὑφασμάτων λαμβάνεται πρόνοια, ἴσως καθ' ὃν τρόπον ἐχρησίμευον ταῦτα εἰς τοὺς προγόνους ἡμῶν. Διὰ τῆς ὑφαντικῆς κατασκευάζονται ὑφαντά, οὐχὶ πολὺ ἀνόμοια πρὸς τὰ ἐκ καλαμῶν καὶ ἰνῶν κατασκευασμένα σκεπάσματα πολλῶν ἔτι καὶ νῦν ἡμιαγρίων λαῶν. Βαθμηδὸν δὲ προάγονται τὰ σχέδια, προβαίνοντα ἐν τῇ τελειότητι πρὸς τὰ τῆς ἐντεχνοτάτης ὑφαντικῆς τῶν νῦν χρόνων. Τὸ δὲ κέντημα τοῦ χάρτου, τὸ ῥάψιμον αὐτοῦ, τὸ δίπλωμα, καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ ἐκκοπὴ διαφόρων σχημάτων, πλουσίαν παρέχουσιν ἀφορμὴν πρὸς πολυειδῆ ἐξάσκησιν τῆς χειρός, προετοιμάζουσαι αὐτὴν πρὸς ὅλα τὰ εἴδη τῶν χειροτεχνημάτων.

Ἐν γένει ἡ χεὶρ καὶ αἱ αἰσθήσεις παρασκευάζονται πρὸς πᾶσαν βιοτε-

χνίαν καὶ πρὸς τὰς ἀνάγκας παντὸς ἐπαγγέλματος καὶ πρὸς πάντα ἐπιδέξιον χειρισμὸν ἐν ὅλαις ταῖς περιστάσεσι τοῦ καθημερινοῦ πρακτικοῦ βίου. Διὰ τούτων παρασκευάζονται ἀρκούντως καὶ αἱ ὑλικαὶ ἐργασίαι αὐτῶν τῶν ἀνωτέρων τεχνῶν.

Μεγάλως παραγνωρίζεται ἡ διὰ τὴν γενικὴν τοῦ ἀνθρώπου μόρφωσιν ὠφέλεια τῆς πρωΐμου ἐξασκήσεως πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν, εἰς ἣν ἀποδίδεται ἡ ὑλικὴ μόνον τῆς χειρὸς ὠφέλεια. Καὶ ὅμως ὁλόκληροι τάξεις λαοῦ ὀφείλουσι πολλάκις τὸ πρακτικὸν αὐτῶν καὶ ἠσκημένον βλέμμα εἰς τὰς ἐργασίας των, αἵτινες διὰ τῆς τεχνικῆς πείρας παρέχουσιν αὐτοῖς καὶ τὰς θετικωτέρας βάσεις πρὸς μόρφωσιν ὀρθῆς κρίσεως.

Ἀλλ' ἡ μεγίστη εὐλογία τῆς ἐργασίας τῶν παίδων, ἡ δι' οὐδενὸς ἄλλου μέσου δυναμένη ν' ἀντικατασταθῇ, συνίσταται εἰς τὴν ἠθικὴν ταύτης ἐπ' αὐτῶν ἐπιρροήν. Ἡ ἐξ αὐτῆς ἐπιδεξιότης, ἡ ἕξις καὶ ἡ ἀγάπη τῆς ἐργασίας καὶ ἡ ἐκ τῶν μικρῶν αὐτῶν ἔργων ἠθικὴ ἱκανοποίησις, ταῦτα πάντα εἶναι εἰς τὸν παῖδα, ὡς ἀληθεῖς φύλακες ἄγγελοι, φρουροῦντες αὐτὸν καθ' ὅλην τὴν παιδικὴν καὶ νεανικήν του ἡλικίαν, ἐν ᾧ βραδύτερον προφυλάττουσιν αὐτὸν ἀπὸ πάσης ἐνδεχομένης πτωχεύσεως ἢ ἠθικῆς καταπτώσεως. Δρᾶσις λοιπὸν καὶ ἐκπλήρωσις πολυειδῶν καθηκόντων ἀπαιτοῦνται καὶ κατ' αὐτὸν τὸν βίον τοῦ παιδός, ἐὰν θέλωμεν ἡ ἐν τῷ μετ' ἔπειτα βίῳ πορεία του νὰ ἦναι ὄντως ἠθικὴ καὶ ἀξιοπρεπής. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τῶν καθηκόντων ἀπαιτεῖ ἱκανότητα δράσεως. Κύριος λοιπὸν σκοπὸς τοῦ νηπιακοῦ κήπου πρέπει νὰ ἦναι ἡ ἐπίτευξις τῆς ἱκανότητος ταύτης ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ παιδὸς ἡλικίας. Μάτην ὅμως ἤθελέ τις ἀναμείνει τὸ σκοπούμενον τοῦτο ἀποτέλεσμα ἐκ τῆς μηχανικῆς ἐργασίας, ἐκ τῆς βεβιασμένης καὶ τυπικῆς τοῦ παιδὸς ἐνασχολήσεως. Μόνον ὅτι εὐχαριστεῖ αὐτὸν καὶ διαγεῖρον τὴν φαντασίαν του, ἐξεγείρει τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ, τοῦτο δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὴν πλήρη ἠθικήν του ὠφέλειαν. Πρέπει νὰ ἦναι αὐτενεργὸς ἐν τῇ πληρεστάτῃ τῆς λέξεως σημασίᾳ, πρέπει ὁλοψύχως νὰ προσηλώνῃ τὰς δυνάμεις του εἰς ὅ,τι αἱ χεῖρες του ἐργάζονται· τοῦτο δὲ γίνεται μόνον, ὅταν αἰσθάνηται τὴν ἡδονὴν τοῦ ὅτι εἶναι ἱκανὸν νὰ δημιουργῇ τι διὰ τῆς δράσεώς του.

Τοῦτο λοιπὸν χαρακτηρίζει τὰ φροβελιανὰ δῶρα, ὡς ὠνόμασεν αὐτὰ ὁ ἴδιος, δηλαδὴ τὰ ὑλικὰ πρὸς ἄσκησιν καὶ ἐργασίαν μέσα, καὶ ἐν τούτῳ ἔγκειται τὸ σοφὸν τῆς καταρτίσεως αὐτῶν, ὅτι ἐπιτρέπουσι καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀσθενεῖς δυνάμεις τοῦ παιδὸς νὰ παράγωσιν ἐν ταῖς μικραῖς αὐτῶν ἐργασίαις, νὰ ἐξεγείρωσι καὶ ἀναπτύσσωσι τὰς πρώτας βλαστήσεις τοῦ ἀνθρωπίνου δημιουργικοῦ πνεύματος, ν' ἀφυπνίζωσι τὴν ἐφευρετικὴν δύναμιν τῆς νεαρᾶς διανοίας καὶ ν' ἀντικαθιστῶσι τὴν ἁπλὴν μηχανικὴν ἀπομίμησιν δι' αὐτενεργοῦ παραγωγῆς ἰδίων ἔργων. Ὅσον δὲ ἀσήμαντα καὶ ἀτελῆ ἀκόμη καὶ ἂν ἦναι τὰ μικρὰ ταῦτα ἔργα, φέρουσι πάντοτε

τὸν τύπον τῆς ἀναπτυσσομένης ἰδιοφυΐας διότι προκύπτουσιν ἐξ ἀτομικῶν συνδυασμῶν.—Δὲν εἶναι ἀπὸ σκοποῦ ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα, ὅτι, ὡς καὶ κατὰ πᾶσαν μέθοδον, οὕτω καὶ κατὰ τὴν Φροβελιανήν, ἡ ἐπιτυχία αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἐν πολλοῖς ἐκ τῆς ἱκανότητος τοῦ διδάσκοντος, καὶ ἐκ τῆς τελεσφόρου χρήσεως καὶ ἐκτελέσεως τῶν ὑπὸ τοῦ συστήματος ὑποδεικνυομένων. Ὅταν λοιπὸν ἀντὶ ζώσης δράσεως καὶ προτροπῆς εἰς ἐλευθέραν παραγωγήν, παρέχεται εἰς τὰ παιδία ἕτοιμον ὑλικὸν πρὸς μηχανικὴν ἐκτέλεσιν ἢ ἀπομίμησιν τυχαίου ἔργου, ἄνευ βαθμιαίας καὶ σκοπίμως κατηρτισμένης σειρᾶς καὶ παραγωγῆς, ὅταν ἐν τῇ ἐξασκήσει ταύτῃ τοῦ παιδὸς λησμονεῖται ἢ καὶ παντελῶς ἀγνοεῖται ὁ ὑψηλὸς σκοπὸς συμπάσης τῆς ἐνεργείας ταύτης καί, ἀντιστρεφομένων τῶν ὅρων, θεωρεῖται τὸ μέσον ὡς σκοπός, δηλ. θεωρεῖται αὐτὸ π. χ. τὸ κεντημένον ἢ ὑφασμένον φύλλον τοῦ χάρτου ὡς τέρμα τῶν Φροβελιανῶν ἐργασιῶν· ἢ ὠθεῖται ὁ παῖς νὰ ἐργάζηται ἐπὶ πολλὰς συνεχῶς ὥρας, μὲ παρὰ τὴν ἡλικίαν του λεπτὰ ὑλικά, ἐπὶ βλάβῃ αὐτῶν τῶν αἰσθητηρίων του ὀργάνων καὶ τῶν σωματικῶν αὐτοῦ ἐν γένει καὶ διανοητικῶν δυνάμεων ; τότε βεβαίως ἀπὸ ὠφελίμου καὶ σωτηρίου καὶ τὸ σύστημα τοῦτο δύναται νὰ κατασταθῇ ἐπιβλαβές, καὶ νὰ δώσῃ οὕτω δικαίαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀποδοκιμασίαν τῆς ἐπιπολαίως μᾶλλον καὶ ἄνευ βαθυτέρας ἐρεύνης ἀποφαινομένης κριτικῆς. Ὑπάρχουσι δυστυχῶς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Γερμανίᾳ νηπιακοὶ κῆποι, οἵτινες τὸ ὄνομα μόνον ἔχουσι κοινὸν πρὸς τοὺς γνησίους Φροβελιανοὺς κήπους, ὧν πρώτιστοι εἶναι ἐν Δρέσδῃ οἱ διατελοῦντες ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Φροβελιανοῦ συλλόγου, τοῦ διευθυνομένου ὑπὸ τῆς λογίας καὶ ἐξόχου τοῦ Φρόεβελ μαθητρίας, τῆς νῦν ὑπερεβδομηκοντούτιδος κομήσσης B. v. Marenholtz—Bülow.

Τὰ παιδία ἐν πολλοῖς τῶν ψευδῶν ἐκείνων νηπιακῶν κήπων ἐπὶ πολλὰς ὥρας καταγίνονται εἰς τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον, χάριν εὐκολίας τῆς νηπιαγωγοῦ, ἀναπτύσσουσι δὲ τὴν ἐλευθερίαν των μόνον καθ' ὅτι εἶναι τὸ πλεῖστον ἐλεύθερα νὰ παίζωσι κατὰ βούλησιν ἢ μὲ τὰ Φροβελιανὰ παίγνια ἢ ἐν τῷ κήπῳ, ἐὰν ὁ καιρὸς τὸ ἐπιτρέπῃ, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ὁδηγίας πρὸς οἱανδήποτε μόρφωσιν, καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ μᾶλλον προφυλαττόμενα ἀπὸ πολλῶν κινδύνων, εἰς οὓς φυσικώτατα δύνανται νὰ ὦσιν ἐκτεθειμένα παιδία εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἐπὶ ταὐτῷ συνηγμένα, ἄνευ τῆς ἀπαιτουμένης στοργικῆς καὶ νοήμονος ἐπιβλέψεως.

Τὸ ἀντίθετον ὅμως συμβαίνει ἐν τοῖς γνησίοις Φροβελιανοῖς κήποις. Αἱ νηπιαγωγοὶ εἶναι εὐφυέστατοι καὶ μετὰ ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος καὶ βαθείας συναισθήσεως τῆς ἱερότητος τῆς ἐντολῆς αὐτῶν, μετὰ στοργῆς περιποιοῦνται καὶ διδάσκουσι τὰ παιδία. Οὐδ' εἶναι δυνατὸν νὰ ἦναι ἀλλοῖαι αἱ Φροβελιαναὶ νηπιαγωγοί, διότι παύουσι τότε νὰ ὦσι τοιαῦται,

ὡς ὅλως ἀδέξιαι καὶ ἀνίκανοι πρὸς τὸ ἔργον των, οὗ ἡ ἐπιτυχία ἐξαρτᾶται σπουδαίως ἐκ τῆς τελειότητος αὐτῶν τῶν ἰδίων.

Εἰς δὲ τὰ παιδία παρέχονται ὅλως ἀνέτοιμα ὑλικά, ἄνευ ὑποδειγμάτων. Διὸ καὶ κατὰ βούλησιν καὶ ἐλευθέραν ἐκλογὴν δύνανται νὰ σχηματίζωσι καὶ νὰ μετασχηματίζωσιν ἐξ αὐτῶν ὅ,τι θέλουσι· βεβαίως ἐντὸς ὡρισμένων ὁρίων, διότι ὁ ὅλως ἄσκοπος καὶ τυχαίως σχηματισμὸς τῶν κύβων π. χ. ἢ τοῦ χάρτου ἢ οὗτινος ἄλλου ὑλικοῦ, ἤθελε καταστήσει ἀδύνατον τὴν κανονικὴν πρόοδον τοῦ παιδὸς ἐν τῇ ἐργασίᾳ καὶ τῇ παραγωγῇ.

Πᾶσα ἐφεύρεσις βασίζεται ἐπὶ τηρήσεως νόμων, ὅσον ἐλευθέρα καὶ ἂν εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν νόμων τούτων. Ὁ ἐφευρέτης ἐνίοτε ὀφείλει πολλὰ καὶ εἰς τὴν τύχην, οὐχ' ἧττον ὅμως πρέπει νὰ γνωρίζῃ κατὰ ποῖον τρόπον ἔφθασεν εἰς τὴν ἐφεύρεσίν του, ὅπως ἀσφαλῶς ἐπαναλάβῃ αὐτὴν καὶ δυνηθῇ νὰ μεταδώσῃ τὰ κατ' αὐτήν· Πρέπει νὰ ἔχῃ γνῶσιν τῆς κανονικῆς διαδοχῆς τῶν κινήσεων καὶ χειρισμῶν του, ὅπως δυνηθῇ νὰ διατυπώσῃ εἰς τὴν ἐφεύρεσίν του, οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι αὕτη, σταθεροὺς κανόνας καὶ ὅρους διαρκοῦς ἐπιτυχίας.

Καὶ αὐτὴ ἡ ἐλευθερωτάτη καλλιτεχνικὴ δημιουργία, δὲν δύναται ν' ἀπαλλαγῇ τῆς τηρήσεως κανόνων. Ὅλαι αἱ καλλιτεχνίαι προϋποθέτουσιν ὡρισμένους τεχνικοὺς ὅρους πρὸς πραγματοποίησιν τῶν δημιουργημάτων τῆς φαντασίας τοῦ καλλιτέχνου. Ὁ ζωγράφος πρέπει νὰ τηρῇ ὡρισμένους κανόνας ἐν τῇ ἀναμίξει τῶν χρωμάτων καὶ ἐν τῇ συνθέσει ἐν γένει τῶν ὑπ' αὐτοῦ παρασταθησομένων, χωρὶς νὰ κωλύηται ἕνεκα τούτου εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῶν παραστάσεῶν του, οὐδ' εἰς τὴν ἐξάσκησιν τοῦ κατὰ ταύτας ἰδιάζοντος αὐτῷ τρόπου. Οὕτω καὶ τὸ ἰδιόρρυθμον τῆς ἐργασίας τοῦ παιδὸς δὲν δεσμεύεται οὐδὲ περιορίζεται ὅταν διδάσκηται αὐτῷ ἐν τῷ νηπιαγωγείῳ νὰ μεταχειρίζηται ὡρισμένα ἀντικείμενα, καθ' ὡρισμένους τρόπους καὶ κανόνας. Ἀφ' οὗ δηλαδὴ ὁδηγηθῶσι τὰ παιδία κατὰ ποῖον τρόπον καὶ πρὸς ποῖον σκοπὸν ὀφείλουσι νὰ μεταχειρισθῶσι τὰ ποικιλώτατα ὑλικὰ αὐτῶν, ἕκαστον διὰ τῶν ἰδίων κύβων οἰκοδομεῖ ἀλλοῖα σχήματα, ἕκαστον ὑφαίνει ἀλλοῖον σχέδιον διὰ τῶν αὐτῶν χαρτίνων ταινιῶν, παράγει ἄλλους συνδυασμοὺς διὰ τῶν αὐτῶν ξυλαρίων ἢ τῶν δακτυλίων, ἢ πλάττει ἀλλοίας μορφὰς ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ. Ἐν ᾧ τὰ συνήθη παίγνια καὶ αἱ δι' ὑποδειγμάτων τελούμεναι ἐργασίαι ἐπαναλαμβάνουσι τὰ αὐτὰ σχεδὸν σχήματα καὶ τὰ αὐτὰ ἀντικείμενα πρὸς ὅλα τὰ δι' αὐτῶν ἀσχολούμενα παιδία.

Δυσχερέστατον εἶναι ἐν τῇ ἐπιθεωρήσει τῶν τοῦ Φροβελιανοῦ συστήματος νὰ ἐκθέσῃ τις σαφῶς τὸ πῶς τὰ παιδία ὁδηγοῦνται νὰ τηρῶσι παίζοντα καὶ ἐργαζόμενα τοὺς δι' ἑκάστην αὐτῶν ἐνασχόλησιν ὡρισμένους κανόνας. Πρέπει νὰ ἴδῃ τις τὴν ἐφαρμογὴν τούτων καὶ τὰ παιδία ἐν τῇ

δράσει των διὰ νὰ ἐννοήσῃ τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ὠφέλειαν αὐτῶν. Πολὺ ὀλιγώτερον δύναται νὰ γείνῃ ἐνταῦθα λόγος περὶ τοῦ νόμου τῶν ἀντιθέσεων καὶ τοῦ μεσάζοντος, ὃν ὁ Φροέβελ, ὡς νόμον πάσης δράσεως, ἐφήρμοσε καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀσκήσεις καὶ τὰς παραγωγὰς τῶν παίδων. Ὁ νόμος τῶν ἀντιθέσεων εἶναι καταφανὴς ἐν ἁπάσῃ τῇ δημιουργίᾳ ὅσον καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλ' ὁ νόμος οὗτος ἐφαρμόζεται ἰδίως εἰς τὰς ἰδιότητας τῶν ὄντων καὶ τῶν πραγμάτων καὶ μάλιστα εἰς τὰς γενικὰς καὶ κοινὰς αὐτῶν ἰδιότητας. Αὗται ὅμως οὐδέποτε παριστῶσι πλήρεις τὰς ἀντιθέσεις, ἀλλὰ σχετικὰς μόνον, ἡνωμένας πρὸς ἀλλήλας δι' ἄλλων διαμέσων.

Αἱ γενικαὶ ἰδιότητες τῶν σωμάτων εἶναι ἡ ὕλη, τὸ μέγεθος, τὸ σχῆμα, τὸ χρῶμα, ἡ βαρύτης, τὸ βάρος, ὁ ἦχος, ὁ ἀριθμός, ἡ θέσις καὶ ἡ διεύθυνσις.

Τὰ ἄκρα τῶν ἰδιοτήτων τούτων ἀποτελοῦσι τὰς ἀντιθέσεις, μεσάζοντα δὲ καθίστανται αἱ μεταξὺ τούτων ἐκτεινόμεναι διαβαθμήσεις. Οὕτω ἡ κλῖμαξ τῶν μεταξὺ μεγάλου τινὸς ἀντικειμένου καὶ ἑτέρου ἐλαχίστου διαφόρων μεγεθῶν εἶναι τὰ μεσάζοντα αὐτῶν.

Τὴν ἀντίθεσιν τοῦ φωτὸς καὶ τῆς σκιᾶς ἀποτελοῦσιν αἱ διάφοροι ἀποχρώσεις τῆς κλίμακος τῶν χρωμάτων, ὅσον ἡ κλῖμαξ τῶν διαφόρων τόνων ἀποτελεῖ τὸ μεσάζον μεταξὺ τοῦ ὕψους καὶ τοῦ βάθους τῶν μουσικῶν τόνων.

Ἐν τῷ σχήματι τὰς ἀντιθέσεις παράγουσι τὸ ενιαῖον τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ πρὸς τὰς ποικιλίας ταύτης, ὡς ἡ σφαῖρα καὶ ὁ κύβος, μεσάζον δὲ εἶναι τὸ μετέχον τοῦ σχήματος ἀμφοτέρων, ὡς ὁ κύλινδρος. Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου τούτου, ὅθεν προστίθεται ἐνταῦθα μόνον, ὅτι αἱ ἀντιθέσεις τῆς διευθύνσεως καὶ τῆς θέσεως ὁρίζονται κατὰ τρεῖς τρόπους, καθ' ὕψος, κατὰ πλάτος καὶ κατὰ μῆκος. Μεσάζον εἶναι τὸ μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων διάστημα. Ἐν δὲ ταῖς γραμμαῖς, μεταξὺ τῆς εὐθυγράμμου καὶ τῆς καμπύλης, μεσάζον εἶναι ἡ πλαγία γραμμή, ὡς καὶ μεταξὺ τῆς καθέτου καὶ τῆς ὁριζοντίου γραμμῆς μεσάζει ἡ πλαγία, ὡς ἡμικάθετος καὶ ἡμιπλαγία γραμμή.

Οὐδεμία τῶν θεωριῶν τούτων πρέπει νὰ λέγηται καὶ πολὺ ὀλιγώτερον νὰ διδάσκηται εἰς τὸν παῖδα, ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁδηγεῖται οὗτος πρακτικῶς εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων αὐτῶν, ἄνευ τῶν ὁποίων οὐδὲν θὰ ἠδύνατο νὰ κατασκευάζῃ κανονικὸν καὶ ὀλιγώτερον ἀκόμη νὰ ἐφευρίσκῃ ἴδια σχήματα. Ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ ὁ νόμος τῶν ἀντιθέσεων καθοδηγεῖ αὐτὸν εἰς παραγωγὴν ἀνεξαντλήτου ἀπειρίας καὶ ποικιλίας συνδυασμῶν.

1 Περὶ τούτου περιλαμβάνει λεπτομερῶς ἡ κόμησσα B. v. Marenholtg-Bülon ἐν τῷ ἀξιολόγῳ αὐτῆς ἔργῳ «ἡ Ἐργασία καὶ ἡ νέα ἀγωγή», « Die Arbeit und die neue Ergiehung» Kassel.

Πρέπει νὰ ἴδῃ τις ἐργατὰ παιδία ζόμενα διὰ νὰ πεισθῇ περὶ τῆς ἁπλότητος τῆς ἐφαρμογῆς τούτων καὶ περὶ τῆς εὐκολίας, μεθ' ἧς τὰ παιδία παίζοντα οἰκειοποιοῦνται τὸν μεθοδικὸν τοῦτον τρόπον τοῦ ἐργάζεσθαι.

Ὁ βαθύτερον ὅμως ἐγκύπτων εἰς τὰς παιδαγωγικὰς ἀρχὰς τοῦ Φρόεβελ καὶ ταὐτοχρόνως ἐρευνῶν τὸν τρόπον ἑκάστου εἴδους παραγωγῆς, βεβαίως δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι ὁ Φρόεβελ ἀληθῶς εὗρε καὶ ἐφήρμοσε τὸν γενικὸν νόμον τῆς ἐργασίας, δηλ. τὸν νόμον τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως. Τοῦτο ἀληθῶς εἶναι ὁ νόμος τῆς παραγωγῆς, ὅστις ἐν τῇ φύσει ἀνευρίσκει τὸ πρότυπον αὐτοῦ ἐν τῷ νόμῳ τῆς δημιουργίας.

Ἐκτενεστέρα τοῦ πρέποντος ἤθελε κατασταθῇ ἡ παροῦσα ἐπιθεώρησις τῶν τοῦ Φροβελιανοῦ συστήματος, ἐὰν ἐπίσης λεπτομερῶς ἠθέλομεν διαλάβει καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ ἀναφαινομένων ὁρμῶν, αἵτινες ἅπασαι εὑρίσκονται ταὐταὶ πρὸς τὰς ἐν τῇ πρώτῃ ἀναπτύξει τῶν ἐθνῶν ἐκδηλωθείσας. Ὅθεν ἀναφέρεται μόνον ἐνταῦθα, ὅτι τὴν μουσικὴν ὁρμὴν παρατηροῦμεν ἀναφαινομένην ἀπὸ τῆς πρώτης βρεφικῆς ἡλικίας, διότι πάντα τὰ βρέφη ἀγαπῶσι τὰ ᾄσματα τῆς μητρός των καὶ εὐκολώτατα διὰ τῶν ᾀσμάτων τούτων καθησυχάζουσιν, ὅπερ βεβαίως μαρτυρεῖ τὴν ἐκ τῆς ἐκπληρώσεως τῆς ὁρμῆς ταύτης εὐχαρίστησιν. Ὁ Φρόεβελ παρέχει εἰς τὰς μητέρας ὡραίαν συλλογὴν γλυκυτάτων ᾀσμάτων διὰ τὴν βρεφικὴν καὶ τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν, ἣν ἐπιγράφει «τὰ ᾄσματα τῆς μητρός»[1].

Καὶ ἀρχῆθεν μὲν παρατηρεῖται ἡ ἀγάπη τοῦ βρέφους πρὸς τὰς ῥυθμικὰς κινήσεις τῶν κρατούντων αὐτό, πολὺ δὲ πρὶν περιπατήσῃ, ἀναφαίνεται ἡ ὁρμὴ τῆς ὀρχήσεως, διότι πάντα τὰ βρέφη πηδῶσι καὶ χορεύουσιν ἐπὶ τοῦ βραχίονος τῆς μητρός των, ἅμα ἀκούσωσιν ᾆσμα ἢ μουσικήν, καὶ πολυειδῶς ἐκδηλοῦσι τὴν ἐκ τούτου χαράν των. Προβαῖνον δὲ ἐν τῇ ἡλικίᾳ τὸ βρέφος, ἅμα δυνηθῇ νὰ κοινωνῇ βαθμηδὸν μετὰ τῶν περὶ αὐτὸ διὰ τῆς γλώσσης, ἀναδεικνύει καὶ ἄλλην ὁρμήν, τὴν τῆς ποιήσεως, διότι δὲν ἀρκεῖται εἰς μόνον τοὺς ἤχους τοῦ ᾄσματος, ἀλλὰ παρακολουθεῖ καὶ τὰς τὸ ᾆσμα συνοδευούσας λέξεις καὶ ἔχει τὰς προτιμήσεις του πρὸς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ᾆσμα, οὗ προτιμᾷ τὰ λεγόμενα. Πολλάκις δὲ παιδία καὶ πρὸ τοῦ δευτέρου ἔτους, προβαίνουσιν εἰς αὐτοσχεδίους συνθέσεις, μετατρέποντα ἐρρύθμως πως τὰς λέξεις ᾄσματός τινος, ὅπως ἐφαρμόσωσιν αὐτὸ εἰς προσφιλῆ αὐτοῖς πρόσωπα. Καὶ δραματικὰς τάσεις δυνάμεθα ν' ἀνευρίσκωμεν εἰς τὰ παιδία, διότι πλειστάκις προτιμῶσι νὰ παραστήσωσι διήγημά τι ἢ παραμύθιον, ἀντὶ ν' ἀκούωσιν αὐτό, ὡς ἁπλῆν

1 «Mutter und Koselieder» ὑπὸ Φρόεβελ.

διήγησιν. Τετρκετὲς κοράσιον εὐχαριστεῖτο καθ' ὑπερβολὴν νὰ παριστᾷ τὸ παραμυθάκι τοῦ κοντορεβύθη, ὃν ἡ ἰδία πάντοτε παρίστα, καὶ τὸ τῆς κοκκινοσκούφου, εἰς ὃ ἐν τούτοις ἔκαμνε τὴν τροποποίησιν, τοῦ νὰ φθάνῃ ὁ κυνηγὸς πρὶν ἔτι καταφάγῃ αὐτὸν ὁ λύκος· ὅπερ βεβαιοῖ, ὅτι κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην τὰ παιδία δὲν ἀγαπῶσι τὰ τραγικὰ καὶ φοβερά, εἰς ὃ ἀπειράκις προσκρούωσιν αἱ τροφοί, νοσωδῶς ἐξάπτουσαι τὴν φαντασίαν τῶν μικρῶν διὰ φοβερῶν διηγήσεων, δι' ὧν καὶ καθιστῶσιν αὐτὰ πολλάκις δι' ὅλου τοῦ βίου των δειλά.

Παρακολουθοῦντες τὴν ἱστορίαν τῆς προόδου τῶν ἀρχεγόνων ἀνθρώπων, ἀληθῶς παρατηροῦμεν, ὅτι καὶ παρ' αὐτοῖς αἱ ἀνωτέρω ὁρμαὶ παρηκολούθησαν τὴν αὐτὴν σειρὰν τῆς ἐκδηλώσεως, καὶ ὅτι μετ' αὐτὰς ἀνεφάνη ἡ πρὸς τὸ εἰδέναι ὁρμή, ἣν προϊούσης τῆς ἡλικίας, καὶ ἀπὸ τοῦ τρίτου ἤδη ἔτους τοῦ παιδὸς πολλάκις, ἀπαντῶμεν ἐμφανιζομένην διὰ τῆς περιεργείας καὶ τῶν ἀενάων ἐρωτήσεων. «Τί εἶναι τοῦτο; «Πῶς τὸ λέγουν τοῦτο;» εἶναι αἱ πρῶται χαριέσταται ἐρωτήσεις τῶν μικρῶν μας. Ἀλλὰ ποσάκις καὶ ἡ σπουδαιοτάτη αὕτη ὁρμὴ παρακωλύεται ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἀναπτύξει αὐτῆς· διότι οὐ σπανίως ἄστοργος ἀπάντησις καὶ αὐτῆς τῆς μητρός: «Παῦσαι πλέον τὰς ἐρωτήσεις σου!» ἢ καὶ ἓν ἀδιάφορον «καλά, καλά!» συγκεντρώνουσι διὰ παντὸς τὰς ἐξωτερικὰς ταύτας ἐκδηλώσεις τῆς μικρᾶς ψυχῆς, καί, τὸ πάντων χείριστον, ψυχραίνουσιν ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἐκείνης ἡλικίας τὸν μεταξὺ μητρὸς καὶ τέκνου κατὰ φυσικὸν καὶ ἠθικὸν νόμον ὑφιστάμενον ἠθικὸν σύνδεσμον. Ὁπόσα τ' ἀνάπαλιν ἀγαθά, ὁποῖαι ἀπερίγραπται ἡδοναὶ προκύπτουσι δι' αὐτὴν τὴν μητέρα καὶ τὸ τέκνον της, ὅταν μετὰ στοργῆς καὶ νοημοσύνης παρακολουθῇ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ δίδουσα εἰς αὐτὸ εὐστόχους ἑκάστοτε ἀπαντήσεις, δι' ὧν ἔτι μᾶλλον διεγείρει τὴν ὄρεξιν ταύτην τοῦ εἰδέναι, συσφίγγει δὲ ἀπαύστως τὸν πρὸς αὐτὴν συνδέοντα αὐτὸ ἠθικὸν δεσμόν.

Ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ νηπιαγωγὸς ἀναπληροῖ τὴν μητέρα καὶ ὡς ἐκείνη ὀφείλει νὰ συνδέηται διὰ δεσμῶν ἀγάπης πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ τὰς μαθητρίας αὐτῆς. Ἐκεῖ δὲ διὰ ποικιλωτάτων ῥυθμικῶν παιγνίων, ὧν πολλὰ περιέχουσι καὶ ὀρχηστικὰς κινήσεις, ἄλλα δὲ καὶ δραματικὰς παραστάσεις, διὰ τῶν διηγήσεων καὶ διὰ τῶν πολυειδῶν ἀναπτύξεων τῆς πλουσίας ὕλης τῆς πραγματογνωσίας, καλλιεργοῦνται καὶ ὀρθῶς ἀναπτύσσονται πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω ὁρμαὶ τοῦ παιδός. Διὰ τῆς πραγματογνωσίας μάλιστα, ἐπὶ καταλλήλων εἰκόνων, ὅσῳ τὸ δυνατὸν καλλιτεχνικῶς γεγραμμένων,

1 Εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι, ἐὰν κατωρθοῦτο ἡ κατασκευὴ καὶ ἐκτύπωσις τοιούτων εἰκόνων παρ' ἡμῖν, παριστανουσῶν τὰ εἰς τὰ παιδία διδαχθησόμενα ἀντικείμενα, οἷον τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους, τὰς ἐργασίας τῶν γεωργῶν καὶ τεχνιτῶν καὶ ἄλλα, ἀλλὰ τὰ πάντα ἑλληνοπρεπῶς καὶ σύμφωνα πρὸς τὰς τοποθεσίας, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῆς πατρίδος ἡμῶν· ἐν ᾧ νῦν, ἐλλείψει ἄλλων, γίνεται χρῆσις εἰκόνων παριστανουσῶν τὰ τῆς Γερμανίας ἢ τῆς Γαλλίας, ἐπὶ βλάβῃ τῆς φαανταστικῆς ἀντιλήψεως τῶν μικρῶν.

καὶ καλλίτερον ἀκόμη διὰ φυσικῶν ἀντικειμένων, προϊόντων, ζώων κτλ. τὰ παιδία εἰσάγονται βαθμηδὸν εἰς τὴν γνῶσιν τῶν περὶ αὐτὰ ὄντων καὶ πραγμάτων, παρασκευαζόμενα βαθμηδὸν πρὸς ἁπάσας τὰς ἐπιστήμας, ὧν οὐσιωδῶς οὕτω διευκολύνεται ἡ ἐκμάθησις καὶ βεβαιοῦται ἡ θετικὴ καὶ ἐμβριθὴς ἀντίληψις. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον οἱ εὐποροῦντες ἐκ τῶν καλῶς κατηρτισμένων νηπιακῶν κήπων, περιέχουσι καὶ πλουσίας συλλογὰς παντὸς εἴδους, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ κήπῳ πεφυτευμένα πάντα τὰ εἴδη τῆς ἐγχωρίου φυτείας, ἄνθη, δένδρα, λαχανικὰ καὶ δημητριακοὺς καρπούς, ὡς καὶ πλήρη συλλογὴν τῶν οἰκιακῶν ζώων, ὧν ἡ περίθαλψις ἀνατίθεται, ὅσον ἐπιτρέπουσι τοῦτο αἱ δυνάμεις αὐτῶν, εἰς αὐτὰ τὰ παιδία.

Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ διαλάβωμεν ἐν ἐκτάσει περὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν εἰς τὰ μικρὰ διδασκομένων μαθημάτων· ἐν τούτοις δὲν δύναμαι νὰ μὴ ἀναφέρω, ὅτι ἐν Γερμανίᾳ ἐν τοῖς νηπιακοῖς κήποις οὐδόλως διδάσκεται ἡ ἀνάγνωσις, ἥτις ἄρχεται ἀπ' αὐτοῦ μόνον τοῦ α'. τμήματος τοῦ προκαταρκτικοῦ σχολείου, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ ζ'. τῆς ἡλικίας ἔτους.

Παρ' ἡμῖν ἐν τούτοις, ἕνεκα τῆς ταχυτέρας ὡριμότητος τοῦ πνεύματος τῶν μικρῶν μας, ἐπιτυχῶς διδάσκεται ἡ ἀνάγνωσις κατὰ τοὺς νεωτάτους τρόπους καὶ ἡ γραφὴ ἐκ παραλλήλου, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ς'. ἔτους, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου τμήματος τοῦ νηπιακοῦ κήπου. Τὸ νὰ διδάσκηται ὅμως ὁ παῖς τὰ μαθήματα ταῦτα καὶ ἐνωρίτερον τούτου, εἶναι ὅλως ἄσκοπον καὶ ἐπιβλαβὲς μάλιστα εἰς τὴν κατὰ τοὺς ἀνωτέρω ὅρους ἀνάπτυξιν τοῦ παιδός, καθ' ἣν οὗτος ἐκ τῶν συγκεκριμένων μόνον πρέπει νὰ ἄγηται πρὸς τ' ἀφηρημένα, ἅτινα πρὸ τούτου καὶ ἀκατάληπτα εἶναι αὐτῷ καὶ ὀχληρά. Εἶναι βεβαίως δυνατὸν μὲ ὀλίγην ἐπιμονὴν νὰ διδαχθῶσι τὴν ἀνάγνωσιν εὐφυᾶ παιδία καὶ πρὸ τοῦ τετάρτου πολλάκις ἔτους, ὡς δύνανται καὶ καλὸν εἶναι νὰ ἐκμανθάνωσιν ἐν τῇ αὐτῇ ἡλικίᾳ εὐκολώτατα πρακτικῶς τὰς ξένας γλώσσας. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ συμβολικὰ σημεῖα τῶν γραμμάτων εἶναι δυσνόητα ὅλως διὰ τὸν παῖδα, ὡς ὑπ' οὐδενὸς ἐν τῇ φύσει πράγματος ἀπεικονιζόμενα, ἡ ἐργασία αὕτη διὰ τὴν ἡλικίαν ἐκείνην εἶναι πρόϊμος καὶ κοπιώδης, ἔχει δὲ ὡς βεβαίαν συνέπειαν τὴν ἐν μεγαλειτέρᾳ ἡλικίᾳ κούρασιν τοῦ πνεύματος, ἀκριβῶς ὅτε τοῦτο ὀφείλει νὰ ἔχῃ ζωηρὰν τὴν πρὸς τ' ἀνώτερα μαθήματα ἀπαιτουμένην ἀντίληψιν. Εν ᾧ ἀπὸ τοῦ ς' ἔτους τὰ παιδία εὐχαριστότερον καὶ ταχύτερον ἐκμανθάνουσι τὴν ἀνάγνωσιν, διατηροῦσι δὲ διαρκῶς τήν τε ζωηρότητα τοῦ πνεύματος καὶ τὴν πρὸς τὰ κυρίως γράμματα ἀγάπην αὐτῶν.

Ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ καὶ ἄλλη καλλιεργεῖται σκοπίμως ὁρμή, ἡ τῆς κοινωνικότητος, πρὸς μεγίστην τέρψιν τῶν παίδων καὶ ὠφέλειαν, ἣν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παραγνωρίζουσιν οἱ κατ' οἶκον καὶ μακρὰν παντὸς συγχρωτισμοῦ πρὸς ἄλλα παιδία ἀνατρέφοντες τὰ τέκνα αὐτῶν.

Τέλος ἀναφαίνεται καὶ ἀνωτάτη πασῶν ἡ πρὸς τὴν θρησκεῖαν, ἤτοι

πρὸς αὐτὴν τὴν πηγὴν παντὸς ἀληθοῦς, καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ, δηλαδὴ ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ῥοπή, ἡ μαρτυροῦσα περὶ τῆς θείας τοῦ ἀνθρώπου καταγωγῆς. Αὕτη σκοπίμως καὶ ἐμβριθῶς ἀναπτυσσομένη ἐξευγενίζει καὶ ἀνυψοῖ τὸν παῖδα, καὶ μέσον καθισταμένη καὶ τέρμα συμπάσης αὐτοῦ τῆς ἀγωγῆς, τῆς μορφώσεως καὶ ἐκπαιδεύσεως αὐτοῦ, ἀναβιβάζει αὐτὸν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἀνθρωπίνης τελειοποιήσεως, δι' ἧς καθίσταται ἀκλόνητος πρὸς πᾶσαν προσβολὴν κακίας ἢ διαφθορᾶς, πρὸς πᾶσαν ἐπιρροὴν ὑλισμοῦ ἢ ἄλλης ἰδιοτελοῦς φιλαυτίας. Διὰ τῆς ῥοπῆς ταύτης, ἀσφαλῶς ὁδηγουμένης, τελειότερον διδάσκεται ὁποίαν ἐν τῷ σύμπαντι ὁ ἴδιος κατέχει θέσιν, ἐν σχέσει πρὸς τὰ λοιπὰ ὄντα καὶ πρὸ πάντων πρὸς αὐτὸν τὸν δημιουργὸν αὐτοῦ. Οὕτω ἐνισχύεται ἐν τῷ ἠθικῷ νόμῳ καὶ ἐνισχύει τὴν πρὸς τὸν δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ πεποίθησιν καὶ ἐνεργὸν κοινωνίαν αὐτοῦ, τέκνον Θεοῦ ἀληθὲς καθιστάμενον καὶ μέχρι τέλους τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ ἀκλονήτως τοιοῦτον διαμένον.

Ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ λεχθέντα, παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ νηπιακὸς κῆπος πληρέστατα ἐξεγείρει καὶ καλλιεργεῖ τὰς ὁρμὰς τοῦ παιδός.

α'.) Τὴν ὁρμὴν τῆς κινήσεως διὰ τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων τῆς γυμναστικῆς καὶ τῶν παιγνίων τῆς κινήσεως.

β',) Τὴν τῆς καλλιεργείας τῆς γῆς διὰ τῶν ἐν τῷ κήπῳ ἐργασιῶν.

γ'.) Τὴν τῆς παραγωγῆς καὶ δημιουργίας διὰ τῶν ἐπὶ τῶν Φροβελιανῶν δώρων ἀσκήσεων καὶ τῶν πολυειδῶν ἐργασιῶν.

δ'.) Τὴν ὁρμὴν τῶν ῥυθμικῶν τεχνῶν διὰ τῶν ᾀσμάτων καὶ τῶν ῥυθμικῶν παιγνίων, διὰ παραμυθίων καὶ μικρῶν παραστάσεων.

ε'.) Τὴν ὁρμὴν τοῦ εἰδέναι διὰ τῆς πραγματογνωσίας, διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ ἐρεύνης τῶν φυσικῶν προϊόντων καὶ τῶν ἐν τῷ κήπῳ φυτῶν καὶ οἰκιακῶν ζώων, καὶ μάλιστα διὰ τῆς ἐμπειρικῆς γνώσεως τῶν ἰδιοτήτων τῶν σωμάτων [σχῆμα, χρῶμα, μέγεθος, ἀριθμὸς κ. τ. λ.].

ϛ'.) Τὴν τῆς κοινωνικότητος διὰ τῆς ἁρμονικῆς συμβιώσεως τοσούτων παιδίων καὶ

ζ'.) Τέλος τὴν ὁρμὴν τῆς θρησκείας δι' ᾀσμάτων, δι' ἠθικῶν διηγήσεων καὶ διὰ τῆς ἐκπληρώσεως μικρῶν καθηκόντων πρὸς τοὺς περὶ αὐτό.

Διὰ πάντων τούτων λοιπὸν ὁ νηπιακὸς κῆπος ἀναπτύσσει πολυειδῶς ὅλας τὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας τοῦ παιδός, παρασκευάζων αὐτὰς πρὸς τὴν ἁρμονικωτάτην τελειοποίησιν· κατὰ συνέπειαν, τὸ ἐν αὐτῷ ἐπικρατοῦν σύστημα, ὡς ἐν ἀρχῇ ἐρρέθη, εἶναι ἄριστον, διότι ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποδεικνύεται, ὅτι προσεγγίζει ἐπὶ μᾶλλον πρὸς αὐτὸν τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς. Περὶ τούτου ἔτι πλεῖον πειθόμεθα διὰ τῆς λεπτομεροῦς ἐπιθεωρήσεως αὐτῶν τῶν Φροβελιανῶν δώρων καὶ ἐργασιῶν, περὶ ὧν προσεχῶς

ἐκτενέστερον θέλω διαλάβει, ἐπιδεικνύουσα αὐτά. Συνάμα ὅμως βεβαιούμεθα περὶ τοῦ ὅτι τὸ Φροβελιανὸν παιδαγωγικὸν σύστημα δὲν πρέπει νὰ περιορίζηται εἰς μόνον τὸν νηπιακὸν κῆπον, δηλαδὴ τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν, καθ' ὅσον οὐδ' εἶναι δυνατὸν νὰ διέλθῃ τις μὲ παιδία 3 μέχρις 7 ἐτῶν τὴν πλουσιωτάτην σειρὰν τῶν δώρων τούτων, οὐδ' ἐπιτρέπουσιν αὐταὶ αἱ λογικώταται ἀπαιτήσεις τοῦ ἰδίου συστήματος νὰ προβαίνωσι τὰ μικρὰ εἰς τὰς πολυπλοκωτέρας καὶ λεπτοτέρας ἐργασίας. Ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ αἱ βάσεις μόνον τίθενται τῆς κατὰ τὸ Φροβελιανὸν σύστημα ἀγωγῆς καὶ εἰσάγονται τὰ παιδία εἰς τὰς ἀρχὰς ὅλων τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων· ἡ τελειοτέρα ὅμως συμπλήρωσις αὐτῶν καὶ ἡ ἐν τῇ τελειοποιήσει συνέχεια καὶ προαγωγὴ ὅλων, βεβαίως εἰς μεγαλειτέραν μόνον ἡλικίαν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ, ὅτε καὶ ἡ ἀντίληψις τοῦ παιδὸς αὐξάνει καὶ ἡ δεξιότης αὐτοῦ καὶ ὅλαι ἐν γένει αἱ δυνάμεις αὐτοῦ. Ἐὰν καλῶς ὑπολογισθῶσι τὰ ὑπὸ τῆς Φροβελιανῆς μεθόδου παρεχόμενα μέσα, ταῦτα ἐπαρκοῦσιν ἀκριβῶς διὰ τὰς τέσσαρας τάξεις τοῦ προκαταρκτικοῦ σχολείου. Δηλαδή, ἀφ' οὗ τὰ παιδία ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ μέχρις 7 ἐτῶν ἔθεσαν τὰς βάσεις ὅλων τῶν γνώσεων, ἀσκήσεων καὶ ἐργασιῶν αὐτῶν προάγονται ἀπὸ 7 μέχρις 11 ἐτῶν εἰς τὴν τελειοποίησιν ὅλων τούτων, προστιθεμένων μόνον ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος τῶν ὑπὸ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς ὡριμότητος αὐτῶν ἀπαιτουμένων σπουδαιοτέρων γνώσεων. Τὰ δὲ ἐσφαλμένως παρ' ἡμῖν καλούμενα φροβελικὰ (δι' ὧν μόνον τινὰς τῶν ἐργασιῶν ὑπαινίττονται, ἐν ᾧ ὁλόκληρος ἡ διδασκαλία εἶναι φροβελιανή), οὐδόλως παραβλάπτουσι τὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων, ἀλλ' ἀπεναντίας παρέχουσι τὴν εὐκολίαν κατὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ προγράμματος νὰ τηρῆται ἡ εἰς τὴν σωματικὴν ὑγιείαν τοῦ παιδὸς ἄφευκτος ἁρμονία ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν σοβαροτέρων μαθημάτων καὶ τῶν τερπνοτέρων ἀσχολιῶν, ἢ καὶ τῶν καθαρῶς σωματικῶν κινήσεων.

Ἀλλὰ καὶ πέραν τοῦ προκαταρκτικοῦ σχολείου πρέπει νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ φροβελιανὸν σύστημα. Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν ἄλλως, ἀφ' οὗ τοῦτο περιλαμβάνει ὁλόκληρον καὶ πλήρη τὴν ἀνθρωπίνην ἐκπαίδευσιν! Τ' ἀνάπαλιν θέλει συμβῇ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, διότι ἐπῆλθεν εὐτυχῶς τὸ πλήρωμα τῶν χρόνων καὶ δὲν θέλει βραδύνει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ν' ἀποσύσῃ παντελῶς τὸν εἰς πλείστους κλάδους μαθήσεως ἔτι καὶ νῦν ἐπικρατοῦντα μηχανισμόν. Οὐχὶ τὰ φροβελιανὰ θέλουσι παύσει ἐν ὡρισμέναις τάξεσιν, ἀλλ' ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῆς διδασκαλίας θέλει τροποποιηθεῖ κατὰ τὰς φροβελιανὰς ἀρχάς· τότε δὲ μόνον καὶ ἡ διδασκαλία τῶν γλωσσικῶν καὶ ἡ τῶν μαθηματικῶν, ὡς καὶ πάντων τῶν λοιπῶν κλάδων θέλει κατασταθεῖ ζῶσα καὶ ἐνεργός· αἱ δὲ φροβελιαναὶ ἀσκήσεις καὶ ἐργασίαι ἐν ταῖς ἀνωτέραις τάξεσι θέλουσιν ἐξακολουθήσει ὡς τελειοτέρα καλλιέργεια ἰδιαιτέρων κλάδων βιομηχανίας καὶ καλῶν

τεχνῶν, αἵτινες τότε, ἀντὶ τῆς σωρείας τῶν ἡμιμαθῶν καὶ μόνον πρὸς ἐπίδειξιν περιποιουμένων αὐτάς, θέλουσιν ἀναδείξει μεγαλήτερον ἀριθμὸν ἀληθῶν καλλιτεχνῶν καὶ ἐπιδεξίων τεχνητῶν. Ἑνούμεναι δὲ πρὸς τὰς λοιπὰς πνευματικὰς καὶ βουλητικὰς ἐνεργείας τῆς ἀγωγῆς, θέλουσιν ἐπιφέρει πλήρη τὴν ζητουμένην ἁρμονίαν ἐν τῇ τελειοτέρᾳ ἐκπαιδεύσει. Ἡ τοιαύτη ἐξακολούθησις τῆς Φροβελιανῆς ἀγωγῆς βεβαίως θέλει ἐφαρμοσθεῖ καὶ ἐν τῇ ἀγωγῇ τῶν ἀρρένων, ἀφ' οὗ, ὡς πιστεύω, ἤδη ἐνοήθη, δὲν πρόκειται περὶ ἁπλῶν χειροτεχνημάτων, ἀλλὰ περὶ ὁλοκλήρου καὶ ὑγιοῦς ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος. Τοῦτο ὀρθῶς ἤδη ἐνοήθη ἐν Αὐστρίᾳ, ὅπου καὶ ἐργαστήρια ὑπάρχουσιν, ἐν οἷς καθ' ὡρισμένας ὥρας οἱ μαθηταὶ τῶν σχολείων ἀσκοῦνται εἰς διαφόρους τέχνας καὶ βιοτεχνίας, καὶ κῆποι εὐρύχωροι, οὓς οἱ ἴδιοι καλλιεργοῦσι. Περὶ τούτων σοφώτατα ἔγραψεν ὁ καθηγητὴς Ἔρασμος Schwab ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Der Schulgartien», «ὁ κῆπος τοῦ σχολείου».

Ἀλλ' ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει τῶν θηλέων, πλὴν τῆς γενικῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς κατ' ἰδιαιτέρους κλάδους τελειοποιήσεως τῶν βουλομένων, πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἄλλη ἐπιστήμη, ἧς ἡ μέχρι τοῦδε παραμέλησις σπουδαιοτάτας καὶ θλιβερωτάτας ἐπιφέρει καθ' ἑκάστην συνεπείας· εἶναι δὲ αὕτη ἡ ἐπιστήμη τῶν μητέρων.

Αἱ ἐλάχιστοι παιδαγωγικαὶ γνώσεις, ἃς ἐν ταῖς ἀνωτέραις τάξεσι τῶν παρθεναγωγείων διδάσκονται αἱ θυγατέρες ἡμῶν, εἶναι ὅλως θεωρητικαὶ καὶ ἀνεπαρκεῖς ὅπως παρασκευάσωσιν αὐτὰς πρὸς τὴν ἱερὰν αὐτῶν ἐντολήν. Οὐδὲ καλλιεργεῖται ἰδιαιτέρως ἡ ἐξέγερσις τῆς συναισθήσεως τῆς ἱερότητος ταύτης τῆς ἐντολῆς των. Δυστυχῶς καὶ πολλοὶ τῶν γονέων συντελοῦσιν εἰς τοῦτο, οἱ μὲν ἀφίνοντες τὰ κοράσιά των ἐν θλιβερᾷ ἀμαθείᾳ, καθ' ὃ φρονοῦντες ὅτι ἀρκεῖ αὐταῖς ἡ πρακτικὴ ἐκπλήρωσις τῶν οἰκιακῶν ἐργασιῶν· οἱ δὲ ὠθοῦντες αὐτὰ εἰς λυπηροτέραν ἔτι ἡμιμάθειαν, καὶ ταύτην ἐπὶ σκοπῷ ἐγκοσμίῳ μόνον εὐδοκιμήσεως. Αἱ δὲ οὕτω καὶ ἐν τοῖς παρθεναγωγείοις μὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα πολλάκις ἐκπαιδευθεῖσαι νέαι, μικρὰ θεωροῦσι τὰ καθήκοντα τῆς οἰκοδεσποίνης καὶ τῆς μητρός, διότι ἡ ἀνωτέρα, δῆθεν, ἐκπαίδευσις αὐτῶν, ἐπιτρέπει αὐταῖς ν' ἀποβλέπωσιν εἰς ὑψηλοτέρους κύκλους ἐνεργείας.

Οὐχὶ τοῦτο! Ἡ γυνὴ δὲν πρέπει νὰ ἐξέλθῃ τῆς σφαίρας αὐτῆς, διότι παραβαίνει τότε τὸν ὑπὸ τοῦ ὑψίστου ὡρισθέντα αὐτῇ προορισμόν. Ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ σφαίρᾳ της, ἐν τῷ εὐρυτάτῳ ἐκείνῳ κύκλῳ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς, ὀφείλει ν' ἀναπτυχθῇ, ν' ἀνυψωθῇ, καὶ κατὰ πάντα ἐν Θεῷ νὰ τελειοποιηθῇ. Μορφώσωμεν λοιπὸν μητέρας ἐν τῇ πληρεστάτῃ καὶ ἱεροτάτῃ σημασίᾳ τῆς λέξεως, διότι ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἡ πρόοδος καὶ ἡ εὐημερεία ἐξαρτᾶται ἐκ τούτου!

Δὲν πρέπει ὅμως ν' ἀναμείνωμεν ὅπως κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς

ἐκπαιδεύσεως τῶν κορασίων δώσωμεν αὐταῖς θεωρητικάς τινας πρὸς τοῦτο ὁδηγίας. Ὁλόκληρος ἡ ἀγωγὴ αὐτῶν ὀφείλει ἀρχῆθεν νὰ τείνῃ εἰς τὸ νὰ παρασκευάζῃ αὐτὰς καταλλήλως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Γνώσεις καὶ ὀρθὴ κρίσις, καλαισθησία, δεξιότης, φιλεργία, δραστηριότης, βούλησις, ἀρεταὶ παντὸς εἴδους καὶ ἰδίως ἀφοσίωσις καὶ αὐταπάρνησις, τὰ πάντα πρέπει νὰ καλλιεργῶνται καταλλήλως ἀπὸ τῆς νεαροτάτης ἡλικίας, ἐὰν θέλωμεν νὰ ἴδωμεν ἡμέραν τινὰ τὴν Ἑλληνίδα ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ ἠθικοῦ αὐτῆς κάλλους, ὡς πηγὴν εὐτυχίας πάντων τῶν περὶ αὐτήν. Ὅθεν τὰ ἀπὸ τοῦ νηπιαγωγείου καὶ τοῦ προκαταρκτικοῦ σχολείου εἰς τὰς ἀνωτέρας ἐκπαιδευτικὰς τάξεις μεταβαίνοντα κοράσια, πρέπει ἐκεῖ νὰ εὑρίσκωσι πληρεστάτην ἐξακολούθησιν τοῦ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μορφώσαντος αὐτὰ παιδαγωγικοῦ συστήματος, σκοπίμως δὲ διδασκόμενα, ἀσκούμενα καὶ παρασκευαζόμενα ἐναρμονίως, νὰ ὦσι κατὰ πάντα τελειοποιημένα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συμπληρώσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτῶν. Τὰ οὕτω μορφωθέντα κοράσια θέλουσιν εἶσθαι κάτοχα καὶ αὐτῆς τῆς θεωρίας τοῦ ἐκπαιδεύσαντος αὐτὰ Φροβελιανοῦ συστήματος καὶ ἑπομένως ἕτοιμα ν' ἀναθρέψωσι βραδύτερον κατ' αὐτό, μετὰ βεβαίας ἐπιτυχίας τὰ ἴδια αὐτῶν τέκνα, ἤ, ὡς ἀνώτεροι νηπιαγωγοὶ καὶ παιδαγωγοί, ἄλλα ἐμπιστευθέντα αὐταῖς.

Ταῦτα εἶναι ἐν συντόμῳ τὰ κατὰ τὸ Φροβελιανὸν σύστημα, ὅπερ ἔχει μὲν καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι, Γερμανίᾳ, τοὺς ἐχθρούς του, ἀλλ' ὅπερ μὲ ὅλας τὰς ἀντιπράξεις ἐκείνων, εὐδοκίμως προβαίνει καὶ ἐξαπλοῦται καὶ αὐτόθι καὶ ἐν ὅλαις ταῖς ἐν τῷ πολιτισμῷ προβαινούσαις χώραις. Ἐν Βοστόνῃ 34 ὑπάρχουσι Φροβελιανὰ νηπειαγωγεῖα, ἐν Δρέσδῃ δὲ καὶ ἐν Βιέννῃ ἀπό τινος χρόνου τὸ φροβελιανὸν σύστημα εἰσήχθη καὶ ἐν τῷ προταταρκτικῷ σχολείῳ. Ἐν τῷ παρθεναγωγείῳ μου ἀπὸ πέντε ἐτῶν ἤδη τὸ σύστημα τοῦτο λειτουργεῖ, ὅσον τὸ δυνατὸν ἡμῖν, καθ' ὅλας τὰς τάξεις αὐτοῦ, ἤρχισε δὲ καὶ ν' ἀποφέρῃ ἤδη λίαν ἐνθαρρυντικοὺς καρπούς, μαρτυροῦντας, ὅτι αἱ Φροβελιαναὶ ἀρχαὶ δὲν ἔχουσι περιορισμένον χαρακτῆρα, μὴ δυνάμενον τελεσφόρως νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς ἄλλην ἐθνικότητα, ἀλλ' ὅτι εἶναι παγκόσμιοι μάλιστα ὡς αὐταὶ αἱ ἠθικαὶ ἀλήθειαι, ἃς ἐκπροσωποῦσι.

Μετὰ θετικότητος δὲ δύναταί τις νὰ προΐδῃ καὶ μετὰ ἐνθαρρυντικῆς ἐθνικῆς ἱκανοποιήσεως, ὅτι τὸ Φροβελιανὸν σύστημα θέλει μάλιστα ἀκμάσει καὶ ἀναπτυχθεῖ θαυμασίως, ὅταν τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἀληθῶς οἰκειοποιηθῇ καὶ πραγματοποιήσῃ πάντα τὰ κατ' αὐτό.

Ἂς ἐργασθῶμεν λοιπὸν ἀόκνως πρὸς διάδοσιν αὐτοῦ πάντες οἱ δυνάμενοι νὰ πράξωσι τοῦτο, ὑπὲρ οὗ ἐπικαλοῦμαι ἰδίως τὴν συνδρομὴν τοῦ γυναικείου φύλου, διότι καὶ αὐτὸς ὁ Φροέβελ κυρίως εἶχεν ἀποταθῇ εἰς τὰς γυναῖκας, εἰς τὴν στοργικὴν μέριμναν καὶ περίθαλψιν τῶν ὁποίων ὁ ὕψιστος ἐνεπιστεύθη τὴν νεαρὰν ψυχὴν τοῦ παιδὸς—ἀνθρώπου.

Ἡ γυνὴ εἶναι καὶ ὀφείλει νὰ ἦναι ἡ παιδαγωγὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἡ δὲ συναίσθησις τῆς ὑψίστης ταύτης ἐντολῆς εἶναι ἱκανὴ ἵνα παρέχῃ ἡμῖν τὰς πρὸς τὸ δυσχερὲς τοῦτο ἔργον δυνάμεις.

Ἑνώσωμεν λοιπὸν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὰς δυνάμεις ἡμῶν, διαρκῶς ἐν νῷ ἔχουσαι τὸ σημαντικώτατον καὶ γλυκύτατον ῥητὸν τοῦ Φρόεβελ:

« **Ζήσωμεν ὑπὲρ τῶν τέκνων ἡμῶν** »

ΔΕΥΤΕΡΑ ΟΜΙΛΙΑ *

Ἐν τῷ περὶ τοῦ Φροβελιανοῦ συστήματος ἀναγνώσματι διήλθομεν θεωρητικῶς τὰ περὶ τῶν ὁρμῶν τοῦ παιδὸς καὶ τὰ περὶ τοῦ παραλληλισμοῦ τούτων μὲ τὰς πρὸς ἐκπολιτισμὸν ὁρμὰς τῶν ἀρχεγόνων ἀνθρώπων ἔτι δὲ καὶ τὰ περὶ τοῦ νόμου τῶν ἀντιθέσεων, ὡς βάσεως πάσης ἐντέχνου ἐργασίας.

Ἀπεδείξαμεν δέ, ὅτι ἀφ' οὗ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς εἶναι ἡ τελειοποίησις ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ παιδός, τὸ Φροβελιανὸν σύστημα εἶναι ἀληθῶς τὸ δι' ὅλων αὐτοῦ τῶν μέσων, τὸ μᾶλλον εἰς τὴν προσέγγισιν τοῦ σκοποῦ τούτου τεῖνον.

Τοῦτο λοιπὸν πρόκειται ν' ἀποδείξωμεν νῦν καὶ διὰ τῆς ἐπιθεωρήσεως αὐτῶν τῶν ὑλικῶν ἀντικειμένων, ἅτινα ὁ Φροέβελ κατήρτισε πρὸς ἄσκησιν τῶν πολυειδῶν δυνάμεων τοῦ παιδός.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, συνήγαγε τὰ πρὸ αὐτοῦ ὑπάρχοντα παίγνια παντὸς εἴδους καὶ ἄλλα παιδαγωγικὰ μέσα, καὶ κατατάξας αὐτὰ καὶ συμπληρώσας σκοπιμώτερον καὶ συστηματικώτερον, ἀπετέλεσε δι' αὐτῶν σειρὰν ὅλην παιδαγωγικῶν παιγνίων, ἀσκήσεων καὶ ἐργασιῶν, τὸ σύνολον τῶν ὁποίων δῶρα ἐκάλεσε.

Οὐχὶ δὲ τὰ ὑλικὰ ταῦτα μέσα μόνα, ἀλλ' ἡ μέθοδος τῆς χρήσεως καὶ ἐφαρμογῆς τούτων εἶναι ἡ παρέχουσα τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα.

Ἡ θεμελιώδης ἰδέα τοῦ Φροέβελ, ἥτις κατέστη ἡ βάσις ὅλης τῆς νεωτέρας παιδαγωγικῆς, εἶναι, ὅτι πρὶν ἢ σχηματισθῶσιν ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ παιδὸς ἔννοιαι, πρέπει νὰ προηγηθῶσι τούτων ἐντυπώσεις, ἐπόψεις, ἀντιλήψεις, ἀναπολήσεις καὶ ἀναπαραστάσεις τῆς φαντασίας, καὶ τέλος ἐμπειρίαι, πᾶσαι ἀναφερόμεναι ἀμέσως εἰς τὰς ἐκ τούτων πηγαζούσας ἐννοίας. Διότι αὗται πρέπει νὰ προκύπτωσιν ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπόψεως. Ἐὰν τοῦτο δὲν συμβῇ οὕτω, τότε αἱ ἔννοιαι δὲν εἶναι τὸ προϊὸν ἰδίας ἐργασίας τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἁπλῆ τῆς διανοίας ἀποδοχὴ ξένων ἐννοιῶν. Ἡ μέχρι τοῦδε διδασκαλία, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐπὶ τούτων βασίζεται. Ἀλλ' ἕκαστος, καὶ αὐτὸς ὁ ἐλάχιστα προικισμένος, δύναται ν' ἀποκτήσῃ κεφάλαιον βασίμων ἐπόψεων, δυναμένων νὰ χρησιμεύσωσιν αὐτῷ ἐν τῇ σκέ-

* Θεωρία ἀναπτυχθεῖσα ἐν τῷ «Φιλολογικῷ Συλλόγῳ Παρνασσῷ» μετ' ἐπιδείξεως τῶν Φροβελιανῶν δώρων τῇ 5 Δεκεμβρίου 1884.

ψει ὡς σημεῖα ἀναφορᾶς καὶ συγκρίσεως. Ἢ μᾶλλον, ἕκαστος ἔχει ἐν ἑαυτῷ τοιαύτας θεμελιώδεις ἐπόψεις, ἀλλ' ἀγνοεῖ αὐτὰς καὶ μάλιστα κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ καταρτισμοῦ τῶν ἐννοιῶν. Ἀτελεῖς ὅμως, ἀβέβαιαι καὶ ἀσαφεῖς ἐπόψεις, παρομοίας παράγουσιν ἐννοίας καὶ καθίστανται μάλιστα πρόσκομμα εἰς τὸ ν' ἀναπολῶνται εὐκρινῶς καὶ αὐταὶ αἱ ἀλλότριαι ἔννοιαι καὶ ἰδέαι, κωλύουσαι οὕτω καὶ τὴν ἀληθῆ οἰκειοποίησιν τούτων. Εἰς τὴν ἔλλειψιν τῶν εὐκρινῶν κυρίων ἐπόψεων πρέπει ν' ἀποδίδηται ἡ πληθὺς τῶν ἀσαφῶν ἰδεῶν καὶ τῆς ἐπιπολαιότητος πολλῶν ἀνθρώπων καὶ αἱ νοσώδεις καὶ ἐπιβλαβεῖς πολλάκις ἀντιλήψεις περὶ τῶν ὄντων καὶ τῶν φαινομένων ἄλλων.

Ἀναντιρρήτως ὁ χρόνος, καθ' ὃν σχηματίζονται αἱ θεμελιώδεις αὗται ἐπόψεις εἶναι ἡ πρώτη ἡλικία. Ἡ περίοδος αὕτη τῆς πνευματικῆς ἀσυνειδησίας εἶναι ἡ μόνη κατάλληλος πρὸς σχηματισμὸν τῶν ἐπόψεων τούτων, διότι αἱ εἰκόνες αὐτῶν ριζόνονται τότε ἀσφαλῶς ἐν τῇ νεαρᾷ ψυχῇ, καθ' ὃ μὴ συνταραχθεῖσαι ὑπὸ τῆς σκέψεως. Ἄλλως τε ἀποκτῶνται αἱ ἐπόψεις αὗται μόνον δι' ἐντυπώσεων τῶν ὄντων καὶ ἀντικειμένων τοῦ ὑλικῶς ὁρατοῦ κόσμου, ἅτινα εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κατάλληλα νὰ παρέχωσι τὰς βασίμους ἐπόψεις σαφῶς καὶ εὐκρινῶς. Τούτου ἕνεκα ἡ ἀγωγὴ ὀφείλει νὰ συλλέγῃ καὶ νὰ προτάσῃ τὰ καταλληλότατα αὐτῶν.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Ὅπως ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν σωματικῶν ὀργάνων παρατηρεῖται ὡρισμένη διαδοχὴ λειτουργιῶν, αἵτινες ἐν ὅλῃ τῇ ποικιλίᾳ καὶ πολλαπλότητι αὐτῶν εἶναι πάντοτε αἱ αὐταί, καθ' ὃ κατ' ἀσαλεύτους νόμους τελούμεναι, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀναπτύξεως· οὕτω καὶ ἐν τῇ πνευματικῇ ἀναπτύξει πρέπει νὰ τηρῆται ἡ ὡρισμένη καὶ φυσικὴ ἀλληλουχία, πρέπει νὰ παρακολουθῆται, ἄνευ οὐδεμιᾶς διαταράξεως, ἡ φυσικὴ ἀνέλιξις τῶν βαθμιαίων καὶ διαδοχικῶν ἀντιλήψεων καὶ ἐννοιῶν.

Ἡ γενικὴ διαδοχὴ τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν τῆς σκέψεως δύναται ἴσως νὰ διατυπωθῇ ὡς ἑξῆς· 1) γενικαὶ περιληπτικαὶ ἐντυπώσεις, 2) ἔποψις, 3) παρατήρησις, 4) σύγκρισις, 5) συμπέρασμα καὶ 6) κρίσις.

Ἀλλ' οὔτε ἡ ὀρθὴ ἐκλογὴ τῶν ἀντικειμένων καὶ ἡ κατάλληλος διαδοχὴ τούτων ἐπαρκοῦσιν εἰς τὸν σκοπόν. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀλληλουχία τῶν ἀντικειμένων πρέπει νὰ ἐφαρμόζηται καταλλήλως πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ προμελετημένου σκοποῦ, τῆς ἀποκτήσεως δηλ. σαφῶν καὶ εὐκρινῶν ἐπόψεων τῶν ὄντων καὶ τῶν πραγμάτων. Κατὰ συνέπειαν πρέπει καὶ νὰ ἐφαρμόζωνται κατὰ τρόπον μεθοδικόν.

Ὄντως δὲ φυσικὴ ἀγωγὴ τότε μόνον εἶναι δυνατή, ὅταν ἀναγνωρισθῶσιν ἐν πρώτοις πληρέστατα τὸ εἶδος καὶ ὁ τρόπος τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς τῆς ψυχῆς, καὶ ἐξευρεθῶσι τὰ κατάλληλα μέσα, δι' ὧν ἔξωθεν κατὰ τὸ αὐτὸ εἶδος καὶ

τὸν αὐτὸν τρόπον νὰ ὑποβοηθῶνται καὶ ὑποστηρίζωνται αἱ λειτουργίαι αὗται. Ἐφ' ὅσῳ τοῦτο δὲν κατορθοῦται, ἐπὶ τοσούτῳ ἡ ἀνθρωπίνη ἀγωγὴ θέλει εἶσθαι εἰς τὴν διάκρισιν τῆς αὐθαιρεσίας, τοῦ τυχαίου καὶ τοῦ τυφλοῦ ἐνστίκτου.

Ἐνταῦθα λοιπὸν ἔγκειται ἡ σπουδαιότης τῶν φροβελιανῶν δώρων, ὅτι προέκυψαν ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως τῆς φυσικῆς πορείας τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ ὅτι παρακολουθοῦσι τὴν αὐτὴν μὲ ἐκείνην πορείαν. Ὁ Φροέβελ ἐνέβλεψεν εἰς τὸ μυστηριῶδες ἐργαστήριον τῆς παιδικῆς ψυχῆς, καὶ ἀνεκάλυψε τὰ μέσα καὶ τὴν μεθοδικὴν τούτων ἐφαρμογήν, ἅτινα οὐ μόνον εἶναι σύμφωνα πρὸς τὸν νόμον τῆς πνευματικῆς ταύτης ἀναπτύξεως, ἀλλὰ καὶ παρακολουθοῦσι αὐτὸν τὸν νόμον.

Καὶ ἕτερος ὅρος ἀπαιτεῖται πρὸς πλήρη βεβαίωσιν, ὅτι ἡ φυσικὴ πορεία τῆς ἀναπτύξεως δὲν διαταράσσεται, ἀλλ' ὄντως καὶ ὀρθῶς ὑποβοηθεῖται. Αἱ ὁρμαὶ τοῦ παιδὸς πρέπει, ἐντὸς ὡρισμένων ὁρίων, νὰ ἔχωσι ἐλευθερίαν δράσεως, καίτοι ὑποχρεούμεναι ν' ἀποδέχωνται διὰ τὰς πρώτας ἐπόψεις τὰ ὑπὸ τῆς ἀγωγῆς παρεχόμενα ἀντικείμενα. Τοῦτο κατώρθωσεν ὁ Φροέβελ, παρέχων εἰς τὰ παιδία αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα, ὅπως χειριζόμενα καὶ τροποποιοῦντα αὐτὰ κατ' ἀρέσκειαν, ἀναγκάζονται νὰ προσηλώνωσιν ἐπ' αὐτὰ τὴν προσοχήν των. Ἑλκύονται δὲ ὑπ' αὐτῶν καὶ ἀρέσκονται εἰς τὴν ἐξάσκησιν αὐτῶν, διότι θεωροῦσι δημιουργήματά των τὰ ἐξ αὐτῶν σχηματισθέντα καὶ διότι οὕτω διαβλέπουσιν, οὕτως εἰπεῖν, ἑαυτὰ καὶ τὴν ἱκανότητά των ἐν τῷ τερπνῷ ἐκείνῳ παιγνίῳ.

Μόνον ἡ ἐλευθέρα τοῦ παιδὸς δρᾶσις, ἣν παίγνιον καλοῦμεν, δύναται νὰ πληρώσῃ τοὺς ὅρους τούτους, οὐδέποτε δὲ τὸ βεβιασμένον, ὅπερ μέχρι τοῦδε εἶναι ἀναπόφευκτον ἐφόδιον τῆς κυρίως διδασκαλίας. Ἔμφυτος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ εἶναι ὁ πόθος τοῦ εἰδέναι· διατὶ λοιπὸν νὰ βιάζωμεν τὸν παῖδα εἰς τὸ νὰ γνωρίσῃ τὸν περιβάλλοντα αὐτὸν κόσμον ; Δὲν ἔχομεν εἰμὴ νὰ ἐκλέγωμεν δι' αὐτὸν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ διευκολύνωσιν αὐτὸν κατὰ τὴν ἐπίγνωσιν τούτων. Τί δὲ καταλληλότερον πρὸς τοῦτο τοῦ νὰ ἐκλέγωμεν, παρέχοντες αὐτῷ ὡρισμένους τύπους, οἵτινες ὡς αὐτοὶ οἱ τύποι τῶν ἐν τῇ φύσει σχημάτων, παρέχουσιν εὐδιακρίτως τὰ κυριώτατα χαρακτηριστικὰ ὅλων τῶν ὑλικῶν ἀντικειμένων, ὡς βάσιν, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἀπεικόνισμα τῆς περαιτέρω γνώσεως τῆς πολλαπλότητος τῶν ὄντων ;

Ἡ γνῶσις τῶν ὄντων ἐν τούτοις κατορθοῦται διὰ μόνης τῆς γνώσεως τῶν ἰδιοτήτων αὐτῶν. Πρόκειται λοιπὸν νὰ παρέχωμεν εἰς τὸν παῖδα ἀντικείμενα ἐφ' ὧν νὰ διακρίνῃ ἐν πλήρει σαφηνείᾳ τὰς γενικὰς ἰδιότητας τῶν σωμάτων, ὥστε ν' ἀποδέχηται δι' αὐτῶν ἐν τῇ μικρᾷ αὐτοῦ ἀντιλήψει καθαρὰς ἐπόψεις. Πρέπει πρὸς τούτοις τ' ἀντικείμενα ταῦτα, ἀναλόγως τῶν ἀσθενῶν τοῦ παιδὸς δυνάμεων, νὰ ἦναι εὔχρηστα, ὅπως διὰ

τῆς ἰδίας διαχειρίσεως γνωρίσῃ αὐτὰ καὶ δύναται ἐπ' αὐτῶν νὰ λαμβάνῃ πεῖραν τῶν γενικῶν λειτουργιῶν καὶ φαινομένων τοῦ φυσικοῦ κόσμου· οὕτω μόνον δύνανται ταῦτα νὰ χρησιμεύσωσιν αὐτῷ ὡς τὰ πρῶτα ὄργανα τῆς πειραματικῆς διδασκαλίας.

Ἐπιθεωροῦντες ἤδη αὐτὰ τὰ φροβελιανὰ δῶρα παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ γνῶσις αὐτῶν πρὸς τοὺς διδάξοντας αὐτὰ γονεῖς ἢ παιδαγωγούς, εἶναι διττή· α') ὡς γνῶσις τοῦ μηχανισμοῦ καὶ τῆς θεωρίας αὐτῶν ἐν σχεσει πρὸς ὁλόκληρον τὸ φροβελιανὸν σύστημα, καὶ β' ὡς γνῶσις τῶν εἰς τὰ παιδία βαθμηδὸν μεταδοτέων. Τὰ δῶρα ταῦτα διαιροῦνται εἰς κυρίως φροβελιανὰ δῶρα ἢ παίγνια καί εἰς ὑλικὰ ἐργασιῶν.

Τὰ φροβελιανὰ παίγνια εἶναι φυσικὰ ἀντικείμενα, ὡς σπόροι, καρποί, κογχύλια, χάλικες καὶ ἀπομιμήσεις φυσικῶν σχημάτων, οἷον ἡ σφαῖρα, ὁ κύβος, ἡ πλινθύς, τὸ ξυλάριον καὶ ἄλλα. Διὰ πάντων τούτων ὁ παῖς ἀσκεῖται, σχηματίζων διὰ τῆς κατὰ διαφόρους τρόπους διευθύνθεως καὶ κατὰ διαφόρους ποσότητας τοποθετήσεως αὐτῶν, τοὺς ποικιλωτάτους συνδυασμούς, πάντοτε ὅμως ἄνευ μεταβολῆς τῆς ὕλης αὐτῶν. Ἐνῷ κατὰ τὰς Φροβελιανὰς ἐργασίας ὁδηγεῖται νὰ σχηματίζῃ παντοίους πάλιν συνδυασμοὺς καὶ ν' ἀπομιμῆται τὰ φυσικὰ ἀντικείμενα, τροποποιῶν πολυειδῶς τὰ ποικιλώτατα αὐτοῦ ὑλικά. Ἐνταῦθα σκόπιμον εἶναι ν' ἀναφέρωμεν, ὅτι, ὡς ἀντάξια τοῦ χαρτίνου αἰῶνος ἐν ᾧ ζῶμεν, τὰ ὑλικὰ ταῦτα τῶν Φροβελιανῶν ἐργασιῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον, εἶναι χάρτινα· τοῦτο δέ, τὸ μέν, διότι ὁ χάρτης εἶναι καταλληλότερος πρὸς τὰ εἴδη ταῦτα τῶν ἐργασιῶν, τὸ δέ, διότι οὗτος εἶναι καὶ εὐθυνότερος ἄλλων ἀντιστίχων ὑλικῶν. Ὁ Φροέβελ, ἀποβλέπων ἰδίως εἰς τὰς τάξεις τοῦ λαοῦ, κατήρτησε τὰ δῶρά του εὐωνότατα, ὥστε καὶ ἐν χωρίῳ ἀπορωτάτῳ ὁ διδάσκαλος νὰ δύνηται νὰ παρέχῃ εἰς τοὺς μαθητάς του τὰ μέσα ταῦτα τῆς ἀσκήσεως, συλλέγων ὁ ἴδιος μετ' αὐτῶν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ ταμείου τῆς φύσεως, ὅ,τι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δύναται. Παλαιαὶ δ' ἐφημερίδες, παλαιὰ τετράδια, φλοιὸς δένδρων, ἶνες φυτικαὶ παντὸς εἴδους, ταῦτα πάντα δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ὑλικὰ ἐργασιῶν. Ἀλλὰ καὶ ὅσοι δύνανται νὰ προμηθεύωνται περισυνηγμένα καὶ τελειότερα τὰ φροβελιανὰ δῶρα, εὑρίσκουσιν αὐτὰ εὐθυνώτατα, καθ' ὅσον ἐν Γερμανίᾳ 100 φύλλα ὑφαντῶν π. χ. τιμῶνται μόνον λ. 50, οἱ δὲ μικροὶ κύβοι καὶ αἱ πλίνθοι λ. 30.

Πρὸς καταρτισμὸν δὲ πλήρους νηπιαγωγείου 90 παιδίων δὲν ἀπαιτοῦνται εἰμὴ δρ. 300 περίπου. Ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐκόμισαν εἴς τινα χαρτοπωλεῖα πάντα τὰ εἴδη τῶν φροβελιανῶν δώρων καὶ ὑλικῶν. Πρέπει ὅμως νὰ κατορθωθῇ, ὅπως ταῦτα, θεωρούμενα ὡς διδακτικαὶ ὕλαι, ἀπαλλαγῶσι παντὸς δασμοῦ ἢ καὶ κατασκευάζωνται ἐνταῦθα, ὅτε

θὰ ὦσιν εὐθυνότερα ἀκόμη· ἀλλὰ καὶ ἤδη πωλοῦνται καὶ ἐνταῦθα τὰ 100 φύλλα κοινῶν ὑφαντῶν ἀντὶ δρ. 1, οἱ δὲ μικροὶ κύβοι ἀντὶ λεπτῶν 55.

Μὴ λησμονήσωμεν, ὅτι καθ' ὅλας τὰ ἐργασίας ταύτας τῶν παίδων, αἱ μικραὶ αὐτῶν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον μόνον, ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος τελειοποιούμεναι παραγωγαί, εἶναι τὸ μέσον μόνον τῆς ἀσκήσεως καὶ τελειοποιήσεως αὐτῶν. Εἶναι τὸ δέλεαρ δι' οὗ ἑλκύομεν αὐτὰ εἰς τὴν ἀγάπην τῆς δράσεως καὶ τῆς ἐργασίας, καὶ διὰ τούτων εἰς τὴν ἀπόκτησιν πάσης δεξιότητος, καλαισθησίας καὶ μορφώσεως ἐν γένει. Ὅθεν καὶ ἐὰν δι' ἕκαστον χάρτινον ἔργον π. χ. δὲν δυνάμεθα πολλάκις ἀμέσως, ἢ κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις πολλῶν, ἀρκούντως, ν' ἀπαντήσωμεν εἰς τὴν πρακτικὴν τῶν Ἄγγλων ἐρώτησιν «ὁποία ἡ χρῆσις αὐτοῦ ; » ἢ ἐὰν τὰ παιδία, τερπόμενα εἰς ταῦτα, ἀφθονωτέραν κάμνουσι χρῆσιν ὑλικῶν, πρὸς ἀτελευτήτους καὶ πάντοτε νέας παραγωγάς, τοῦτο μόνον τοὺς μὴ ἐμβαθύνοντας εἰς τὸν ἀνώτερον σκοπὸν τῶν ἀσκήσεων τούτων δύναται νὰ θορυβῇ, καθ' ὅσον τ' ἀνάπαλιν ὁ ἐμβριθέστερον παρακολουθῶν τὴν τοιαύτην ἀνάπτυξιν τῶν παίδων, δὲν θέλει βραδύνει νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι τὰ οὕτω μορφωθέντα παιδία, καὶ ὅλας τὰς ἐργασίας αὐτῶν ἐὰν ἀπολέσωσι, καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς εἰς μεγαλητέραν ἡλικίαν καταρτιζομένας πλουσίας συλλογάς των, εἶναι ἕτοιμα νὰ κατασκευάσωσι πάντα ταῦτα ἐκ νέου, ἄνευ οὐδενὸς ὑποδείγματος καὶ νὰ ἐφαρμόσωσιν αὐτὰ παντοιοτρόπως εἰς πᾶν ἄλλο ἔργον· διότι ἡ διάνοια αὐτῶν καὶ ἰδίως ἡ φαντασία εἶναι πάντοτε ἕτοιμοι πρὸς τοῦτο, αἱ δὲ χεῖρες αὐτῶν ἠσκημέναι πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν δυσχερεστάτων παραγωγῶν. Ἄλλως τε ὅμως σπουδαία εἶναι ἡ ἠθικὴ ὠφέλεια, ἡ προκύπτουσα εἰς τὸν παῖδα ἐκ τῆς προθυμίας τοῦ νὰ ἐργασθῇ τι, ὅπως δωρήσῃ αὐτὸ εἰς τοὺς γονεῖς του ἢ ἄλλους, ἢ ὅπως δώσῃ τοῦτο ἵνα πωληθῇ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν· μεγάλως δὲ ζημιοῦσι τὰ τέκνα των οἱ γονεῖς, ὅταν δὲν ἐμψυχώνουσι τὰ αἰσθήματα αὐτῶν ταῦτα, ἐνθαρρύνοντες αὐτὰ εἰς νέα καὶ τελειότερα ἔργα.

Γενικώτερον τὰ δῶρα ταῦτα ἐπιθεωροῦντες βλέπομεν, ὅτι ἡ πρώτη σειρὰ ἀποτελεῖται ἐκ στερεῶν σωμάτων, διότι ταῦτα, ὡς ὀγκωδέστερα, τὸ πρῶτον καὶ πληρέστερον προσπίπτουσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις τῶν παιδίων. Εἶναι δὲ ταῦτα αἱ σφαῖραι καὶ τὰ τῆς οἰκοδομητικῆς ὕλης, κύβοι καὶ πλίνθοι, ἐν σειρᾷ ἑπτὰ δώρων.

Ἐκ τῶν στερεῶν σωμάτων μεταβαίνομεν εἰς τὰς ἐπιφανείας διὰ τῶν πλινθίδων και ἐκ τούτων διὰ τῶν σχιδάκων, τῶν ἀποτελούντων τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῶν ἐπιφανειῶν, προβαίνομεν εἰς τὰς γραμμάς, ἃς ἀπεικονίζουσι τὰ ξυλάρια παντὸς μεγέθους, καὶ οἱ δακτύλιοι. Τέλος φθάνομεν εἰς τὸ σημεῖον, ὅπερ ἀντιπροσωπεύουσι τὰ πολυειδῆ ἀντικείμενα τῆς φύσεως, ὄσπρια, σπόροι παντὸς εἴδους, κογχύλια, μικροὶ χάλικες καὶ ἄλλα παρόμοια.

Ἀλλ' ἐν τῇ ἀπομιμήσει τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων διὰ τῶν ὑλικῶν ἐργασιῶν τοῦ παιδός, παρατηροῦμεν ἀντίστροφον τὴν σειρὰν ταύτην, διὰ τὸν φυσικώτατον λόγον, τοῦ ὅτι εἶναι εὐκολώτερον εἰς τὸν παῖδα νὰ κεντήσῃ π. χ. σημεῖόν τι εἰς οἱανδήποτε ὕλην, ἢ ν' ἀπομιμηθῇ μεγαλήτερα ἀρχῆθεν σχήματα. Οὕτω λοιπὸν ὡς πρώτην ἐργασίαν εὑρίσκομεν τὸ κέντημα τοῦ σημείου διὰ βελόνης, ἀλλὰ καὶ ἄλλας παρομοίας ἐργασίας διὰ χανδρῶν καὶ ἄλλων. Τὰ δὲ σημεῖα ταῦτα ἑνούμενα διὰ κλωστῆς ἢ μαλλίου, ἢ μετάξης, μᾶς φέρουσιν διὰ τῆς ῥαπτῆς ἐργασίας εἰς τὴν γραμμήν, ἧς τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν παρέχει ἡμῖν ἡ γραμμογραφία καὶ ἡ ἰχνογραφία. Εἶτα δὲ αἱ ἀντίστιχοι τῶν σχιδάκων ταινίαι μᾶς μεταφέρουσιν, μεσολαβοῦσαι, διὰ τῆς περαστῆς λεγομένης ἐργασίας, εἰς τὸν ἐκ ταινιῶν πάλιν καταρτισμὸν ἐπιφανειῶν, δι' ὧν φθάνομεν εἰς τὰ πολυπληθῆ εἴδη τῆς ὑφαντικῆς. Τὰς ἐπιφανείας ὅμως παριστῶσιν καὶ ἄλλα ὑλικά, ἅτινα ὡς τετράπλευρον π.χ. φύλλον χάρτου, δύνανται νὰ διπλώνωσι καὶ ν'ἀναδιπλώνωσι τὰ παιδία κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς διπλωτῆς ἐργασίας, ἢ καὶ νὰ κόπτωσι πολυειδῶς, προσκολλῶντες τ' ἀποκοπτόμενα τεμάχια ἐπὶ ἄλλης σκληροτέρας ὕλης, κατὰ τὰς ὁδηγίας τῆς κοπτῆς ἐργασίας. Διὰ τῶν ἐπιφανειῶν δὲ πάλιν φθάνομεν εἰς τὰ στερεὰ σώματα, ἅτινα δύνανται ν' ἀπομιμηθῶσι διὰ τῆς συναρμολογήσεως σκληρῶν ὑλῶν, ὡς αἱ διὰ ξυλαρίων καὶ ἐρεβύνθων ἐργασίαι, ἢ αἱ διὰ χαρτονίου ποικιλώταται παραγωγαί, καὶ τέλος δι' αὐτῆς τῆς πλάσεως καὶ τοῦ μετασχηματισμοῦ διαφόρων ὑλῶν, οἷον καρπῶν, φυτῶν, κηροῦ καὶ πηλοῦ, ἤτοι διὰ τῆς ἀνωτάτης πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων παραγωγῶν, τῆς πλαστικῆς.

Α'. Δῶρον

Ἡ σφαῖρα

Λεπτομερέστερον δὲ ἤδη παρατηροῦντες τὰ δῶρα ταῦτα, βλέπομεν, ὡς πρῶτον δῶρον μεταξὺ τῶν στερεῶν σωμάτων, τὸ πολλαχῶς ἐν τῇ φύσει ἀπεικονιζόμενον σφαιρικὸν σχῆμα, δηλαδὴ τήν, ἐν τῷ ἑνιαίῳ αὐτῆς καὶ ἁπλουστάτῳ σχηματισμῷ, τοσαύτας ἰδιότητας τῆς ὕλης περικλείουσαν σφαῖραν, καὶ δὴ τὴν μικράν, μαλακήν, μαλλίνην σφαῖραν, ἣν ἀφόβως θέτομεν εἰς τὰς ἕνεκα τῆς μικρότητος αὐτῆς, δυναμένας νὰ περιβάλλωσιν αὐτὴν μικρὰς χεῖρας τριμήνου βρέφους.

Πρῶτος καὶ ἀναπόφευκτος ὅρος τῆς σαφοῦς ἐπόψεως, εἶναι ἡ πλήρης καὶ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις γνῶσις τοῦ προκειμένου ἀντικειμένου, ὅτε μόνον ἐπέρχεται ἡ εὐκρινὴς ἀντίληψις αὐτοῦ, ὡς βάσις τῶν ἐκ ταύτης σχηματιζομένων ἐννοιῶν. Οὕτως ἡ ἑνιαία καὶ πάντοθεν ὁρατὴ ὁμαλὴ καμπύλη ἐπιφάνεια τῆς μικρᾶς σφαίρας, εὔληπτον παρέχει εἰς τὸν παῖδα τὴν ἔποψιν τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος καὶ τῆς καμπύλης ἐπιφανείας. Ὅταν

δὲ τὸ πρῶτον τοῦτο ἀντικείμενον παρακολουθῶσι καὶ ἄλλα, ἔστω καὶ ὁμοειδῆ, παρέχεται δι' αὐτῶν ἡ πρώτη ἀφορμὴ τῆς συγκρίσεως. Ἐννοεῖται οἴκοθεν, ὅτι ἡ σύγκρισις αὕτη διὰ τὸ βρέφος δὲν εἶναι ἀκόμη λελογισμένη, ἀλλ' ἁπλῶς αἰσθητικὴ ἄμεσος ἐντύπωσις καὶ βαθμηδὸν παρατήρησις τῆς ὁμοιότητος καὶ διαφορᾶς τῶν ἀντικειμένων· ὅθεν ἡ προετοιμασία αὕτη πρὸς πνευματικὴν ἐργασίαν καὶ ἐντὸς τοῦ πρώτου ἔτους γίνεται.

Εἶναι ὅλως ἀδύνατον ἐν τῷ βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι μιᾶς ἢ καὶ δύο ὡρῶν ν' ἀναπτυχθῶσι λεπτομερέστερον τὰ περὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν δώρων τούτων, ὅθεν ἐάν τινες τῶν ἀκροατῶν ἐπιθυμῶσι νὰ λάβωσι πληρεστέρας περὶ τούτων ὁδηγίας, εἰμὶ πρόθυμος ν' ἀναπτύξω ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἐν ἰδιαιτέρᾳ σειρᾷ ὁμιλιῶν, δυναμένων νὰ συνεχισθῶσιν δὶς ἴσως τῆς ἑβδομάδος, ἀπὸ τῆς 5ης μέχρι τῆς 6ης μ. μ. ὥρας, ἐν τῇ ὑπὸ τῆς ἐφορείας τοῦ συλλόγου εὐγενῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παραχωρουμένῃ αἰθούσῃ ταύτῃ.

Διὰ σήμερον λοιπὸν ἀναγκαζόμεθα νὰ συμπληρώσωμεν τὰ περὶ τῆς σφαίρας, ἐνθυμίζοντες τὰ περὶ τῆς σωματικῆς ὠφελείας τοῦ προσφιλοῦς τούτου εἰς τοὺς παῖδας πάσης ἡλικίας καὶ πάσης ἐθνικότητος παιγνίου, ὠφελείας, ἥτις ἀπὸ τῆς ἀσκήσεως ὁλοκλήρου τοῦ μυωνικοῦ συστήματος ἐκτείνεται καὶ εἰς τὴν τῆς ἀσκήσεως τῆς χειρός, ὅσον καὶ τὴν τοῦ βλέμματος. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον δῶρον συνδιάζει καὶ ἄλλην ὠφέλειαν πρὸς τὰς ἀνωτέρω ὑλικάς. Σφαῖρα μικρά, ἐρυθρά, ἀπὸ μαλλίνου μίτου ἀνηρτημένη, εἰς ἀνάλογον ὕψος καὶ ἀπόστασιν ὑπεράνω τῆς κοίτης τοῦ βρέφους κρεμαμένη, καὶ ἐνίοτε ἐλαφρῶς κινουμένη, προσηλόνει τὸ πρῶτον τὸ ἀορίστως πλανώμενον βλέμμα αὐτοῦ καὶ παρέχει αὐτῷ τὴν πρώτην ἐντύπωσιν τοῦ σχήματος, τῆς κινήσεως καὶ τοῦ χρώματος, δι' ὧν τίθενται αἱ πρῶται βάσεις τῆς αἰσθητικῆς ἀντιλήψεως. Ἀλλὰ καὶ τὰς διευθύνσεις βαθμηδὸν διὰ τῆς σφαίρας παρατηρεῖ καὶ μανθάνει, ὅταν ἡ μήτηρ κινῇ ἀπὸ τοῦ μίτου τὴν σφαῖραν μετὰ ῥυθμοῦ καὶ συνοδεύουσα διὰ γλυκέως ᾄσματος τὰς κινήσεις, « ἐδῶ, ἐκεῖ, » « ἄνω, κάτω, » « ἐμπρός, ὀπίσω· » ἀλλὰ καὶ κυκλοτερῶς περιστρέφουσα αὐτήν, « γύροθεν ἐν κύκλῳ χορεύει ἡ σφαῖρά μας. » Πλὴν τούτων τὸ α' δῶρον παρέχει ἓξ σφαίρας, ἃς τὸ παιδίον βαθμηδὸν καὶ μετὰ χαρᾶς ἀριθμεῖ, προσθέτει καὶ ἀφαιρεῖ. Αἱ δὲ ἓξ αὗται σφαῖραι διὰ τῶν διαφόρων αὐτῶν χρωμάτων, δι' ὧν ἀνακαλοῦσι τὰ χρώματα τῆς ἴριδος, ἀσκοῦσιν αὐτὸ καὶ εἰς τὸ νὰ διακρίνῃ ταῦτα προΐμως. Γνωστὸν εἶναι, ὅτι ἡ μὴ ἔγκαιρος ἄσκησις περὶ τὴν διάκρισιν τῶν χρωμάτων σπουδαίαν πολλάκις φέρει ἔλλειψιν εἰς τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν. Ἔτι σπουδαιοτέρα δὲ εἶναι ἡ βλάβη ἡ ἐκ τῆς ἀγνοίας τῆς παντελοῦς ἐνίοτε ἐλλείψεως διακρίσεως χρώματός τινος πηγάζουσα, τοῦ καλουμένου Δαλτονισμοῦ, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας πρὸ ἐτῶν φοβερὸν εἶχε συμβῆ ἐν Γερμανίᾳ, δυστύχημα συγκρούσεως ἁμαξοστοιχιῶν τοῦ σιδηροδρόμου

ἐπειδὴ ὁ φύλαξ δὲν εἶχε διακρίνει τὸ ἐρυθρὸν χρῶμα τοῦ ὡς σημεῖον ἀνυψωθέντος φανοῦ. Ἐκ τῶν χρωμάτων τούτων τὰ τρία (ἐρυθρόν, κίτρινον καὶ κυανοῦν,) εἶναι πρῶτα ἢ κύρια, τὰ δὲ τρία λοιπὰ (πράσινον, ἰῶδες καὶ χρυσοειδὲς) δεύτερα ἢ παραγόμενα. Εἶναι καὶ τοῦτο ὠφέλιμος τέρψις διὰ παῖδας ἀπὸ τοῦ πέμπτου ἔτους καὶ ἄνω νὰ δεικνύῃ τις εἰς αὐτοὺς πῶς ἐκ τῆς ἀναμίξεως δύο κυρίων χρωμάτων, τοῦ ἐρυθροῦ π. χ. καὶ τοῦ κυανοῦ, ἅτινα παρίστανται οὕτω ὡς ἄκρα ἀντιθέσεων, προκύπτει τὸ μεταξὺ αὐτῶν μεσάζον ἰῶδες χρῶμα· ἐκ τοῦ κυανοῦ καὶ τοῦ κιτρίνου, τὸ μεσάζον πράσινον, καὶ ἐκ τοῦ ἐρυθροῦ καὶ τοῦ κιτρίνου τὸ χρυσοειδὲς χρῶμα. Καὶ εἰς τὰ εἴδη τῶν γραμμῶν εἰσάγονται τὰ μικρά, τοποθετοῦντα τὰς ἓξ σφαίρας, ὁτὲ μὲν κατὰ κάθετον γραμμήν, ὁτὲ δὲ καθ' ὁριζόντιον· εἶτα πάλιν πλαγίαν δεξιόθεν πρὸς τ' ἀριστερά, καὶ ἀριστερόθεν πρὸς τὰ δεξιά, καὶ τέλος κατὰ καμπύλην, κυρτὴν ἢ κοίλην. Πάντα ὅμως ταῦτα ἐν παιγνίῳ καὶ οὐδέποτε ὡς ξηρὰ θεωρία. Τὰ δὲ παίγνια τῆς σφαίρας διὰ τὴν μικρὰν ἡλικίαν συνοδεύουσι χαριέστατα ᾄσματα, ἐπαυξάνοντα τὴν πρὸς τὰ παίγνια ταῦτα ἀγάπην τῶν μικρῶν.[1]

Σημειωτέον ὅτι καθ' ἅπαντα τὰ δῶρα ταῦτα ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ, ἕκαστον παιδίον πάντοτε πρέπει νὰ ἔχῃ ἴδιον δῶρον ἐν μικρῷ κιβωτίῳ, διότι ἄλλως δὲν δύναται νὰ συμπράττῃ αὐτενεργῶς, καὶ ἑπομένως δὲν ἐκτελεῖται τὸ σκοπούμενον. Ἐπειδὴ ὅμως πολλὰ εἶναι τὰ εἴδη τῶν παιγνίων καὶ τῶν ἐργασιῶν, δὲν ἐπιτρέπεται δὲ νὰ καταγίνωνται τὰ παιδία εἰς ἕκαστον τούτων πλέον τῆς ἡμισείας τὸ πολὺ ὥρας, διὰ νηπιακὸν κῆπον ἐννενήκοντα παιδίων ἀρκοῦσι τριάκοντα κιβώτια ἑκάστου δώρου, ἅτινα τὰ παιδία, διαιρούμενα κατὰ τὴν ἡλικίαν των εἰς τρία τμήματα, ἀπὸ 3-5 ἐτῶν, 5-6 ἐτῶν καὶ 6-7 ἐτῶν, ἀλληλοδιαδόχως μεταχειρίζονται.

Β'. Δῶρον

Σφαῖρα, κύλινδρος καὶ κύβος

Ἐκ τῶν γνωστῶν εἰς τ' ἄγνωστα προβαίνοντες, εὑρίσκομεν ἐν τῷ κιβωτίῳ τοῦ β'. δώρου σφαῖραν πάλιν, ἰσομεγέθη τῇ πρώτῃ, ἀλλὰ ξυλίνην, ἧς τὸ παιδίον, ἐν παραλληλισμῷ πρὸς τὴν μαλλίνην, διδάσκεται τὰς ἰδιαζούσας ἰδιότητας. Ἀλλὰ πρὸς τῇ σφαίρᾳ ὑπάρχει καὶ νέον ἐν τῷ κιβωτίῳ ἀντικείμενον, ὁμοιάζον τῇ σφαίρᾳ ὡς πρὸς τὸ χρῶμα καὶ τὴν ὕλην, ὅλως ἀντίθετον δὲ αὐτῇ ὡς πρὸς τὸ σχῆμα, ὡς πρὸς τὴν πολλαπλότητα τῶν ἐπιφανειῶν, τῶν γωνιῶν, ἀκμῶν καὶ κορυφῶν. Εἶναι δὲ τοῦτο ὁ κύβος ὁ ἀντιπροσωπεύων τὴν ἠρεμίαν καὶ στασιμότητα, ἐν ᾧ ἡ σφαῖρα εἶναι τὸ σύμβολον τῆς κινήσεως καὶ τῆς δράσεως.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἀντιθέτων τούτων σχημάτων, τρίτον εὑρίσκει καὶ

1 Τὰ ᾄσματα ταῦτα, λίαν ἐπιτυχῶς ἐξελληνισθέντα ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ παρ' ἡμῖν μουσικοῦ καὶ ποιητοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Κατακουζηνοῦ, ἐκδοθήσονται ὅσον οὔπω.

νέον πάλιν σχῆμα ὁ παῖς ἐν τῷ αὐτῷ κιβωτίῳ, τὸν κύλινδρον, ὅστις ὡς συμμετέχων τῆς τε σφαίρας, διὰ τῆς καμπύλης αὐτοῦ ἐπιφανείας, δι' ἧς, ὡς ἐκείνη κινεῖται, καὶ τοῦ κύβου διὰ τῶν δύο αὐτοῦ ἑδρῶν καὶ ἀκμῶν, δι' ὧν ὡς ἐκεῖνος, ἠρεμεῖ, ἀποτελεῖ τὸ μεσάζον μεταξὺ τῶν δύο ἀντιθέσεων τούτων. Νέα ἄσματα συνοδεύουσι καὶ τὰ διὰ τοῦ δευτέρου δώρου παίγνια, ἅτινα ποικίλλονται μάλιστα ἐκ τοῦ ὅτι τὰ σχήματα ταῦτα περιστρεφόμενα διὰ μίτου ἢ λεπτῶν ξυλίνων ῥάβδων, μεταβάλλωνται, ὅπερ διεγείρει σπουδαίως τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μικρῶν, ἐξεγεῖρον, ἰδιαζόντως, τὴν παρατηρητικὴν αὐτῶν δύναμιν.

Οὕτως ἡ σφαῖρα περιστροφομένη, ἕνεκα τῆς μιᾶς αὐτῆς καμπύλης ἐπιφανείας, δὲν μεταβάλλεται. Ἀλλ' ὁ κύλινδρος δεικνύει τὴν σφαῖραν, ὁ δὲ κύβος, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸν κύλινδρον, ἀφ' ἑτέρου δὲ κῶνον ἀνεστραμμένον καὶ ἐκ τρίτου διπλοῦν κῶνον. Ἐκ τῶν ἀντιθέσεων προκύπτει σαφήνεια τῆς ἐπόψεως διὰ τὰς αἰσθητικὰς ὅσον καὶ διὰ τὰς πνευματικὰς ἀντιλήψεις. Αἱ δ' ἀντιθέσεις αὗται, ὡς καὶ αἱ μεταβολαὶ τῶν σχημάτων, προκαλοῦσιν ἐν πρώτοις τὴν σύγκρισιν, εἶτα τὴν παρατήρησιν καὶ ἀντίληψιν τῆς ἑνότητος καὶ τῆς πολλαπλότητος τῶν σχημάτων καὶ τέλος τὴν κατὰ τοὺς διαφορωτάτους τρόπους γνῶσιν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου.

Διὰ τῆς ἐρεύνης τῆς τελευταίας ταύτης ἀρχῆς ὁ Φροέβελ ἀνεῦρε καὶ ἄλλον σπουδαιότατον νόμον, τὸν τῆς ἐξαντλήσεως τῶν σημείων καὶ τῶν τρόπων τῆς ἐπαφῆς τῶν διαφόρων σωμάτων, ὃν οὗτος ἐπιτυχῶς ἐφήρμοσεν εἰς ὅλα τὰ ἀντικείμενά του καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς κλάδους τῆς μαθήσεως ἀκόμη, καὶ ἰδίως τὴν ἀριθμητικὴν καὶ τὴν γεωμετρίαν. Διὰ τῆς ἐξαντλήσεως τῶν σημείων τῆς ἐπαφῆς, ὁ παῖς γνωρίζει ἐντελῶς τ' ἀντικείμενά του, ἢ τοὺς ἀριθμούς, ἢ τὰ σχήματα, ἢ τὰς ἰδέας του καὶ τοὺς διαφόρους τρόπους, καθ' οὓς δύναται νὰ μεταχειρισθῇ αὐτά, δι' οὗ διευκολύνεται σπουδαίως εἰς τοὺς πολυειδεῖς συνδυασμοὺς τῶν τε ὑλικῶν καὶ καὶ τῶν διανοητικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν, καὶ ἑπομένως εἰς ἁπάσας τὰς ἐλευθέρας αὐτοῦ παραγωγάς.

Μόνον ὅταν γνωρίσῃ κατὰ πόσους τρόπους δύναται νὰ φέρῃ εἰς ἐπαφὴν δύω π.χ. ἢ πλειότερα ἀντικείμενα, ἢ σχήματα, ἢ ἀριθμούς, ἢ φράσεις, ἢ καὶ ἰδέας, γνωρίζει ταῦτα καλῶς καὶ δύναται νὰ κάμνῃ ἐλευθέραν καὶ πλήρη αὐτῶν χρῆσιν, ἐν ᾧ ἄλλως κατὰ τύχην μόνον καὶ δοκιμάζων προβαίνει εἰς συνδυασμούς, ἢ καὶ ὅλως ἀδυνατεῖ νὰ συνδυάσῃ τι οἴκοθεν.

Ἡ νεωτέρα διδακτικὴ παρεδέχθη τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἀριθμητικῆς, δι' ἧς οὕτω εὐκολώτερον καὶ τερπνότερον διδάσκεται νῦν τὸ πρότερον τοσούτῳ ξηρὸν τοῦτο εἰς τοὺς παῖδας μάθημα. Οὕτω διδάσκεται π. χ. ὁ παῖς, ὅτι τὸ 2 εἶναι $= 1 + 1$, τὸ 3 $= 1 + 1 + 1$, ἀλλὰ καὶ $1 + 2$, ἀλλὰ καὶ $2 + 1$· τὸ $4 = 1 + 1 + 1 + 1$, ἀλλὰ καὶ $1 + 3$ καὶ $2 + 2$ καὶ $3 + 1$· τὸ $5 = 1 + 1 + 1 + 1 + 1$, ἀλλὰ καὶ $1 + 4$ καὶ

2+3 καὶ 3+2 καὶ 4+1, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς μέχρι τοῦ δέκα, ὡς πρώτης βάσεως, καθ' ὅσον κατὰ τὰς λοιπὰς δεκάδας τὰ αὐτὰ πάντοτε ἀκριβῶς ἐπαναλαμβάνονται· ὅθεν ὁ παῖς ἀλανθάστως γνωρίζων κατὰ πόσους τρόπους δύναται νὰ μεταχειρισθῇ τοὺς ἀριθμούς του μέχρι τοῦ δέκα, εὐκόλως προβαίνει καὶ εἰς τὰς λοιπὰς δεκάδας. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο βαθμηδὸν μόνον γίνεται, ἐπὶ τῇ ὀρθοτάτῃ βάσει τοῦ ρητοῦ «ὀλίγα ἀλλὰ καλά».Ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ, συμφώνως πρὸς τὰ Φροβελιανὰ δῶρα, ἡ ἀριθμητικὴ προβαίνει ἐν τῷ ἀνωτάτῳ τμήματι μέχρι τοῦ 30· ἐν τῷ α' τμήματι μέχρι τοῦ 40 ἢ 50· ἐν τῷ β'. τμήματι μέχρι τοῦ 100, ἐν τῷ γ'. τμήματι μέχρι τοῦ 1000 καὶ ἐν τῷ δ' τμήματι εἰς ἅπαντας τοὺς λοιποὺς ἀριθμούς. Εἰς τοὺς θεωροῦντας τοῦτο ὡς ἀργοπορίαν καὶ καθυστέρησιν τῆς ἐν τῇ μαθήσει προαγωγῆς τῶν παιδίων, παρατηροῦμεν, ὅτι κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην, οὐ μόνον θετικώτερον προβαίνουσιν εἰς τὴν ἐντελῆ οἰκειοποίησιν τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀριθμητικῆς,ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας τὰς πράξεις όμοῦ,καὶ αὐτὰ τὰ κλάσματα ταχύτερον εἰσάγονται, καθ' ὅσον καὶ μέχρι τοῦ δέκα καὶ μέχρι τῶν περαιτέρω δεκάδων προβαίνουσιν ἀσκούμενα εἰς τὰς τέσσαρας πράξεις καὶ τὰ κλάσματα συγχρόνως, ὡς κατωτέρω ἐν ἐφαρμογῇ τῶν κύβων θέλει καταδειχθεῖ.Δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀναπτύξωμεν ἐνταῦθα, πῶς ὁ Φροέβελ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἐφήρμοσεν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν γραφήν, τὴν γραμματικὴν καὶ τὰς γλωσσικὰς ἐν γένει ἀσκήσεις, τὴν πραγματογνωσίαν, τοπογραφίαν ἢ πατριδογραφίαν, ἢ καὶ τὴν γεωγραφίαν ἐν γένει, καὶ εἰς ὅλας ἐν συνόλῳ τὰς εἰς τὰ παιδία διδασκομένας γνώσεις καὶ ἐπιστήμας. Παρήγορον μόνον εἶναι καὶ βέβαιον, ὅτι ἡ νεωτέρα διδακτικὴ ἤρχισεν ἤδη νὰ ἐφαρμόζῃ τὰς ἀρχάς του εἰς πολλοὺς τῶν ρηθέντων κλάδων, καὶ ἑπομένως ἤρχισεν ἤδη ἐν πολλοῖς ἡ πραγματοποίησις τῆς εὐχῆς τοῦ νὰ μεταρρυθμισθῇ σύμπασα ἡ διδασκαλία κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Φροβελιανῶν παιδαγωγικῶν ἀρχῶν.

Οὕτω καὶ ἐν τῷ β'. δώρῳ, ὡς πρὸς τὴν ἐπαφὴν τῶν ἐν αὐτῷ ἐμπεριεχομένων τριῶν θεμελιωδῶν σχημάτων, ἡ σφαῖρα δύναται ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας ν' ἅπτηται τοῦ κυλίνδρου, α' καμπύλη ἐπιφάνεια μὲ καμπύλην ἐπιφάνειαν, β' ἕδρα μὲ καμπύλην ἐπιφάνειαν καὶ μάλιστα ἄνω ἕδρα καὶ κάτω ἕδρα, καὶ γ' ἀκμὴ μὲ καμπύλην ἐπιφάνειαν, καὶ τοῦτο ἄνω ἀκμὴ δεξιόθεν πρὸς τ' ἀριστερὰ καὶ ἀριστερόθεν πρὸς τὰ δεξιά, καὶ κάτω ἀκμὴ δεξιὰ πάλιν καὶ ἀριστερά. Καθ' ὕψος δὲ δύναται ἡ σφαῖρα ν'ἅπτηται διὰ τῆς καμπύλης ἐπιφανείας τὴν ἄνω ἕδραν τοῦ κυλίνδρου, ἱσταμένη ἐπ'αὐτῆς, ἐν ᾧ ὁ κύλινδρος δὲν ἵσταται ἐπὶ τῆς σφαίρας, ἕνεκα τῆς μετακινουμένης ἐπιφανείας της. Ἐκ τούτου πηγάζουσι τερπνότατα διὰ τὰ παιδία παίγνια ἰσορροπίας, ἐὰν πρὸς στιγμὴν κατορθωθῇ νὰ σταματήσῃ ὁ κύλινδρος ἐπὶ τῆς σφαίρας, ὅπερ δυσχερέστερον ἀκόμη καθίσταται ἐὰν θελήσωσι νὰ στηρίξωσι τὴν καμπύλην ἐπιφάνειαν τοῦ κυλίνδρου

ἐπὶ τὴν τῆς σφαίρας. Ὁ κύβος ἅπτεται τῆς σφαίρας ἐπὶ εὐθέως ἐπιπέδοι ἕδρα μὲ καμπύλην ἐπιφάνειαν καὶ ἀκμὴ μὲ καμπύλην ἐπιφάνειαν. Ἀλλὰ κορυφὴ μὲ καμπύλην ἐπιφάνειαν παράγει πάλιν παίγνια ἰσορροπίας, πρὸς ἃ τὰ παιδία ᾄδουσι χλευάζοντα τὸν ἀδέξιον κύβον, διότι θέλει νὰ σταθῇ μ' ἕνα πόδα καὶ δὲν δύναται. Προθύμως δὲ μιμοῦνται ταῦτα καὶ τὰ ἴδια παιδία, διασκεδάζοντα καὶ προσπαθοῦντα νὰ ἀνευρίσκωσι τὴν ἰσορροπίαν τοῦ ἰδίου σώματος αὐτῶν. Ἐν τῷ ὕψει πάλιν ἡ μὲν σφαῖρα ἵσταται ἀνέτως ἐπὶ τῶν ἑδρῶν τοῦ κύβου, οὐχὶ ὅμως καὶ ὁ κύβος ἐπὶ τῆς σφαίρας. Ὁ κύβος τέλος μετὰ τοῦ κυλίνδρου εὐκολώτερον ἅπτονται ἐξ ὅλων τῶν μερῶν, πλὴν τῆς καμπύλης ἐπιφανείας τοῦ κυλίνδρου, ἐφ' ἧς δὲν ἵσταται ὁ κύβος. Ἐπίσης τέρπει τὰ παιδία ἡ προσέγγισις τῶν τριῶν τούτων σωμάτων ὁμοῦ, δι' ὧν σχηματίζουσι τὰ σύμβολα τῶν Φροβελιανῶν, θέτοντα τὸν κύλινδρον ἐπὶ τοῦ κύβου καὶ τὴν σφαῖραν ἐπὶ τοῦ κυλίνδρου, δι' ὧν ἐκοσμήθη ἐσχάτως καὶ αὐτὸς ὁ τάφος τοῦ Φροέβελ.

Γ'. Δῶρον

Ὁ τετμημένος κύβος

Διὰ τοῦ β'. δώρου ὁ παῖς παίζων ἐγνώρισε τὸν κύβον καὶ ἐδιδάχθη τὰ κατ' αὐτόν, ἀλλὰ τὸ γ'. δῶρον ἐπιφυλλάσσεται νὰ διδάξῃ αὐτῷ πλειότερα ἀκόμη περὶ αὐτοῦ. Αὐτὸ τὸ κιβώτιον τοῦ γ'. δώρου εἶναι πάλιν κύβος, ἀλλὰ μεγαλήτερος, περιέχει δὲ μικρότερον κύβον καὶ τοῦτον τετμημένον καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ ἑπομένως διαιρούμενον εἰς ὀκτὼ πολὺ μικροτέρους κύβους. Ὁμοιάζει λοιπὸν ὁ νέος του κύβος μὲ τὸν προηγούμενον, ὡς πρὸς τὸ σχῆμα, τὰς ἕδρας, τὰς ἀκμάς, τὰς κορυφάς, τὸ χρῶμα καὶ τὴν ὕλην, διότι εἶναι ξύλινος ὡς ἐκεῖνος. Νέον δὲ παρατηρεῖ ἐπ' αὐτοῦ τὸ μέγεθος, διότι διαφόρων μεγεθῶν κύβους ἔχει ἐνώπιόν του καὶ ἑπομένως καὶ διαφόρου βάρους, ὅπερ ἐννοεῖ εὐκόλως, ἐὰν εἰς ἀμφοτέρας τὰς χεῖράς του θέσωμεν κύβους διαφόρου μεγέθους. Ἐντελῶς νέα δὲ παρίσταται εἰς τὸν παῖδα ἡ τομή. Τὰ μέχρι τοῦδε παίγνιά του, σφαῖρα, κύλινδρος καὶ κύβος ἦσαν ὁλόκληρα σώματα· ἤδη ἔχει ἐν τῷ κιβωτίῳ του κύβον τετμημένον. Τὸν ὁδηγοῦμεν δὲ νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ὁ κύβος του ἀπαρτίζει ὀκτὼ μικροὺς κύβους, ἐὰν ἅπαξ κοπῇ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, κατὰ μῆκος, κατὰ πλάτος καὶ καθ' ὕψος· δηλ. ὄπισθεν πρὸς τὰ ἔμπρὸς ἤτοι καθέτως; ἀριστερόθεν πρὸς τὰ δεξιά, ἤτοι ὁριζοντίως καὶ ἐν τῷ μέσῳ. Οὕτω λοιπὸν οἱ ὀκτὼ κύβοι του χρησιμεύουσιν αὐτῷ ὡς τερπνὴ ἄσκησις διευθύνσεων, κινήσεων, ἀριθμητικῆς καὶ μαθηματικῶν ἐν γένει σχημάτων. Διότι τέμνει τὸν κύβον του εἰς δύω τμήματα, ἀνὰ τέσσαρας κύβους, δεξιά, ἀριστερά, ἔμπροσθεν, ὄπισθεν, κάτω καὶ ἄνω. Παίζων δὲ διδάσκεται ὅτι ἕκαστον τῶν τοιούτων τμημάτων τοῦ κύβου του εἶναι τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου κύβου καὶ ὅτι δύο ἥμισυ ἀποτελοῦσι πάλιν τὸν ὁλόκλη-

ρον κύβον. Ἕκαστον ἥμισυ ὑποδιαιρεῖ ἐκ νέου εἰς ἡμίση καὶ ἀποτελεῖ οὕτω τέσσαρα τέταρτα τοῦ ὅλου κύβου, δι' ὧν διδάσκεται, ὅτι δύω τέταρτα ἀποτελοῦσιν ἓν ἥμισυ τοῦ κύβου, καὶ τέσσαρα τέταρτα τὸν ὁλόκληρον πάλιν κύβον. Οὕτω προβαίνει καὶ εἰς τὰ ὄγδοα μὲ τὴν αὐτὴν πάντοτε εὐχαρίστησιν καὶ εὐκολίαν, διότι οὐδεμίαν παρέχει αὐτῷ δυσκολίαν ἡ ἄσκησις αὕτη, καθ'ὅσον δὲν διδάσκεται ταῦτα πάντα θεωρητικῶς, ἀλλ' ἐμπειρικῶς, χειριζόμενος τοὺς κύβους, διαιρῶν, ὑποδιαιρῶν καὶ ἀνασυνθέτων αὐτοὺς ὁ ἴδιος. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον θέτει τοὺς κύβους ἀνὰ τετράπλευρα διαφόρων μεγεθῶν, π. χ. δύο μικροὺς κύβους μεμονωμένους, τέσσαρας ἄλλους ὁμοῦ καὶ τοὺς δύο τελευταίους παρακειμένους καθέτως ἢ ὁριζοντίως. Τὰ αὐτὰ ἐν σχήματι ρόμβου, τὰ αὐτὰ καθ' ὕψος. Συνάμα προσθέτει, ἀφαιρεῖ, πολλαπλασιάζει καὶ διαιρεῖ αὐτούς, ὡς ὁλοκλήρους καὶ ὡς κλάσματα καὶ οὕτω ἀσκεῖται μὲ τοὺς ὀκτώ του κύβους εἰς τὰς τέσσαρας πράξεις καὶ τὰ κλάσματα. Καὶ εἰς τὴν ἐξάντλησιν τῶν σημείων τῆς ἐπαφῆς ὁδηγεῖται δι' αὐτῶν, δηλ. μανθάνει, ὅτι δύναται νὰ τοὺς μεταχειρισθῇ θέτων αὐτοὺς πλησίον ἀλλήλων ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας, ἕδραν μὲ ἕδραν, ἀκμὴν μὲ ἀκμὴν καὶ ἕδραν μὲ ἀκμήν· ἔτι δὲ ὑπερκειμένους ἀλλήλων, ἕδραν μὲ ἕδραν, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀκμὴν μὲ ἀκμήν. Ἀφ' οὗ ἐδιδάχθη πῶς δύναται νὰ μεταχειρισθῇ τοὺς κυβους του, ὁδηγεῖται καὶ νὰ σχηματίζῃ δι' αὐτῶν διάφορα σχήματα, ἅτινα καλλαισθητικὰ ἢ καλλιτεχνικὰ ὀνομάζει, ὅταν εἶναι ἁπλῶς σύμμετροι καὶ κανονικοὶ συνδυασμοί, βιωτικὰ δὲ ὅταν παριστῶσιν ὑλικόν τι ἀντικείμενον, θρανίον, κλίνην, οἰκίαν, μνημεῖον, κλίμακα κτλ. ἅτινα ἅπαντα συνοδεύει μὲ χαριέστατα ᾄσματα. Ταῦτα δὲ παρέχουσι καὶ ποικίλην ἀφορμὴν ἀναπτύξεως καὶ πραγματογνωσίας, οἷον ὅταν κατασκευάζῃ θρανίον γίνεται λόγος περὶ τοῦ ὑλικοῦ, ἐξ οὗ δύνανται νὰ κατασκευασθῶσι ταῦτα, τίς τὰ κατασκευάζει ποῦ τὰ μεταχειριζόμεθα κτλ.

Μεταξὺ τῶν πολυειδῶν διὰ τῶν μικρῶν κύβων παιγνίων καὶ ἀσκήσεων αἵτινες ἀπὸ τοῦ δευτέρου μέχρι τοῦ πέμπτου καὶ ἕκτου ἀκόμη ἔτους δύνανται νὰ ὠφελῶσι καὶ νὰ τέρπωσι τὰ παιδία, δύναται νὰ προστεθῇ ἡ ἄσκησις τῆς χειρός, ὅταν τὸ νήπιον ὁδηγεῖται ἀλληλοδιαδόχως νὰ κρατῇ τοὺς κύβους του διὰ τῶν διαφόρων δακτύλων καὶ τοῦτο δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν. Δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ λεπτολόγος καὶ περιττὴ ἡ καταγραφὴ τῶν ἄνω ὁδηγιῶν· διὰ νὰ κρίνωμεν τ'ἀφορῶντα τὴν μικρὰν ἡλικίαν, πρέπει νὰ δυνάμεθα νὰ καταβιβάζωμεν ἑαυτοὺς εἰς τὴν βαθμῖδα τῆς ἀντιλήψεως τῶν μικρῶν μας, καὶ μάλιστα τῶν μετὰ κόπου μόνον ἀντιλαμβανομένων, νὰ μὴ διατρέχωμεν δὲ οὐδὲν τῶν χρησιμευόντων εἰς τὴν τελειοποίησιν αὐτῶν· τότε μόνον εἴμεθα ἀληθῶς ὠφέλιμοι εἰς αὐτά, συντελοῦντες σκοπίμως καὶ μετὰ στοργικῆς μερίμνης εἰς τὴν βαθμιαίαν ἀφύπνισιν καὶ ἐξέγερσιν τῶν νεαρῶν αὐτῶν ψυχῶν.

Δ'. Δῶρον

Αἱ πλίνθοι

Τὸ τέταρτον δῶρον κύβον πάλιν περιέχει τετμημένον, ἀλλ' ἅπαξ μόνον κατὰ μῆκος καὶ τρὶς κατὰ πλάτος, οὐδόλως δὲ καθ' ὕψος, ἐξ οὗ ἀντὶ μικρῶν κύβων προκύπτουσιν ὀκτὼ πλίνθοι, αἵτινες νέον πάλιν παρέχουσιν εἰς τὸν παῖδα παίγνιον διὰ τοῦ νέου σχήματος καὶ τῶν νέων ἀναλογιῶν τῶν ἑδρῶν καὶ τῶν ἀκμῶν. Διότι ἐν ᾧ τοῦ κύβου αἱ ἀκμαὶ καὶ ἕδραι εἶναι ὅλαι ἴσαι, ἡ πλίνθος, ἀνὰ δύω ἔχει διαφόρου μήκους καὶ πλάτους, εἰς ὃ ἰδίως συνίσταται τὸ ἰδιάζον τοῦ δώρου τούτου. Τὸ κυβικὸν σχῆμα τοῦ κύβου δὲν εἶναι κατάλληλον νὰ δώσῃ εἰς τὸν παῖδα καθαρὰν ἐντύπωσιν τῶν ἀναλογιῶν τοῦ μήκους, τοῦ πλάτους ἢ τοῦ ὕψους, ὅπερ παριστᾷ ὁ ἴδιος διὰ τῆς κατὰ μῆκος ἢ πλάτος ἢ ὕψος παραθέσεως αὐτῶν. Ἡ πλίνθος ὅμως ἔχει δύω πλατυτέρας καὶ ἐπιμήκεις ἕδρας, δύο στενὰς καὶ μακρὰς καὶ δύο στενὰς καὶ βραχείας, καὶ ἑπομένως παριστᾷ αὐτὴ ἡ ἰδία τὰς διαφόρους ταύτας ἀναλογίας. Ἕνεκα δὲ τοῦ μήκους αὐτῆς καὶ πάντα τὰ δι' αὐτῆς ἀπαρτιζόμενα σχήματα γίνονται ἐπιμήκη, ὑψηλότερα, καὶ ἑπομένως ὀλιγώτερον βαρέα τῶν κυβικῶν, καὶ καλλιτεχνικώτερα. Κατὰ τὴν ἐξάντλησιν τῶν σημείων τῆς ἐπαφῆς τῶν πλίνθων, παρατηρεῖ ὁ παῖς, ὅτι ἐπειδὴ αἱ ἕδραι εἶναι διάφοροι, διαφέρουσι καὶ τὰ σχήματα, ὡς πρὸς τὴν διάφορον ἐπαφὴν τούτων. Οὕτω πλατεῖα ἕδρα πρὸς πλατεῖαν ἕδραν, στενὴ μακρὰ πρὸς στενὴν μακράν, καὶ στενὴ βραχεῖα πρὸς στενὴν βραχεῖαν, ἀλλὰ καὶ στενὴ μακρὰ πρὸς στενὴν βραχεῖαν, στενὴ μακρὰ πρὸς πλατεῖαν καὶ στενὴ βραχεῖα πρὸς πλατεῖαν ἕδραν, διάφορα παράγουσι σχήματα. Τὰ αὐτὰ καὶ ὡς πρὸς τὰς ἀκμάς, διότι καὶ αὗται διαφέρουσιν ὡς πρὸς τὸ μῆκος. Ἕνεκα τῆς διαφορᾶς ταύτης τῶν ἑδρῶν τῆς πλίνθου καὶ ἡ χρῆσις ταύτης εἶναι διάφορος, διότι ὁ μὲν κύβος ἵσταται ἀδιαφόρως ἐφ' ὅλων του τῶν ἑδρῶν, ἐν ᾧ ἡ πλίνθος κεῖται ἐπὶ τῆς πλατείας ἕδρας, κάθηται ἐπὶ τῆς στενῆς καὶ μακρᾶς καὶ ἵσταται ἐπὶ τῆς στενῆς καὶ βραχείας. Καὶ διὰ τῶν πλίνθων πάλιν ἀσκεῖται εἰς τὴν ἀριθμητικὴν ὁ παῖς, ὡς καὶ εἰς τὰ μαθηματικὰ σχήματα· ἔτι δὲ ἀποτελεῖ δι' αὐτῶν πολυειδῆ καλλιτεχνικὰ καὶ βιωτικὰ σχήματα. Ταῦτα δὲ καθίστανται πλουσιώτερα καὶ τελειότερα ὅταν ἑνωθῶσι τὸ γ' καὶ τὸ δ' δῶρον, δηλ. οἱ κύβοι καὶ αἱ πλίνθοι, ὅτε καὶ αἱ ἀριθμητικαὶ ἀσκήσεις προβαίνουσι μέχρι τοῦ δεκαὲξ καὶ τῶν δεκάτων ἕκτων, καὶ τὰ μαθηματικὰ σχήματα γίνονται ποικιλώτερα, ἀλλὰ ταῦτα ἁρμόζουσι μᾶλλον διὰ παιδία ἀπὸ τοῦ ε'. μέχρι τοῦ η'. ἔτους.

Ε΄. Δῶρον

Ὁ μέγας τετμημένος κύβος

Καθ' ὅσον ἡ ἡλικία προβαίνει καὶ τὰ παίγνια, δηλ. τ' ἀντικείμενα τῆς ἀσκήσεως, καθίστανται ποικιλώτερα καὶ πολυπλοκώτερα.

Οὕτω τὸ ε΄. δῶρον κύβον πάλιν περιέχει, ἀλλὰ πολὺ μεγαλήτερον τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν εἰς τὸν παῖδα, τετμημένον δὲ δὶς καθ'ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἐξ οὗ προκύπτουσιν 27 μικροὶ κύβοι. Ἀλλὰ τὸ νέον τοῦ δώρου τούτου, ὅπερ κυρίως εἶναι ἐξακολούθησις τοῦ γ΄ δώρου, δηλ. τῶν ὀκτὼ μικρῶν κύβων, δὲν συνίσταται μόνον εἰς τὴν διαφορὰν τοῦ μεγέθους, εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ καὶ εἰς τὸ διπλοῦν τῆς τομῆς. Ἐνταῦθα καὶ νέαν τομὴν βλέπει, δι' ἧς τρεῖς μικροί του κύβοι τέμνονται διαγωνίως εἰς δύο ἴσα μέρη καὶ ἀποτελοῦσιν οὕτω, ὅλως νέα δι' αὐτὸ σχήματα, δηλ. τρίγωνα· ἄλλοι δὲ τρεῖς, δύω φέρουσιν διαγωνίους τομάς, δι' ὧν ἀποτελοῦσι τέσσαρα μικρότερα τρίγωνα. Διὰ τούτων δὲ σαφέστερον ἔτι παρίσταται ἐνώπιόν του τὸ κλάσμα· διότι εἶδε μέν, ὅτι οἱ ὀκτὼ μικροί του κύβοι ἀποτελοῦσιν ὁμοῦ ὁλόκληρον μεγαλήτερον κύβον, ἀλλὰ καὶ ἕκαστος αὐτῶν εἶναι πάλιν ὁλόκληρος κύβος, ἐν ᾧ ἐν τῷ ε΄. δώρῳ τὰ μεγάλα τρίγωνά του μένουσι διαρκῶς ἡμίση τοῦ κύβου καὶ τὰ μικρά, τέταρτα αὐτοῦ. Καὶ ἕτερον νέον περιέχει εἰς τὸν παῖδα τὸ ε΄. δῶρον· ἐν ᾧ τὰ διὰ τοῦ γ΄. καὶ τοῦ δ΄. δώρου σχήματα εὐθύγραμμον μόνον εἶχον διεύθυνσιν, καὶ ἠναγκάζετο νὰ θέτῃ ρομβοειδῶς τὸν κύβον διὰ ν' ἀποτελέσῃ τὰ πλαγιόγραμμα, νῦν διὰ τῶν τριγώνων τοῦ ε΄. δώρου, εἰσάγεται εἰς τὴν πλαγίαν γραμμήν, δι' ἧς τὰ σχήματά του τελειότερα ἀκόμη καθίστανται. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τὸ πλουσιώτερον ὑλικὸν τοῦ ε΄. δώρου καθιστᾷ καὶ τὰς ἀριθμητικὰς καὶ μαθηματικὰς ἀσκήσεις ποικιλωτέρας καὶ δυσκολωτέρας, πλουσιώτερα δὲ καὶ ἀφθονώτερα τὰ δι' αὐτοῦ βιωτικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ σχήματα. Ὅθεν καὶ εὐκόλως παρατηρεῖται, ὅτι τὸ δῶρον τοῦτο, ὡς καὶ τὰ δύο ἑπόμενα αὐτοῦ, δὲν εἶναι κατάλληλα διὰ τὴν μικρὰν νηπιακὴν ἡλικίαν, δὲν πρέπει δὲ νὰ λείπωσιν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν παίδων ἀπὸ ἓξ μέχρι δέκα καὶ δώδεκα ἐτῶν. Πρέπει καὶ πάλιν νὰ παρατηρήσω ἐνταῦθα ὅ,τι δὲν δυνάμεθα ἀρκούντως νὰ ἐνθυμίσωμεν καὶ νὰ συστήσωμεν, ὅτι πάντα τ' ἀνωτέρω περὶ τῶν δώρων ἀναφερόμενα θεωρήματα, δηλ. τὰ περὶ τῶν μαθηματικῶν σχημάτων κτλ. οὐδόλως πρέπει νὰ μεταδίδωνται εἰς τὸν παῖδα ὡς μάθημα, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὁδηγῆται ὁ παῖς νὰ εὑρίσκῃ ἁπάσας τὰς ἀνωτέρω ἀληθείας διὰ τοῦ μετὰ τῶν ἀντικειμένων τούτων παιγνίου του· Οὕτω μόνον μετὰ τέρψεως καὶ προθυμίας καὶ ἀληθοῦς ἐνδιαφέροντος, οἰκειοποιεῖται ταῦτα καὶ διαφυλάττει τὰς διὰ τοῦ μέσου τούτου βαθέως

ἐρριζωθείσας γνώσεις του ταύτας σταθερῶς καὶ ἀνεξαλείπτως, ὡς ἀσφαλῆ βάσιν, ἐφ' ἧς προθύμως καὶ θετικῶς οἰκοδομεῖ τῆς ἐναρμονίου αὐτοῦ ἐκπαιδεύσεως.

ς'. Δῶρον.

Αἱ τετμημέναι πλίνθοι.

Νέους πάλιν θησαυροὺς ἀποκαλύπτει εἰς τὸν παῖδα καὶ τὸ ς'. δῶρον, ἐν τῷ κιβωτίῳ, τοῦ ὁποίου ἰσομεγέθης πάλιν τῷ προηγουμένῳ κύβος εἶναι τετμημένος δὶς κατὰ μῆκος καὶ κατὰ πλάτος, οὐδόλως δὲ ἐν τῷ μέσῳ, ἐξ οὗ προκύπτουσιν 27 πλίνθοι, ὧν οἱ 9 πάλιν εἶναι τετμημένοι, οὐχὶ ὅμως διαγωνίως, ἀλλ' οἱ μὲν ἓξ ὁριζοντίως εἰς δώδεκα ἄβακας, οἱ δὲ τρεῖς καθέτως εἰς ἓξ στυλίσκους. Τὸ ς' λοιπὸν δῶρον ἀποτελεῖ συνέχειαν τῶν πλίνθων τοῦ δ'. δώρου, ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἄλλοις περιέχει ὅλως νέα σχήματα, τοὺς ἄβακας καὶ τοὺς στυλίσκους, δι' ὧν νέα πάλιν ἐμφανίζονται σημεῖα ἐπαφῆς καὶ νέοι καταρτίζονται συνδυασμοί. Ἡ πληθὺς τοῦ ὑλικοῦ καὶ πάλιν παρέχει τὴν ἀφορμὴν τοῦ νὰ ἐπαναλαμβάνωνται καὶ διὰ τοῦ δώρου τούτου αἱ συνθετώτεραι καὶ πολυπλοκώτεραι ἀριθμητικαὶ ἀσκήσεις τοῦ ε' δώρου, ὡς καὶ πλειότερα μαθηματικὰ σχήματα. Ἐὰν δὲ ἐπιτρέψωμεν εἰς τὸν παῖδα νὰ παραθέσῃ ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας τὰ ὑλικὰ τοῦ ς' δώρου, θέλει παρατηρήσει, ὅτι δι' αὐτοῦ δύναται νὰ περιλάβῃ πολὺ περισσότερον χῶρον ἢ ὅτι δύναται διὰ τοῦ ὀγκωδεστέρου ε'. δώρου. Ἐν ᾧ δὲ τοῦτο πλουσιώτερα καὶ ὡραιότερα ἔχει τὰ καλλιτεχνικὰ σχήματα καὶ στερεὰ μὲν (ἕνεκα τοῦ κυβικοῦ σχήματος), ἀλλ' ἕνεκα τούτου βαρέα τὰ βιωτικά, τὸ ς'. δῶρον, τἀνάπαλιν, ὀλιγώτερα καὶ ἧττον καλὰ ἔχει τὰ καλλιτεχνικὰ σχήματα, εἶναι δὲ καταλληλότατον πρὸς καταρτισμὸν λεπτοτέρων, καλλιτεχνικωτέρων καὶ ὑψηλοτέρων οἰκοδημάτων, δηλ. βιωτικῶν σχημάτων.

Ζ'. Δῶρον.

Τὸ δῶρον τοῦτο δὲν συνετέθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Φροέβελ, ἀλλ' εἶναι μεταγενέστερον, καταρτισθὲν κατὰ τὰς φροβελιανὰς ἀρχάς. Ἕνεκα τούτου καὶ ἐπειδὴ καλῶς συνεχίζει τὰ τῶν κύβων τοῦ ε' δώρου, εἰσάγον τὸν παῖδα καὶ εἰς τὰ καμπυλόγραμμα σχήματα, προσλαμβάνεται εἰς τὴν σειρὰν τῶν φροβελιανῶν παιγνίων, ὡς ζ'. δῶρον, καθ' ὅσον καὶ αὐτὸς ὁ Φροέβελ εἶχεν ὑποδείξει τὸν τρόπον, καθ' ὃν τὰ 6 δῶρα τῶν στερεῶν σωμάτων ἠδύναντο νὰ συνεχισθῶσιν ἐκτεινόμενα. Τὸ ζ'. δῶρον περιέχει

27 πάλιν κύβους, ήτοι 12 ολοκλήρους, 3 τετμημένους εἰς τέταρτα καὶ 12 εἰς σπονδύλους καὶ εἰς τόξα, δηλ. εἰς 12 ἡμίση σπονδύλων καὶ εἰς 8 ἡμίση τόξων. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ παῖς γνωρίσῃ κατὰ μέρος καὶ ἐν συνόλῳ τὰ νέα σχήματά του, ἐν οἷς εὐκόλως πάλιν ἀναγνωρίζει τὰ ἐκ τῶν προηγουμένων γνωστὰ αὐτῷ, ὡς ἐκ τοῦ κυλίνδρου τὸν σπόνδυλον· ἀφ' οὗ διδαχθῇ πῶς καὶ κατὰ πόσους τρόπους δύναται νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὰ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως, τότε καὶ δι' αὐτῶν προβαίνει εἰς καταρτισμὸν ποικίλων καλλιτεχνικῶν καὶ βιωτικῶν σχημάτων, ἅτινα, ἕνεκα τῶν σπονδύλων καὶ τῶν τόξων, ἱκανῶς ἀπεικονίζουσι τὸν ῥωμανικὸν ῥυθμόν. Ἀληθῶς δὲ ὡραῖα σχήματα καὶ οἰκοδομήματα παράγονται διὰ τῆς ἑνώσεως τῶν τριῶν τούτων δώρων ὁμοῦ, ἀλλὰ βεβαίως ἡ τελειοποίησις αὐτῶν μόνον κατὰ τὰς ἀνωτέρας προκαταρκτικὰς τάξεις δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ. Ἐνταῦθα δὲν εἶναι ἀπὸ σκοποῦ νὰ ἐκφέρωμεν τὴν εὐχήν, ὅπως κατὰ τὴν παρ' ἡμῖν πλήρη εἰσαγωγὴν τοῦ φροβελιανοῦ συστήματος προστεθῶσι τρία ἔτι κιβώτια εἰς τὰ ὑπάρχοντα ἑπτά, ἐν οἷς νὰ εὑρίσκωσιν οἱ ἑλληνόπαιδες κιονόκρανα καὶ στύλους ἀναπαριστῶντας τοὺς τρεῖς ῥυθμοὺς τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Τοῦτο εὐκολώτατα κατορθοῦται καὶ θέλει εἶσθαι ἡ συμπλήρωσις μάλιστα τῶν προηγουμένων· διότι ὡς ἐκ τῶν κύβων τοῦ ε'. δώρου ἐσχηματίσθησαν οἱ σπόνδυλοι τοῦ ζ'. δώρου, οὕτω καὶ τὸ η'. δῶρον, αὐξανόμενον εἰς 64 κύβους, δύναται νὰ περιέχῃ 18 ὁλοκλήρους κύβους, 42 ἄλλους, μετασκευασθέντας εἰς 42 σπονδύλους δωρικοῦ ῥυθμοῦ, ἀπαρτίζοντας, ἀνὰ τρεῖς σπονδύλους, 14 δωρικοὺς κίονας· καὶ τέλος 14 ἄλλους μετασχηματισθέντας εἰς δωρικὰ κιονόκρανα. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκ τῶν πλίνθων τοῦ ϛ'. δώρου δύναται νὰ καταρτισθῇ τὸ θ' δῶρον, περιέχον 64 πάλιν τεμάχια, πλίνθους δηλ. ἄβακας καὶ ἀντὶ ἁπλῶν στυλίσκων κιονόκρανα καὶ κίονας ἰωνικούς. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ι' δῶρον, περιέχον πλίνθους καὶ ἄβακας, ἀλλὰ καὶ κιονόκρανα καὶ κίονας κορινθιακούς. Οὕτω ἡ μεγαλητέρα πάλιν πληθὺς τοῦ ὑλικοῦ πληρεστέραν ἔτι ἤθελε παρέχει τὴν ἀφορμὴν πρὸς ἀριθμητικὰς καὶ γεωμετρικὰς ἀσκήσεις, τὰ δὲ καλλιτεχνικώτατα σχήματα τῶν ἑλληνικῶν κιόνων ἤθελον τελειοποιεῖ καὶ τὰς ἐν τῇ οἰκοδομητικῇ παραγωγὰς τῶν παίδων, παρέχοντα αὐτοῖς τὴν ἀφορμὴν τοῦ νὰ σπουδάζωσι πρωΐμως τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ὅπως κατὰ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, παίζοντα τὸ πρῶτον, ἀπομιμῶνται αὐτά.

Διὰ τῶν ἀπαριθμηθέντων τούτων δώρων τῶν ἀπαρτιζόντων τὰ παίγνια τῶν στερεῶν σωμάτων, ὁ παῖς ἐδιδάχθη παντοίας ἰδιότητας τῶν σωμάτων τούτων· τὴν ὕλην, τὸ σχῆμα, τὸ μέγεθος, τὸν ἀριθμόν, τὸ χρῶμα, τὰς διευθύνσεις, τὰς κινήσεις, τοὺς τρόπους τῆς ἐπαφῆς καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν ἐν γένει. Καὶ ταῦτα πάντα, οὐχὶ ἀφῃρημένως καὶ ὡς θεωρητικὸν μάθημα, ἀλλ' ἐν πολυειδῇ καὶ πολυτρόπῳ ἐφαρμογῇ ἐπὶ τῶν τοῦ

καθημερινοῦ πρακτικοῦ βίου. Ἐν γένει ὅλαι αἱ ἀνωτέρω ἀλήθειαι δὲν διδάσκονται εἰς τοὺς παῖδας, ἀλλὰ παρέχονται εἰς αὐτοὺς αὐτὰ τὰ παίγνια, ὅπως διὰ τοῦ χειρισμοῦ αὐτῶν, διὰ τῆς παρατηρήσεως, καὶ τῆς συγκρίσεως, μόνα ἀνευρίσκωσι πάσας τὰς ἐν ἑκάστῳ περιεχομένας ἀληθείας, Μεταχειρίζονται δὲ ταῦτα παίζοντα κατὰ τρεῖς τρόπους, ὡς μέσα διδασκαλίας, διὰ τῶν ἀριθμητικῶν ἀσκήσεων καὶ τῶν μαθηματικῶν σχημάτων, δι' ὧν ἰδίως ἀσκοῦνται αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις. Ὡς μέσα μορφώσεως τῆς καλαισθησίας καὶ ἀσκήσεως τῶν αἰσθημάτων ἐν γένει, διὰ τῶν καλλιτεχνικῶν σχημάτων καὶ ὡς μέσα παρασκευῆς καὶ εἰσαγωγῆς εἰς τὰ τοῦ πρακτικοῦ βίου, καὶ ἑπομένως ὡς ἄσκησιν τῆς βουλήσεως, διὰ τῶν βιωτικῶν σχημάτων. Ἐκ τούτων ποικιλωτάτη παρέχεται ἀφορμὴ πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ πληρεστέραν ἐπεξήγησιν διαφόρων ἀντικειμένων τῆς λεγομένης πραγματογνωσίας· διότι, ἐν ᾧ τὰ παιδία σχηματίζουσι διάφορα βιωτικὰ σχήματα διὰ τῶν κύβων ἢ τῶν πλίνθων ἢ παραλληλίζουσι ταῦτα πρὸς ἄλλα γνωστὰ αὐτοῖς, ἡ μήτηρ, ἡ ἡ νηπιαγωγὸς, συνδιαλέγεται τερπνῶς μετ' αὐτῶν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, τ' ἀνάπαλιν δ' ἐν τῷ κήπῳ ἢ ἀλλαχοῦ ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἰδίου ἀντικειμένου, ἀνακαλοῦνται πάλιν τὰ εἰς ταῦτα ἀναφερόμενα σχήματα. Οὕτω παίζων ὁ παῖς δύναται νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὰς γενικὰς γνώσεις τῆς τε φυσικῆς καὶ τῆς φυσικῆς ἱστορίας διὰ τῆς πρακτικῆς γνώσεως, δηλ. τῆς πείρας τῶν τοῦ περιβάλλοντος αὐτὸνφυσικοῦ κόσμου. Διότι ἐκ τῆς γνώσεως τῶν ἰδιοτήτων τῶν παιγνίων αὐτοῦ, ὁδηγεῖται εἰς ἀνεύρεσιν τῶν ἰδιοτήτων τῶν περὶ αὐτὸ σωμάτων, ὀρυκτῶν, φυτῶν καὶ ζώων, καὶ τέλος τοῦ ἰδίου αὐτοῦ σώματος. Ὅθεν λαμβάνων δι' αὐτῶν γνῶσιν ὅλων τῶν εἰς τὴν μικρὰν αὐτοῦ ἀντίληψιν ἐφικτῶν στερεῶν σωμάτων, εἰσάγεται ἀνεπαισθήτως εἰς τὴν σαφῆ διάκρισιν τῶν ἀνοργάνων, ἐνοργάνων καὶ ἐμψύχων ὄντων, σπουδαίως ἀναπτύσσει τὴν διάνοιάν του καὶ πρωΐμως ἐξεγείρει καὶ ἐνισχύει τὴν ἀτομικότητά του, καθ' ὅσον ὁδηγεῖται ν' ἀναζητῇ ὁποίαν αὐτὸς ἀπέναντι τῶν λοιπῶν κτισμάτων κατέχει θέσιν. Πρὸς δὲ καὶ καταλλήλως παρασκευάζεται πρὸς τὴν μετέπειτα ὀρθοτέραν καὶ θετικωτέραν ἀντίληψιν καὶ οἰκειοποίησιν πάσης γνώσεως καὶ ἐπιστήμης.

Ἐπιφάνειαι

Αἱ πλινθίδες.

Ἀπὸ τῶν στερεῶν σωμάτων μεταβαίνομεν ἤδη εἰς ὅλως νέον ἀντικείμενον, τὰς ἐπιφανείας. Σπουδαιοτάτην ἀρχὴν τοῦ συστήματός του ἔθεσεν ὁ Φροέβελ τὴν τῆς ἐπαναλήψεως. Διότι καὶ ὁ εὐφυέστατος παῖς διὰ τῆς ἐνδελεχοῦς μόνον ἐπαναλήψεως κατορθώνει νὰ ἐκμανθάνῃ βασίμως ὅ,τι

διδάσκεται. Ἀλλ' ἡ συνεχὴς ἐπανάληψις τῶν αὐτῶν ἰδεῶν καὶ πραγμάτων διὰ τῶν αὐτῶν ἀντικειμένων φέρει κόρον, καθ' ὃν παύει πᾶσα πνευματικὴ λειτουργία, διότι δὲν διατηρεῖται ἡ προσοχὴ ἐν ζωηρότητι καὶ ἐνεργείᾳ. Ἡ δ' ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τῆς διανοίας τοῦ παιδὸς ἐξακολούθησις τῆς ἐπαναλήψεως τῶν δεδιδαγμένων ἐπιφέρει τὸν ἄνευ ἐνδιαφέροντος ψιττακισμὸν καὶ τὸν μηχανισμὸν ἐν γένει. Πρὸς ἀποφυγὴν τούτων ὁ Φροέβελ παρέχει εἰς τὸν παῖδα νέα ἑκάστοτε ὑλικά, δι'ὧν ἐπαναλαμβάνει τὰ διὰ τῶν προηγουμένων διδαχθέντα. Τὰ ἐπαναλαμβάνει δὲ μετὰ πλειοτέρας ἔτι προθυμίας καὶ χαρᾶς, καθ' ὅσον ἑκάστοτε καὶ πλειότερον ἔχει ἐνδιαφέρον καὶ χαίρει ὁσάκις ἐν τῷ νέῳ ἀντικειμένῳ εὑρίσκει καὶ ἀνακαλύπτει, οὕτως εἰπεῖν, αὐτὸς ὁ ἴδιος ἰδιότητας καὶ σχήματα, ἀναφορὰς ἔχοντα πρὸς τὰ ἤδη γνωστὰ αὐτῷ. Οὕτω διὰ τῆς νέας σειρᾶς τῶν φροβελιανῶν παιγνίων, ἤτοι διὰ τῶν ἐπιφανειῶν,ὁ παῖς ἐπαναλαμβάνει ὅσα διὰ τῶν στερεῶν σωμάτων ἐδιδάχθη· πράττει δὲ τοῦτο μετὰ νέου ἐνδιαφέροντος, διότι πρὸς τοῖς γνωστοῖς ἔχει νὰ παρατηρήσῃ νέα σχήματα καὶ νέας ἰδιότητας.

Τὰς ἐπιφανείας πολυειδῶς παριστῶσιν αἱ μικραὶ πλινθίδες. Αὗται εἶναι τετράγωνοι καὶ τρίγωνοι. Αἱ δὲ τρίγωνοι εἶναι ἰσοσκελεῖς ὀρθογώνιοι, ἰσοσκελεῖς ὀξυγώνιοι καὶ ἀμβλυγώνιοι, καὶ τέλος ἀνισοσκελεῖς ὀρθογώνιοι, ἤτοι σκαλινὰ τρίγωνα. Αἱ τετράγωνοι πλινθίδες συνδέονται μὲ τὰ προηγούμενα φροβελιανὰ δῶρα διὰ τοῦ κύβου πάλιν, διότι διὰ τῆς ὑπερθέσεως 12 τετραγώνων πλινθίδων, ὁ παῖς ὁδηγεῖται νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι αὗται ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὸν κύβον καὶ κατὰ συνέπειαν ἀποτελοῦνται ἐκ τῆς πολλαπλῆς καθέτου ὁ ὁριζοντίου αὐτοῦ τομῆς,ὅπως ἐκ τῆς διαγωνίου πάλιν τομῆς τῆς τετραγώνου πλινθίδος προκύπτουσιν αἱ ὀρθογώνιοι τρίγωνοι πλινθίδες. Ἀλλὰ τὸ νέον τοῦ παιγνίου τούτου, ἰδίως, εἶναι αἱ ἐπιφάνειαι. Παραλληλίζων τὰς πλινθίδας πρὸς τοὺς κύβους ὁ παῖς παρατηρεῖ, ὅτι δὲν εἶναι στερεὰ σώματα, ὡς ἐκεῖνοι, δὲν ἔχουσι τὸν ὄγκον, τὴν στερεότητα, τὰς διαστάσεις ἐκείνων, ἀλλ' εἶναι τὸ ἴνδαλμα, αἱ εἰκόνες μόνον ἐκείνων· τὰ δὲ δι' αὐτῶν ἀπαρτιζόμενα σχήματα δὲν γίνονται καθ' ὕψος, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἄλλου ἐπιπέδου σώματος. Ἑπομένως τὰ σχήματα ταῦτα δὲν εἶναι ψηλαφητὰ πάντοθεν, ὡς τὰ προηγούμενα, καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ δι' αὐτῶν ἄσκησις εἶναι πνευματικωτέρα ἐκείνης, διότι ὁ παῖς πρέπει νὰ συμπληροῖ τὸ ἴνδαλμα τοῦ σχήματός του διὰ τῆς φαντασίας αὐτοῦ. Ἕνεκα τούτου τὰ παίγνια τῶν πλινθίδων δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν βρεφικήν, οὐδ' εἰς τὴν πρώτην νηπιακὴν ἡλικίαν, οὐδὲ κινοῦσι ταῦτα τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μικροτέρων νηπίων, ὅσον τὰ στερεὰ σώματα· ἐὰν δὲ προσφέρωμεν εἰς νήπιον σφαῖραν καὶ πλινθίδα, βεβαίως θέλει προτιμήσει τὴν σφαῖραν. Ἀπὸ 5 δὲ ἐτῶν καὶ ἄνω εἰσάγουσι τὸν παῖδα εἰς τὴν ἰχνογραφίαν καὶ διὰ τῶν ποικιλωτάτων σχεδίων, ἅτινα δι' αὐτῶν δύναται νὰ

ἐκτελέσῃ, παρέχουσιν αὐτῷ ἀφορμὰς εἰς πλουσιωτάτας ἐφαρμογὰς ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ, διότι καὶ τῶν ὑφαντῶν τὰ σχέδια δύνανται δι' αὐτῶν νὰ παρασκευάζωνται, τὰ τῶν κεντημάτων, τῶν διαφόρων μωσαϊκῶν καὶ ἄλλα πολλά. Ταῦτα ἀφευκτότερα ἀκόμη εἶναι διὰ τὸν λαόν, ὅπερ ἐνόησαν πολλοὶ τῶν μεγαλητέρων ἐν τῇ δύσει ἐργοστασιαρχῶν, διατηροῦντες νηπιακοὺς κήπους διὰ τὰ τέκνα τῶν ἐργατῶν αὐτῶν, δηλ. διὰ τοὺς μέλλοντας ἐργάτας των. Ἀλλὰ πάντων τούτων καθίσταται ἀπαραίτητος ἡ ἐξακολούθησις ἐν τῷ κυρίως σχολείῳ, ὅπου μόνον δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀληθὴς τελειοποίησις αὐτῶν.

Αἱ τετράγωνοι πλινθίδες πρῶται παρέχονται εἰς τὰ παιδία, ἀνὰ ὀκτὼ ἐντὸς ἰδίων πάλιν κιβωτίων, παρουσιάζουσι δὲ καὶ ἄλλην ποικιλίαν, ὅτι δηλ. εἶναι λεῖαι καὶ κεχρωματισμέναι διαφόρως ἐκ τῶν δύο αὐτῶν ὄψεων, ὅπερ ἐπαυξάνει τὰς πρὸς ἄσκησιν τῆς καλαισθησίας ἀφορμάς. Μετὰ τὴν γνῶσιν τῶν μερῶν τῶν πλινθίδων, ἅτινα διὰ τῶν ἑδρῶν, τῶν ἀκμῶν καὶ τῶν κορυφῶν τῷ ἀνακαλοῦσι τὰ μέρη τοῦ κύβου καὶ τῆς πλίνθου, ὁ παῖς ὁδηγεῖται πάλιν καὶ διὰ τούτων εἰς τὴν ἐξάντλησιν τῶν σημείων τῆς ἐπαφῆς, εἰς ἀριθμητικὰς ἀσκήσεις καὶ εἰς κατασκευὴν μαθηματικῶν, καλλιτεχνικῶν καὶ βιωτικῶν σχημάτων. Τὰ αὐτὰ δὲ ἐκτελεῖ καὶ διὰ τῶν τριγωνικῶν πλινθίδων, αἵτινες οὐσιωδῶς καταδεικνύουσι τὰ πλεονεκτήματα τῆς φροβελιανῆς μεθόδου, καθ' ὅσον, διὰ τοῦ ὅλως διαφόρου σχήματος ἑκάστης, πολλαχῶς τροποποιοῦσι τοὺς συνδυασμούς, ὥστε νὰ φαίνωνται ἑκάστοτε ἀλλοῖοι, πρὸς μεγίστην τέρψιν τῶν παίδων. Διὰ τῶν τριγωνικῶν πλινθίδων ἀποτελοῦνται καὶ διάφοροι συνθέσεις, αἵτινες χρησιμεύουσιν ὡς βάσις εἴς τε τοὺς πλουσίους συνδυασμοὺς τῆς γραμμογραφίας καὶ εἰς τοὺς τῶν λοιπῶν συλλογῶν τῶν φροβελιανῶν ἐργασιῶν. Πρὸς καταρτισμὸν συνδυασμῶν ἀπαιτοῦνται μέρη συνθετικὰ καὶ πρὸς ταῦτα μονάδες. Ἐκ τῆς πλήρους γνώσεως τούτων καὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτυχία τῶν συνδυασμῶν. Τὰ τρίγωνα τῶν πλινθίδων ἀποτελοῦσι γωνίας, αἵτινες χρησιμεύουσιν ὡς μονάδες καὶ ἑνούμεναι ἀνὰ 2 καὶ ἀνὰ 4, 8, 16, 32 κ. τ. λ. ἀποτελοῦσι ποικιλωτάτους συνδυασμοὺς ἐμφανιζομένους ἑκάστοτε ὑπὸ ἀλλοίαν μορφήν, ὁσάκις, καίτοι τηρουμένων τῶν αὐτῶν διευθύνσεων καὶ ἀναλογιῶν, μεταβάλλονται τὰ ὑλικὰ τῶν μονάδων, δηλαδὴ ἀντὶ ὀρθογωνίων λαμβάνονται ἀμβλυγώνια ἢ σκαληνὰ τρίγωνα. Ἡ γνῶσις τῆς θεωρίας ταύτης εἶναι ἡ κλείς, δι' ἧς τὰ παιδία ὁδηγοῦνται νὰ ἐπεξεργάζωνται ποικιλώτατα σχέδια ἄνευ ὑποδειγμάτων. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ πρὸς ταῦτα ἀπαιτεῖται μεγαλητέρα ἀνάπτυξις, οὐδ' οἱ συνδυασμοὶ οὗτοι ἀνήκουσιν εἰς τὸ νηπιαγωγεῖον.

Αἱ γωνίαι εἶναι ┘α, β┌, ┐γ καὶ δ└, ἑνοῦνται δὲ εἰς τρεῖς συνδυασμοὺς α+β, α+γ καὶ α+δ. Ὁ συνδυασμὸς α+β παράγει πλαγιόγραμμα σχήματα, ὁ α+γ στροβιλικά, δηλ. καμπυλόγραμμα

καὶ ὁ α+δ εὐθύγραμμα. Ἄρα, οὗτος, ὁ α+δ, ὁρίζεται, ὡς πρῶτος, διότι πάντοτε ἀπὸ τῶν εὐθυγράμμων ἀρχόμεθα. Δεύτερος συνδυασμὸς εἶναι ὁ α+β, δηλ. τὰ πλαγιόγραμμα, καὶ τρίτος ὁ α+γ, ἤτοι τὰ καμπυλόγραμμα. Τὴν σειρὰν ταύτην παρατηροῦμεν καθ' ὅλας τὰς φροβελιανὰς ἀσκήσεις καὶ ἐργασίας, ὅτι δηλ. προηγοῦνται αἱ εὐθεῖαι γραμμαί, κάθετοι καὶ ὁριζόντιοι καὶ ἡ ἕνωσις τούτων εἰς τετράγωνα· ἕπονται αἱ πλάγιαι γραμμαί, δεξιόθεν πρὸς τ' ἀριστερὰ καὶ ἀριστερόθεν πρὸς τὰ δεξιά, καὶ ἡ ἕνωσις τούτων εἰς ῥόμβους, καὶ τελευταῖαι τίθενται αἱ καμπύλαι γραμμαί, κοῖλαι καὶ κυρταὶ καὶ ἡ ἕνωσις τούτων εἰς κύκλους. Ἀντιθέσεις εἶναι αἱ εὐθεῖαι καὶ αἱ καμπύλαι γραμμαί, μεσάζουσαι δὲ αἱ πλάγιαι. Οὕτω ὁ συνδυασμὸς α+δ καὶ ὁ α+γ εἶναι αἱ ἀντιθέσεις, μεσάζουσαι δὲ ὁ α+β. Αἱ γωνίαι α, β, γ, δ, θεωροῦνται ὡς θέμα· ἐν τῇ ἀναπτύξει δὲ καὶ ποικίλσει τοῦ θέματος τούτου διὰ τῶν συνδυασμῶν, τοῦτο ἑκάστοτε τίθεται ὡς βάσις καὶ ὁδηγὸς τῶν συνδυαζομένων σχημάτων. Οὕτως ἐν τῷ πρώτῳ συνδυασμῷ α+δ τὸ θέμα πρέπει νὰ ἦναι πάντοτε ἀριστερὰ ἄνω, ἐν τῷ τρίτῳ α+γ πάντοτε ἀριστερὰ κάτω, καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ α+β πρῶτον ἄνω ἀριστερὰ καὶ κάτω δεξιά, εἶτα κάτω ἀριστερὰ καὶ ἄνω δεξιά. Ὁ πρῶτος συνδυασμὸς παρέχει τέσσαρα σχήματα· α'.) ὅλαι αἱ γωνίαι ἐν τῷ κέντρῳ, β'.) ὅλαι αἱ γωνίαι πρὸς τὰ ἔξω, γ'.) δύο γωνίαι ἄνω ἐν τῷ μέσῳ καὶ δύο ἐν τῷ μέσῳ κάτω καὶ δ'.) δύο γωνίαι ἐν τῷ μέσῳ δεξιὰ καὶ δύο ἀριστερά. Ἐκ τῶν τεσσάρων σχημάτων τοῦ δευτέρου συνδυασμοῦ α+β, τὸ πρῶτον ἔχει δύο γωνίας ἐν τῷ μέσῳ καὶ τὰς κάτωθεν αὐτῶν δύο πρὸς τὰ ἔξω· τὸ δεύτερον ἀντίθετον τούτου, δηλ. τὰς ἄνω γωνίας πρὸς τὰ ἔξω καὶ τὰς δύο κάτωθεν τούτων ἐν τῷ μέσῳ. Τὸ τρίτον σχῆμα ἔχει τὰς ἐν τῷ μέσῳ ἡνωμένας γωνίας πρὸς τ' ἀριστερά, καὶ πλησίον αὐτῶν δεξιόθεν τὰς δύο ἄλλας γωνίας πρὸς τὰ ἔξω· τὸ δὲ τέταρτον σχῆμα, ἀντιθέτως τῷ προηγουμένῳ, ἔχει τὰς ἡνωμένας γωνίας πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ πλησίον αὐτῶν ἀριστερόθεν τὰς ἄλλας δύο πρὸς τὰ ἔξω. Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων σχημάτων τοῦ β'. συνδυασμοῦ ἀποτελοῦνται δύο ἀστέρες, ὧν ὁ πρῶτος λέγεται ἔχων τὸ κέντρον πλῆρες, ὅταν τὰ ἡνωμένα ἄκρα τῶν γωνιῶν συμπίπτουσιν εἰς τὸ κέντρον καὶ ὁ δεύτερος τὸ κέντρον κενόν, ὅταν τὰ ἄκρα ταῦτα ἀφίστανται τοῦ κέντρου. Ὁ συνδυασμὸς α+γ ἓξ ἔχει σχήματα, διότι δύο τούτων κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος γ καὶ δ λαμβάνονται, ἀντιστρεφόμενα, δίς. Ἀστέρες δὲ σχηματίζονται, ἐκ τοῦ δ καὶ τῆς ἀντιστροφῆς αὐτοῦ, δύο πάλιν, κέντρον πλῆρες καὶ κέντρον κενόν. Οἱ συνδυασμοὶ οὗτοι ἐπαναλαμβάνονται διὰ τῶν ὀρθογωνίων πλινθίδων, διὰ τῶν ἀμβλυγωνίων καὶ διὰ τῶν σκαλινῶν τριγώνων. Αἱ ὀξυγώνιοι μόνον πλινθίδες ἰδιαιτέραν ἔχουσι θεωρίαν, καθ' ὅσον δὲν ἀποτελοῦσι τέσσαρας γωνίας, ἀλλὰ δύο μόνον △α καὶ ▽β, αἵτινες ἑνούμε-

ναι ἀνὰ δύο, 4, 8, 16 καὶ 32 ἀποτελοῦσι διάφορα σχήματα. Πάντες οἱ συνδυασμοὶ οὗτοι τὸ πρῶτον τίθενται καθέτως, εἶτα δὲ τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνονται ὁριζοντίως καὶ τελος ἐν συνδυασμῷ ἀμφοτέρων. Ἀπερίγραπτος δὲ εἶναι ὁ πλοῦτος τῶν σχεδίων καὶ τῶν συμπλεγμάτων, ἅτινα παράγονται ἐκ τῆς ἑνώσεως πλινθίδων διαφόρων σχημάτων ὁμοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἱκανὴ ἀνάπτυξις, εἶναι βέβαιον, ὅτι δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ μέχρι ποίας ἡλικίας αἱ πλινθίδες δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν, ὡς ὠφέλιμος καὶ τερπνὴ ἐνασχόλησις τῶν παίδων, καθ' ὅσον πολλάκις καὶ οἱ ἐνήλικες εὑρίσκουσιν εὐχαρίστησιν ν' ἀσχολῶνται εἰς τὴν δι' αὐτῶν σύνθεσιν ποικίλων συνδυασμῶν καὶ ἐπιτυχῆ ἀπομίμησιν τῶν βιωτικῶν σχημάτων.

Γραμμαί.

Σχίδακες, ξυλάρια καὶ δακτύλιοι.

Ἀπὸ τῶν στερεῶν σωμάτων ὁ παῖς μετέβη εἰς τὰς ἐπιφανείας, δι' ὧν νέας πάλιν ἀληθείας ἐδιδάχθη, καίτοι προθύμως ἐπανέλαβε διὰ τοῦ νέου ὑλικοῦ τὰ πρότερον διδαχθέντα. Ἀφ' οὗ δὲ ἐν τῷ στερεῷ σώματι εἶδεν ἐνώπιόν του ὁλόκληρον τὸ σχῆμα τοῦ παιγνίου του, κατὰ τὰς ἐπιφανείας διὰ τῶν πλινθίδων τὴν εἰκόνα μόνον, τὸ ἴνδαλμα αὐτοῦ ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ καὶ νὰ εἰκονίσῃ διὰ τῶν παραγωγῶν του. Εὐκόλως λοιπὸν δύναται νὰ προβῇ εἰς νέαν ἀφαίρεσιν καὶ ἀπομακρυνόμενος ἔτι μᾶλλον τῆς πρώτης νηπιακῆς ἡλικίας, νὰ φθάσῃ εἰς τὰς γραμμάς, δι' ὧν τὸ διάγραμμα μόνον τῶν ἰνδαλμάτων τῶν στερεῶν σωμάτων κατορθώνει ν' ἀπεικονίσῃ.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὰς γραμμάς, ἀπαντᾷ ἄλλο ἀντικείμενον, μετέχον ἐν μέρει τῆς ἐπιφανείας διὰ τῆς πλατυτέρας πλευρᾶς του καὶ τῆς γραμμῆς διὰ τῆς στενωτέρας, ἕνεκα τοῦ ὁποίου καὶ μεσάζει μεταξὺ τῶν ἐπιφανειῶν καὶ τῶν γραμμῶν. Εἶναι δὲ τοῦτο ὁ ξύλινος σχίδαξ. Οὗτος δύναται νὰ ἦναι πολλῶν μεγεθῶν, τὸ συνηθέστερον ὅμως μῆκος εἶναι 0,25, πλάτος δὲ 0,1 1]4 ἑκατοστῶν καὶ πάχος 1 χιλιοστοῦ τοῦ μέτρου. Ὁ σχίδαξ διὰ τοῦ μήκους αὐτοῦ, διὰ τοῦ στενοῦ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ, δι' ἧς ὁμοιάζει πρὸς ταινίαν, καὶ διὰ τοῦ λεπτοῦ τοῦ ὅλου σχήματος αὐτοῦ, πρὸς τὰς ἤδη γνωστὰς εἰς τὸν παῖδα ἰδιότητας τοῦ ξύλου, διδάσκει, ὡς νέας, τὴν ἐλαφρότητα, τὴν ἐλαστικότητα, τὸ εὐλύγιστον καὶ τὸ εὔθραυστον· διότι παρατηρεῖ ὅτι, ἐὰν βιαιότερον ἢ πλειότερον λυγίσῃ αὐτὸν θραύεται εἰς τμήματα. Ἕνεκα δὲ τοῦ εὐλυγίστου τοῦ σχήματός του καὶ εὐκόλως παράγει δονήσεις, καὶ τοῦτο σχεδὸν μέχρι

παραγωγῆς ἤχου τινός. Τοῦτο παρέχει τερπνὸν παίγνιον διὰ τὰ μικρά, ἐὰν εἰς τὸ ἄκρον τραπέζης κρατήσωμεν προσηρτημένον διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὸν σχίδακα, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας χειρὸς πλήξωμεν ἐλαφρῶς τὸ ἀντίθετον αὐτοῦ ἄκρον. Ὁ παῖς παρατηρεῖ, ὅτι, ὅσον μακρύτερος εἶναι ὁ πληττόμενος σχίδαξ, τοσοῦτον λεπτότερος εἶναι ὁ ἦχος, ὃν παράγει, ἐν ᾧ οὗτος καθίσταται βαθύτερος, ὅσον βραχύτερος εἶναι ὁ σχίδαξ. Καὶ ἰσορροπίας παίγνιον γίνεται, ἐὰν ἐπὶ τοῦ δακτύλου του ὁ παῖς ζυγίσῃ αὐτόν, προσπαθῶν ν' ἀνεύρῃ τὸ σημεῖον, ὑφ' οὗ στηριζόμενος νὰ ἰσορροπῇ· Καὶ ὡς μέτρον μεταχειρίζεται αὐτὸν ὁ παῖς, γυμναζόμενος εἰς τὸ νὰ καταμετρῇ τὰ ἔκτασιν ἔχοντα ὑλικὰ ἀντικείμενα καὶ νὰ παραβάλλῃ τὸ μῆκος ἢ πλάτος αὐτῶν πρὸς τὸ ὡρισμένης μονάδος. Ἀλλὰ καὶ ὡς χάρακα τὸν μεταχειρίζεται, ἀσκούμενος ἐπὶ τοῦ ἀβακίου του εἰς τὸ νὰ χαρακώνῃ ἀσφαλῶς καὶ εὐθέως.

Ἀφ' οὗ διέκρινεν ἐπὶ τοῦ σχίδακος ὁ παῖς τὰς πλευράς, δηλ. ἐπιμήκεις ἐπιφανείας, τὰς ἀκμὰς καὶ κορυφάς, μετεχειρίσθη αὐτὸν καὶ ὡς καταλληλότατον μέσον ἀσκήσεως ἀριθμητικῆς, εἶδε καὶ τὰ σημεῖα τῆς ἐπαφῆς καὶ τὸν τρόπον τῆς χρήσεως αὐτοῦ, τότε καὶ διὰ τοῦ σχίδακος προβαίνει εἰς καταρτισμὸν ποικίλων καλλιτεχνικῶν καὶ βιωτικῶν σχημάτων, προχωρῶν πάντοτε ἀπὸ τ' ἁπλούστερα, δι' ὀλιγωτέρων σχιδάκων ἀποτελουμένων, εἰς τὰ διὰ πολλῶν δυσκολώτατα συμπλεκομένων, ἅτινα ἄριστα ἀσκοῦσι τὴν χεῖρα καὶ τὴν δεξιότητα ἐν γένει τοῦ παιδός. Ἐπειδὴ δὲ συμπλεκόμενα καὶ ὑπερτιθέμενα ἑνοῦνται κατὰ τὰ ἄκρα, εὐκόλως ἀποτελοῦσιν ἓν ὅλον διαρκὲς καὶ δυνάμενον νὰ μεταφερθῇ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ὅπερ αὐξάνει τὴν χαρὰν τοῦ παιδός, ὅστις καὶ γράμματα κεφαλαῖα σχηματίζει δι' αὐτῶν, ἀσκούμενος οὕτω καὶ εἰς τὴν γραφὴν καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν.

Ἐκ τῶν σχιδάκων δὲ μεταβαίνει εἰς αὐτὰς τὰς γραμμάς, ἃς ἀντιπροσωπεύουσιν ἐν τῇ σειρᾷ τῶν φροβελιανῶν παιγνίων τὰ ξυλάρια. Ὡς ὁ παῖς ὡδηγήθη νὰ φαντασθῇ τὴν ἐπιφάνειαν πηγάζουσαν ἐκ τοῦ εἰς πολλὰς λεπτὰς λωρίδας κεκομένου κύβου καὶ τὸν σχίδακα ἐκ τμημάτων ἐπιφανείας, οὕτω καὶ ἐκ τῆς εἰς στενὰς λωρίδας τμήσεως τοῦ σχίδακος ὁδηγεῖται νὰ φαντασθῇ πηγαζούσας τὰς γραμμάς. Οὐχ ἧττον, χάριν στερεότητος, τ' ἀντιπροσωπεύοντα τὰς γραμμὰς ταύτας ξυλάρια εἶναι παχύτερα τῶν σχιδάκων, ἀνακαλοῦσι δὲ εἰς τὸν παῖδα ἄλλο γνωστὸν ἤδη αὐτῷ σχῆμα, τὸν κύλινδρον· διότι, ὡς ἐκεῖνος, ἔχουσι καμπύλην τὴν ἐπιφάνειαν καὶ εἰς τὰ δύο ἄκρα, μικροτάτας ἕδρας, περὶ ἣν καὶ δύο καμπύλας ἀκμάς. Τὸ σύνηθες πάχος τοῦ ξυλαρίου εἶναι τὸ τῶν ξυλίνων κοινῶν πυρείων, διότι καὶ λαμβάνονται ἐκ τῶν ἐργοστασίων ἐκείνων, πρὶν ἢ βυθισθῶσιν ταῦτα εἰς τὰς εὐφλέκτους ὕλας. Τὸ μῆκος ὅμως αὐτῶν εἶναι ποικιλώτατον, διότι ὑπάρχουσι τοιαῦτα καὶ μέχρι τοῦ πήχεως

μακρά. Τὸ σύνηθες ἐν τούτοις μέγεθος αὐτῶν εἶναι τριπλοῦν 6, 8 καὶ 10 ἑκατοστῶν. Καὶ πάλιν μεταχειρίζεται ταῦτα πολυειδῶς ὁ παῖς εἰς τὰς ἀριθμητικάς του ἀσκήσεις, καθ' ἃς θραύει τινὰ αὐτῶν εἰς παραγωγὴν κλασμάτων, ἔτι δὲ πρὸς ἐξάντλησιν τῶν σημείων τῆς ἐπαφῆς καὶ ἀπεικόνισιν ὅλων τῶν μαθηματικῶν σχημάτων, καὶ τέλος πρὸς σχηματισμὸν τῶν ποικιλωτάτων καλλιτεχνικῶν συνδυασμῶν καὶ βιωτικῶν σχημάτων. Καὶ πάλιν λοιπὸν ἐξασκεῖται εἰς τὰ μεγέθη καὶ τὰς σχετικὰς τούτων ἀναλογίας,τοὺς ἀριθμοὺς καὶ τὰ κλάσματα, καὶ τὰ σχήματα παντὸς εἴδους. Καταλληλότατα εἶναι ταῦτα καὶ διὰ τὴν ἄσκησιν τῆς γραφῆς, ἰδίως δὲ ὡς ἀρχὴ καὶ προετοιμασία τῆς ἰχνογραφίας, καθ' ὅσον δι' αὐτῶν ὁ παῖς βαθμηδὸν ἀπομιμεῖται τὰ πλεῖστα τῶν περὶ αὐτὸν ἀντικειμένων, ὅπερ βαθμηδὸν καὶ ἐκ μνήμης πράττει, προβαίνων οὕτω καὶ εἰς τὰς ἐλευθέρας συνθέσεις. Ἀλλ' ἐνῷ οἱ σχίδακες ἑνούμενοι συνεκρατοῦντο, ἀπαρτίζοντες αὐτοτελὲς σχῆμα, τὰ ξυλάρια δὲν συνδέονται,ἀλλ' ἁπλῶς παρατίθενται ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας. Πῶς ὅμως ὁ μὴ ἀσκηθεὶς παῖς δύναται ἀρχῆθεν νὰ εὑρίσκῃ ἀσφαλῶς τὰς διευθύνσεις, καθ' ἃς πρέπει νὰ τοποθετῇ τὰ ξυλάριά του, ὅπως δι' αὐτῶν σχηματίσῃ κανονικὰ σχήματα; Χάριν εὐκολωτέρας καὶ ἀσφαλεστέρας εἰς τοῦτο προετοιμασίας ὁ Φροέβελ ἀρχῆθεν ἐπεννόησε τὸ δίκτυον τῶν καθέτων καὶ ὁριζοντίων γραμμῶν, ὅπερ ὁ παῖς εὑρίσκει ἐπὶ τῶν τραπεζῶν του, τῶν πινάκων, τῶν ἀβακίων καὶ τοῦ χάρτου ἐφ' οὗ ἐργάζεται. Οὕτως ἀσκεῖται βαθμηδὸν εἰς τὸ νὰ θέτῃ τὰ σχήματά του ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν ἐνώπιόν του ἑτοίμων γραμμῶν καὶ ἐξακολουθεῖ τοῦτο μέχρις οὗ δι' ἐπανειλημμένων δοκιμῶν βεβαιωθῇ, ὅτι καὶ ἄνευ τοῦ δικτύου εὑρίσκει ἀκριβῶς τὰς διαφόρους διευθύνσεις. Οὕτω καὶ κατὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν ξυλαρίων ὁδηγεῖται ὑπὸ τοῦ δικτύου πρὸς τήρησιν τῆς εὐθυγραμμίας καὶ τῶν διαφόρων ἀναλογιῶν τῶν ἀποστάσεων καὶ μεγεθῶν τῶν σχημάτων του. Διότι κατ' ἀρχὰς λαμβάνει ὀλίγα ξυλάρια τῶν 0,06, τρία μέχρι πέντε, καὶ ἐργάζεται δι' αὐτῶν ἐπὶ πλάτους ἑνὸς μόνον τετραγώνου τοῦ δικτύου του, ὅπερ ἐπίσης ἔχει μῆκος καὶ πλάτος 0,06. Εἶτα λαμβάνει πλειότερα ξυλάρια, ἢ καὶ δύο μεγεθῶν, καὶ προβαίνει εἰς πλάτος δύο τετραγώνων. Τέλος τῷ δίδομεν καὶ τοῦ τρίτου μεγέθους ξυλάρια καὶ τὸν ὁδηγοῦμεν νὰ ἐργάζηται ἐπὶ τριῶν καὶ πλειόνων τετραγώνων τοῦ δικτύου του. Ὡς πρὸς τὰς γραμμάς, τῷ δεικνύομεν, ὅτι αὗται εἶναι εὐθεῖαι, τεθλασμέναι καὶ καμπύλαι, καὶ ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν, κάθετοι, ὁριζόντιοι, ἡμικάθετοι καὶ ἡμιοριζόντιοι, δηλ. πλάγιοι καὶ ἡμιπλάγιοι. Ἀλλὰ διὰ τῶν ξυλαρίων εὐθύγραμμα καὶ πλαγιόγραμμα μόνον σχήματα γίνονται. Οὐχ ἧττον ὅταν θραύσωμεν αὐτὰ ὀλίγον χωρὶς ν' ἀποκόπτωμεν αὐτὰ ἐντελῶς, εἰσάγομεν τὸν παῖδα καὶ εἰς τὰ τῆς καμπύλης γραμμῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ οὕτω σχηματισθεῖσα δὲν εἶναι ἐν-

τελῶς καὶ ὁμαλῶς καμπύλη, παρέχεται αὐτῷ νέον πάλιν ὑλικόν, οἱ *δακτύλιοι*, δι' ὧν τέλεια δύναται νὰ καταρτίζῃ καμπυλόγραμμα καὶ κυκλικὰ σχήματα. Ὁ δακτύλιος εἶναι ξυλάριον κυρτωμένον, ἐπειδὴ ὅμως διὰ τοῦ ξύλου δὲν θὰ κατωρθοῦτο καλῶς ἡ κύρτωσις, κατεσκευάσθη οὗτος ἐκ χάλυβος, καὶ ἰδοὺ καὶ νέα παρατήρησις,ὡς πρὸς τὴν διάφορον ὕλην τοῦ νέου παιγνίου.Ἐν τῷ κιβωτίῳ ὑπάρχουσιν ὁλόκληροι δακτύλιοι τριῶν μεγεθῶν, διαμέτρου 2 1]2, 4 καὶ 6 ἑκατοστῶν, ἀνὰ 6 ἑκάςου μεγέθους καὶ ἡμίση δακτυλίων πάλιν τριῶν μεγεθῶν, ἀνὰ 12 ἑκάστου εἴδους,. ὥστε 54 τεμάχια ἐμπεριέχει τὸ κιβώτιον, δι' ὧν 36 ἀποτελοῦνται δακτύλιοι τριῶν μεγεθῶν.

Ἡ σφαῖρα τοῦ α' δώρου, ὁ κύλινδρος τοῦ β. καὶ τὰ πολυειδῆ κυκλικὰ σχήματα, ἅτινα διά τε τῶν κύβων καὶ τῶν πλινθίδων ὡδηγήθη νὰ σχηματίσῃ ὁ παῖς, εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τὸν κύκλον καὶ τὸ σφαιρικὸν ἐν γένει σχῆμα. Ἀλλ' ὁ δακτύλιος εἶναι ἡ πλήρης προσωποποίησις αὐτοῦ τοῦ κύκλου, εἶναι ἕτοιμος κύκλος καὶ τὰ ἡμίση τοῦ δακτυλίου, τμήματα αὐτοῦ τοῦ κύκλου, καὶ ἐπομένως τὸ δι' αὐτῶν παίγνιον δίδει εἰς τὸν παῖδα πᾶσαν ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσῃ καὶ νὰ οἰκειοποιηθῇ ἐντελῶς τὰ τῶν καμπυλογράμμων καὶ κυκλικῶν συνδυασμῶν. Τὸ σφαιρικὸν σχῆμα φύσει ἑλκύει τὰ μικρά· ὁ δὲ οὐδ' ἀρχὴν οὐδὲ τέλος ἔχων κύκλος εἶναι διὰ τὸν παῖδα μυστηριώδης, ὅσον ἦτο καὶ διὰ τοὺς ἀρχεγόνους ἀνθρώπους. Ἐν ᾧ δὲ ἡ σφαῖρά του, ὁ κύβος, ἡ πλινθίς, καὶ τὰ λοιπὰ μέχρι τοῦδε ἀντικείμενα τῶν παιγνίων του, ἦσαν πλήρη, ἢ ἠδύναντο νὰ τεθῶσι περὶ ὡρισμένον χῶρον, ἢ περὶ ἄλλο ἀντικείμενον, ὅπως περιλάβωσιν αὐτό, ὁ κύκλος περιορίζει αὐτοτελῶς τὸν ὑπ' αὐτὸν χῶρον, παρέχων οὕτω εἰς τὸν παῖδα σταθερὰν τὴν ἰδέαν τοῦ *ἐντός*, δηλ.τοῦ περιέχοντος καὶ τοῦ περιεχομένου. Ὁ δακτύλιος, ὡς τὸ ξυλάριον καὶ ὁ κύλινδρος, μίαν ἔχει καμπύλην ἐπιφάνειαν· ἀλλ' ἕνεκα τοῦ συνεχομένου κυκλοτεροῦς σχήματος, δύο ἐμφαίνει καμπύλας, δηλ. κυκλικὰς πλευράς, μίαν ἐσωτερικὴν κοίλην, καὶ ἄλλην ἐξωτερικὴν κυρτήν. Τὰ δὲ τμήματα τοῦ κύκλου πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἔχουσι καὶ δύο ἄκρα, ἐπ' αὐτῶν μικρὰς ἕδρας καὶ περὶ αὐτὰς ἀνὰ μίαν καμπύλην ἀκμήν. Εἰς ἐπαφὴν δυνάμεθα νὰ φέρωμεν δύο ὁλοκλήρους δακτυλίους μόνον κυρτὴν καμπύλην ἐπιφάνειαν πρὸς κυρτὴν καμπύλην ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ τοῦτο καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἄνω, κάτω, δεξιά, ἀριστερὰ κτλ. ἐνῷ δύο ἡμίση δακτυλίου δυνάμεθα νὰ ἑνώσωμεν καμπύλην ἐπιφάνεια πρὸς καμπύλην ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ καὶ ἄκρα μὲ ἄκρα, ὅτε ἀποτελεῖται ὁ κύκλος, ἀλλὰ καὶ ἓν ἄκρον πρὸς ἓν ἄκρον καὶ τοῦτο πολλαχῶς, δηλ. ἔξωθεν ἀμφότερα, ἓν ἔσωθεν καὶ τὸ ἄλλο ἔξωθεν καὶ καθ'ὅλας τὰς διευθύνσεις. Ἀλλὰ καὶ ἄκρον πρὸς κοίλην ἐπιφάνειαν, ἄκρον πρὸς κυρτὴν ἐπιφάνειαν καὶ τοῦτο πάλιν πολλαχῶς. Καὶ διὰ τῶν δακτυλίων ἀσκεῖται εἰς τὴν ἀριθμητικὴν καὶ ἐκτελεῖ πλεῖστα καλλιτεχνικὰ καί τινα κυκλικὰ καὶ

καμπυλόγραμμα βιωτικὰ σχήματα, καρποὺς καὶ ἄλλα. Ταῦτα δὲ καθίστανται ἀτελεύτητα ὅταν ἑνωθῶσιν οἱ δακτύλιοι μετὰ τῶν ξυλαρίων, δηλ. αἱ εὐθεῖαι, πλάγιαι καὶ καμπύλαι γραμμαὶ ὁμοῦ. Τότε καὶ τὰ γράμματα σχηματίζονται ὅλα καὶ ἀπεικονίζονται πάντα ὅσα καὶ διὰ τῆς ἰχνογραφίας, καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ τοπεῖα.

Εἰς νέαν καὶ πάλιν ὁδηγοῦμεν τὸν παῖδα ἀφαίρεσιν, ἐκ τοῦ ξυλαρίου καὶ τοῦ δακτυλίου εἰς τὸ σημεῖον. Ἐκ τοῦ κύβου ἀφῃρέθη ἡ πλινθὶς (ἐπιφάνεια), ἐκ ταύτης ἀπεκόπη ὁ σχίδαξ, ἐκ τούτου ἐπήγασε τὸ ξυλάριον καὶ ὁ δακτύλιος (γραμμαὶ) καὶ ἐκ τούτων ἐσχηματίσθη τὸ σημεῖον, σπόροι, ὄσπρια, κογχύλια, λιθάρια κτλ. Καὶ τ' ἀνάπαλιν πάλιν διὰ τῆς ἑσώσεως τῶν σημείων ὁδηγεῖται ὁ παῖς νὰ σχηματίζῃ γραμμάς, ἐκ τῆς ἑνώσεως τούτων ἐπιφανείας καὶ ἐκ τούτων στερεὰ πάλιν σώματα. Ἐνταῦθα τὰ ἄκρα τῶν ἀντιθέσεων εἶναι τὸ στερεὸν σῶμα καὶ τὸ σημεῖον, μεσάζουσι δὲ ἡ ἐπιφάνεια καὶ ἡ γραμμή. Πλουσίως παρέχει ἡ φύσις τ' ἀντιπροσωπεύοντα τὸ σημεῖον ἀντικείμενα, δι' ὧν τ' αὐτὰ ὡς καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπαναλαμβάνονται, αἱ ἀριθμητικαὶ ἀσκήσεις, τὰ μαθηματικά, καλλιτεχνικὰ καὶ βιωτικὰ σχήματα, διὰ τῆς παραθέσεως τῶν σημείων, σπόρων κτλ. ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας, πρὸς ἃ εἶναι ἄφευκτον πάλιν τὸ δίκτυον. Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ σχηματίζειν, καὶ τὰ παίγνια ταῦτα ἐν γένει, εἶναι οἰκειότατα καὶ προσφιλέστατα εἰς τὰ μικρότερα παιδία 3—7 ἐτῶν, εἰς ἃ παρέχομεν πολλάκις καὶ εἴδη σπόρων, ὀσπρίων, κόκων κτλ. ἀναμεμιγμένων ὁμοῦ, ὅπως ἀποχωρίσωσιν αὐτὰ κατὰ τὰ εἴδη, τὰ σχήματα, ἢ τὰ μεγέθη, ἢ τὰ χρώματα, ἢ κατὰ τὸ βάρος, ἢ κατὰ τὴν σκληρότητα, ἢ τὴν τραχύτητα κτλ. δι' ὧν ὅλων πρωΐμως ἀσκοῦνται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἰδιοτήτων τῶν σωμάτων. Δι' αὐτῶν ὁ παῖς ἀσκεῖ τὴν παρατηρητικήν του δύναμιν, ἀσκεῖ τοὺς ὀφθαλμούς του εἰς ταχεῖαν ἀνεύρεσιν τῶν ὁμοειδῶν, ἀσκεῖ τὸ ἀρχῆθεν ἀδέξιον χεράκι νὰ ἅπτηται διὰ τῶν δακτύλων ἐλαχίστων ἀντικειμένων, καὶ τέλος τελειοποιεῖται, διότι καθίσταται εὐαίσθητος πρὸς τὴν καλλονὴν καὶ αὐτῶν τῶν ἐλαχίστων προϊόντων τῆς φύσεως· ὁδηγεῖται εἰς τὴν ἀγάπην τῆς ἐργασίας, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἀγάπην τῆς φύσεως καὶ βαθμηδὸν εἰς τὴν ἐνδόμυχον εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν δοτῆρα πάντων τῶν ἀγαθῶν.

Τὸ σημεῖον σφαιρικὸν πάλιν ἔχει σχῆμα, ὡς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν σπόρων, κόκκων κτλ. τοῦτο λοιπὸν ἐν σμικρῷ ἀνακαλεῖ εἰς τὸν παῖδα τὸ πρῶτον αὐτοῦ παίγνιον τὴν σφαῖραν. Βαθμηδὸν δὲ καὶ βραδύτερον θέλει παρατηρήσει καὶ διδαχθῇ, ὅτι τὸ σφαιρικὸν εἶναι τὸ γενικώτατον ἐν τῇ φύσει σχῆμα, διότι καὶ τὰ μέγιστα οὐράνια σώματα, ὅσον καὶ τὰ μικροσκοπικὰ κύτταρα καὶ ἄτομα, ἐξ ὧν σύγκεινται ὅλα τὰ σώματα, εἶναι σφαιρικά. Ἡ ἕνωσις τῶν σπόρων, ἢ ὀσπρίων, μετὰ τῶν ξυλαρίων καὶ πάλιν ἐπαυξάνει τὸ πρὸς ταῦτα ἐνδιαφέρον τοῦ παιδὸς καὶ καθιστᾷ τελειο-

τέρας τὰς δι' αὐτῶν παραγωγὰς αὐτοῦ. Οὕτω δύναται νὰ σχηματίζῃ πλεῖστα ἀντικείμενα καλλιτεχνικά, μαθηματικὰ καὶ βιωτικά, δι' ἐρεβυνθίων καὶ ξυλαρίων. Αἱ ἐρέβυνθοι καθίστανται κατάλληλοι πρὸς τὴν χρῆσιν ταύτην, ἐὰν πρότερον τεθῶσιν ἐπὶ 12 ὥρας ἐντὸς ὕδατος καὶ ἔπειτα ἐπὶ ἄλλας 8 ὥρας μείνωσιν ἡπλωμέναι ἐπὶ μαλακοῦ χάρτου (ἐφημερίδος ἢ ἄλλου). Δι' αὐτῶν ἰδίως ἀποκαλύπτεται εἰς τὸν παῖδα ὁλόκληρον τὸ ἐσωτερικὸν διάγραμμα τῶν σχημάτων του· δύναται δὲ νὰ κατασκευάζῃ ταῦτα καὶ καθ' ὕψος, καὶ συνδέων αὐτὰ πρὸς ἄλληλα νὰ καθιστᾷ αὐτὰ αὐτοτελῆ καὶ μόνιμα. Οὕτω σχηματίζονται ὡραιότατα μικρὰ ἔπιπλα, ἅτινα καλυπτόμενα δι' ὑφάσματος ἐρυθροῦ ἢ κυανοῦ γίνονται ἔτι κομψότερα καὶ διατηροῦνται ἐφ' ἱκανὸν χρόνον.

Διεπεξήλθομεν ἤδη τὰ περὶ τῶν φροβελιανῶν δώρων, δι' ὧν πολλὰ ἐδιδάχθη ὁ παῖς, ὡδηγήθη δὲ νὰ μεταχειρισθῇ παντοῖα φυσικὰ προϊόντα καὶ τ' ἀπομιμούμενα τὰ φυσικὰ σχήματα παίγνιά του, σφαίρας, κύβους κ.τ.λ. ἄνευ μεταβολῆς τῆς ὕλης αὐτῶν. Πρόκειται νῦν νὰ διαλάβωμεν τὰ περὶ τῶν φροβελιανῶν ἐργασιῶν, καθ' ἃς ὁ παῖς τροποποιεῖ πολλαχῶς τὰ παρεχόμενα αὐτῷ ἀκατέργαστα ὑλικά, χάρτην, χαρτόνι, ὕφασμα, πηλὸν κ.τ.λ. ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων τῶν ἐργασιῶν του, πρὸς τεχνητὴν ἀπομίμησιν αὐτῶν τῶν φυσικῶν σχημάτων. Ὅσον δὲ καὶ ἂν ὁδηγηθῇ κατὰ πρῶτον εἰς ἐλευθέρας συνθέσεις διὰ τῶν παιγνίων, καὶ ἀληθῶς θαυμάσια πολλάκις ἐπινοεῖ σχήματα καὶ ἔργα ἐν γένει, ἀσκούμενος οὕτω πρωΐμως εἰς αὐτόθυμον ἐργασίαν καὶ ἐξέγερσιν τῆς δημιουργικῆς αὐτοῦ δυνάμεως· ἀληθεῖς παραγωγαί του, αὐτοτελῆ δημιουργήματά του ἔσονται μᾶλλον τὰ διὰ τῶν φροβελιανῶν ἐργασιῶν ἀποτελούμενα, καθ' ὅσον πρὸς αὐτὰς καὶ αὐτὰ τὰ ὑλικά του διαφόρως παρασκευάζει καὶ τροποποιεῖ. Ἀλλ' ἀφ' οὗ διὰ τῶν προηγουμένων, σχετικῶς εὐκολωτέρων, ἤρχισε νὰ δοκιμάζῃ καὶ νὰ τελειοποιῇ τὴν παραγωγικήν του δύναμιν, βαθμηδὸν γίνεται θαρραλεώτερος καὶ προβαίνει εἰς τὰ δυσχερέστερα· ἀποκτῶν δὲ οὕτω τὴν ἕξιν τῆς αὐτενεργοῦ δράσεως, δὲν βραδύνει νὰ παρέχῃ καὶ κατ' ἐκεῖνα πειστικὰς ἐνδείξεις τῆς τελειότητος, εἰς ἣν δύναται νὰ φθάσῃ ὁ ἄνθρωπος, ὅταν παιδιόθεν σκοπίμως καὶ ἐναρμονίως εἰς τοῦτο ἀσκηθῇ. Διότι εἶναι βέβαιον, ὅτι, ἐὰν καὶ ἄνευ τῆς φροβελιανῆς ἀγωγῆς μεταξὺ ἑκατὸν ἀνθρώπων οἱ 20, ὡς ἐκ φύσεως καλῶς προικισμένοι, γίνωσι καλοὶ τεχνῖται ἢ καλλιτέχναι ἢ ἐπιστήμονες κ.τ.λ. διὰ τῆς φροβελιανῆς ἀγωγῆς ὁ ἀριθμὸς τούτων δύναται νὰ φθάσῃ εἰς 80 ἐπὶ τοῖς 100, ἀφοῦ ἡ πεῖρα ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ συστήματος τούτου καὶ ἐν καταστήμασι ἠλιθίων ἐπέφερε καὶ παρ' αὐτοῖς τὰ θαυμαστότερα ἀποτελέσματα.

Φροβελιαναὶ ἐργασίαι.

Σημεῖα. Κεντητὴ ἐργασία.
Γραμμαί. Ραπτὴ ἐργασία.

Ὡς ἐρρέθη ἤδη, κατὰ τὰ φροβελιανὰ παίγνια ὁ παῖς δύναται νὰ προβῇ εἰς ἐλευθέρους συνδυασμούς, ἀλλὰ τὰ συνδυαζόμενα μέρη εἶναι ἕτοιμα, ὅθεν καὶ τροποποιεῖ αὐτὰ καὶ σχηματίζει ἄνευ μεταβολῆς τῆς ὕλης αὐτῶν. Ἐνῷ κατὰ τὰς φροβελιανὰς ἐργασίας παρέχονται αὐτῷ ποικίλα ὑλικά, ἅτινα τροποποιεῖ ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ἐργασίας του, κεντῶν, ῥάπτων, ἰχνογραφῶν, χρωματίζων, ὑφαίνων, διπλώνων, κόπτων ἢ πλάττων αὐτά, δηλ. πολλαχῶς μεταβάλλων αὐτὰ πρὸς ἀπομίμησιν τῶν ἐν τῇ φύσει σχημάτων. Αὗται κατὰ συνέπειαν εἶναι αἱ πραγματικαί του παραγωγαί, καθ' ὅσον παρασκευάζει ὁ ἴδιος πάντα τὰ πρὸς τὰς ἐργασίας του ταύτας ἀπαιτούμενα· ἤτοι αὐτὰ τὰ στίγματα, τὰς γραμμάς, τὰς ταινίας, τὰς ἐπιφανείας, τὰ μεγέθη, τὰς ἀποστάσεις, τὰς ἀναλογίας, καὶ παντοῖα γεωμετρικὰ σχήματα. Ἕνεκα τούτου αἱ ἐργασίαι αὗται εἶναι δυσκολώτεραι, ἀλλὰ καὶ ἔτι ὠφελιμώτεραι τῶν προηγηθέντων παιγνίων ἢ δώρων, διότι δι' αὐτῶν οὐ μόνον ἐπαναλαμβάνει ὁ παῖς πάντα τὰ διὰ τῶν δώρων διδαχθέντα, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἑτοιμασίας τῶν ὑλικῶν αὐτῶν ἀσκεῖ ἐξόχως τήν τε δεξιότητα καὶ τὴν εὐφυΐαν του, τὴν ἀκρίβειάν του ἐν τῇ ἐργασίᾳ καὶ τὴν καλαισθησίαν του ἐν γένει. Τὰ φροβελιανὰ λοιπὸν δῶρα εἶναι διὰ μικρότερα παιδία, αἱ δὲ ἐργασίαι διὰ μεγαλείτερα. Ὅθεν καὶ ταχύτερον (ἀπὸ τῆς βρεφικῆς ἡλικίας) παρέχονται τὰ πρῶτα καὶ ταχύτερον ἐγκαταλείπονται (εἰς τὸ 12ον ἢ τὸ 14ον ἔτος). Αἱ δὲ ἐργασίαι βραδύτερον παρέχονται (ἀπὸ τοῦ 4ου ἔτους περίπου), ἀλλ' ἐπαρκοῦσι μέχρι τοῦ τέλους τῆς ἐκπαιδεύσεως, συνεχιζόμεναι καὶ πέραν ταύτης διὰ τῶν διαφόρων κλάδων τῶν βιοτεχνιῶν καὶ τῶν καλλιτεχνιῶν, πρὸς ἃς πρωΐμως καὶ καταλλήλως παρασκευάζουσι τοὺς παῖδας.

Κατὰ τὰς φροβελιανὰς ἐργασίας, ἀντιστρόφως πρὸς τὰ παίγνια, ἐκ τοῦ σημείου προβαίνομεν εἰς τὰς γραμμάς, τὰς ἐπιφανείας καὶ τὰ στερεὰ σώματα. Διότι, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὁ παῖς εὐκολώτερον κεντᾷ σημεῖον διὰ βελόνης ἐπὶ μαλακοῦ ἢ σκληροῦ χάρτου, ἢ ὅτι σχηματίζει ἐκ χαρτονίου, πηλοῦ ἢ ἄλλης ὕλης κύβον ἢ σφαῖραν. Τὸ δὲ σημεῖον ἀντιπροσωπεύει ἡ κεντητὴ λεγομένη ἐργασία. Ἀλλὰ τὸ διὰ βελόνης ἀποτελούμενον σημεῖον εἶναι πολὺ λεπτότερον ὅλων τῶν ἀντιστοίχων τὸ σημεῖον παριστώντων σπόρων, κόκκων κτλ. Ἐπομένως ἐκγυμνάζονται τὰ παιδία πρῶτον διὰ τούτων, δηλαδὴ τῶν σπόρων, ὀσπρίων καὶ τῶν τοιούτων καὶ ἀκολούθως μόνον, οὐχὶ ἐνωρίτερον τῶν 4 ἐτῶν, παρέχεται αὐτοῖς καὶ τὸ διὰ τὸ κεντητὸν σημεῖον ἀπαιτούμενον ὑλικόν, βελόνη δηλ. οὐχὶ πολὺ λεπτὴ κατ'

ἀρχάς, στερεωμένη ἐπὶ ξυλίνης λαβῆς, διὰ νὰ μὴ πονῇ ἡ ἐργαζομένη χείρ· χάρτης κοινός, δηλ. λεπτὸς τὸ πρῶτον καὶ βαθμηδὸν χονδρότερος, ἤτοι χαρτόνι μετρίου σκληρότητος, ἐφ' οὗ τίθεται φύλλον χάρτου γραμμογραφίας, ἤτοι τὸ δίκτυον, ὅπως δι' αὐτοῦ κανονισθῶσιν αἱ ἀναλογίαι καὶ αἱ διευθύνσεις τῶν κεντουμένων σημείων. Ὑπὸ δὲ τὴν οὕτως ἑτοιμασθεῖσαν ἐργασίαν τίθεται καὶ ἓν τεμάχιον φλανέλλας χονδροτάτης, εἰς ἣν καθ' ἕκαστον κέντημα τοῦ σημείου βυθίζεται ἡ βελόνη, προφυλαττομένη οὕτω ἐκ τῆς θραύσεως καὶ προφυλάττουσα συνάμα τήν τε τράπεζαν καὶ τὰς χεῖρας τοῦ ἐργαζομένου παιδός.

Κατ' ἀρχὰς ὁ παῖς ὁδηγεῖται νὰ κεντήσῃ σημεῖα ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν διασταυρώσεων τοῦ ἐπὶ τοῦ χάρτου του δικτύου, ἃς καθιστῶμεν αὐτῷ ζωηροτέρας σημειοῦντες αὐτὰς διὰ μολυβδίνου στίγματος. Ὅταν ἀρκούντως ἠσκήθη εἰς τοῦτο, δηλαδὴ ὅταν καὶ ὁ ὀφθαλμὸς καὶ ἡ χείρ του ἐγυμνάσθησαν ὁπωσοῦν, ὥστε τὰ ὑπ' αὐτοῦ κεντούμενα σημεῖα ν' ἀντιστοιχῶσιν ἀκριβέστατα πρὸς τὰ ἐπὶ τοῦ δικτύου του ὡρισμένα σημεῖα, κεντᾷ καὶ εἰς τὸ μεταξὺ τῶν σημείων τούτων διάστημα. Οὕτω, σχηματίζει σειρὰς σημείων, καθέτους, ὁριζοντίους, πλαγίας καὶ καμπύλας· ἑνώνει τὰς καθέτους καὶ ὁριζοντίους σειρὰς εἰς γωνίας καὶ ταύτας εἰς τετράγωνα· τὰς πλαγίας γραμμὰς εἰς ρόμβους καὶ τὰς καμπύλας εἰς κύκλους, καὶ τέλος ἐκτελεῖ δι' αὐτῶν διάφορα καλλιτεχνικὰ πάλιν καὶ βιωτικὰ σχήματα. Ὁ πρῶτος λοιπὸν βαθμὸς τῆς κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην δεξιότητος εἶναι νὰ παρακολουθῇ ὁ παῖς τὰ ἐπὶ τοῦ δικτύου του διὰ μολύβδου ὡρισμένα σημεῖα, κεντῶν αὐτά, ὅσον τὸ δυνατὸν ἀκριβέστερον. Δεύτερος βαθμὸς εἶναι, ὅταν διὰ γραμμῶν μόνον σχηματισθῇ ἐπὶ τοῦ δικτύου τὸ σχέδιον, ὁ δὲ παῖς κεντᾷ τὰ σημεῖα, ἐλευθέρως ὁρίζων τὰς ἀποστάσεις καὶ τὰς ἀναλογίας αὐτῶν. Κατὰ τὸν τρίτον βαθμὸν ὁ παῖς μόνος σχηματίζει διὰ τοῦ μολύβδου γνωστὸν καὶ ὡρισμένον σχέδιον, ὅπερ κατόπιν κεντᾷ, δι' οὗ φθάνει εἰς τὸν τελευταῖον βαθμόν, καθ' ὃν ὁ ἴδιος σχηματίζει ἐλεύθερον σχέδιον, δηλαδὴ συνδυάζει τοιοῦτον ἐκ τῆς φαντασίας του, εἴτε ἐπὶ τοῦ δικτύου, ἢ καὶ ἄνευ τούτου, ἐὰν ἦναι ἀσφαλὴς περὶ τῆς εὐθύτητος τῶν γραμμῶν του.

Ἡ λεπτότης τῆς ἐργασίας ταύτης καὶ ἡ χρῆσις τοῦ πρώτου αὐτῆς αἰχμηροῦ ἐργαλείου, δηλαδὴ τῆς βελόνης ἐπιβάλλουσιν εἰς τοὺς διευθύνοντας αὐτὴν πλειοτέραν προσοχήν· α'.) ὡς πρὸς τὸν χειρισμὸν τῆς βελόνης· β'.) ὡς πρὸς τὰ προφυλακτικὰ μέτρα, ἅτινα ὀφείλουσι νὰ λαμβάνωσιν, ὅπως μὴ βλάπτηται δι' αὐτῆς ὁ ἴδιος παῖς, ἢ βλάψῃ τὸν πλησίον αὐτοῦ καθήμενον παῖδα· γ'.) ὡς πρὸς τὴν κατὰ τὴν ἐργασίαν στάσιν ὁλοκλήρου τοῦ σώματος τοῦ παιδός· δ'.) ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν καὶ τὸ ποσὸν τοῦ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν του πίπτοντος φωτός, ὅπερ οὐδέποτε πρέπει νὰ ἦναι νυκτερινόν· ε'.) ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας του· ς'.) ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ

τὴν λεπτότητα τῶν παρεχομένων αὐτῷ ὑλικῶν, καὶ ζ'.) τέλος ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς τῆς ἐργασίας. Ἐκ τῆς τηρήσεως τῶν ἐκ τῶν ἀνωτέρω πηγαζόντων κανόνων, δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἡ ἐπιτυχία αὐτῆς τῆς ἐργασίας τοῦ παιδός, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἄλλου ἡ ἀπόκτησις καλῶν ἕξεων, ἃς καθ' ὅλας τὰς ἐργασίας του καὶ καθ' ὅλον τὸν βίον του θέλει χρειασθῆ, καὶ ἔτι μᾶλλον ἡ προφύλαξις αὐτοῦ τοῦ σώματός του καὶ τῶν αἰσθητηρίων του ὀργάνων ἀπὸ πάσης στρεβλώσεως. Τ' ἀνάπαλιν ἡ παράβασις τῶν ὅρων τούτων, οἵτινες βασίζονται ἐπ' αὐτῶν τῶν κανόνων τῆς λογικότητος καὶ τῆς ὑγιεινῆς, σπουδαίαν παρέσχεν ἀφορμὴν κατακρίσεως, ἥτις ὡς μόνον ἄδικον εἶχε τὸ ὅτι ἀνεξετάστως ἀπέδιδε τὰ προκύψαντα κακὰ ἀποτελέσματα εἰς ὁλόκληρον τὸ φροβελιανὸν σύστημα, ἀντὶ ν' ἀποδώσῃ αὐτά, ὅπου ἔδει, εἰς τὴν στρεβλὴν δηλ. καὶ ἄκριτον ἐφαρμογὴν αὐτοῦ.

Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐκταθῶμεν λεπτομερῶς εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν κατὰ τοὺς ἀνωτέρω κανόνας προφυλακτικῶν μέτρων, δι' ὃ καὶ γενικῶς μόνον ἀναφέρομεν, ὅτι ἡ κατὰ τὴν ἐργασίαν στάσις τοῦ σώματος τοῦ παιδὸς βεβαίως ἐξαρτᾶται τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς προσοχῆς καὶ τῆς πειθαρχίας τοῦ διευθύνοντος τὴν ἐργασίαν ταύτην. Σπουδαίως ὅμως συντελεῖ εἰς τοῦτο καὶ αὐτὴ ἡ κατασκευὴ καὶ τὸ σχῆμα τοῦ καθίσματος καὶ τῆς τραπέζης αὐτοῦ, τὸ φῶς καὶ τὸ εἶδος τοῦ ὑλικοῦ του. Καλὸν λοιπὸν εἶναι τὸ ὕψος καὶ τὸ πλάτος τοῦ καθίσματος καὶ τῆς τραπέζης τοῦ παιδὸς νὰ ὦσιν ἀνάλογα πρὸς τὸ ἀνάστημα αὐτοῦ, καὶ νὰ παρέχωσιν αὐτῷ ἄνετον καὶ ὑγιεινὴν στάσιν, ἥτις προκύπτει ἰδίως, ὅταν ἥ τε σπονδυλική του στήλη καὶ οἱ πόδες του εὑρίσκονται ὑποστηριγμένοι, καὶ ὅταν τὸ ὕψος τῆς τραπέζης καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ καθίσματος ἀπόστασις αὐτοῦ ἐπιτρέπουσιν αὐτῷ νὰ ἐργάζηται χωρὶς νὰ κύπτῃ. Πρὸς τοῦτο τὸ φῶς πρέπει νὰ ἦναι ἄφθονον, πίπτον ἐπὶ τῆς ἐργασίας του ἀριστερόθεν πρὸς τὰ δεξιὰ καί, εἰ δυνατόν, μᾶλλον ἄνωθεν πρὸς τὰ κάτω. Τὸ δὲ ὑλικόν του πρέπει νὰ ἦναι μέγα καὶ χονδρὸν διὰ τὴν μικρὰν ἡλικίαν καὶ βαθμηδὸν νὰ σμικρύνηται καὶ νὰ καθίσταται λεπτότερον, καθ' ὅσον προβαίνει ἡ ἡλικία καὶ ἐνισχύονται τὰ ὄργανά του. Οὕτω κατ' ἀρχὰς τὸ δίκτυόν του πρέπει νὰ ἦναι μέγα, τὰ ἐπ' αὐτοῦ σχήματα μεγάλα, καὶ τὰ σημεῖα ἀραιότερα καὶ μεγαλήτερα, ὅπερ ἀποτελεῖται διὰ χονδροτέρας βελόνης. Ἀλλὰ καὶ ὅταν καλῶς τηρῶνται ὅλοι οἱ ὅροι οὗτοι δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπηται νὰ συνεχίζηται ἥ τε κεντητὴ καὶ πᾶσα τὴν αὐτὴν στάσιν ἀπαιτοῦσα ἐργασία, διὰ μὲν τὴν πρώτην ἡλικίαν, πλέον τοῦ ἑνὸς τετάρτου, εἶτα πλέον τῶν 20 λεπτῶν, ἡμισείας ὥρας καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Καὶ διὰ τὴν ἔφηβον ἀκόμη ἡλικίαν, εἶναι ἄφευκτον νὰ ὑπάρχῃ 5 λεπτῶν διάλειμμα μεταξὺ ἑκάστης ἐργασίμου ὥρας, νὰ ὑπάρχῃ δὲ καὶ ἐν τῷ προγράμματι ἡ ἀπαιτουμένη ποικιλία καὶ ἁρμονία ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν μαθημάτων καὶ τῶν ἐργασιῶν, πρὸς ἀνακούφησιν καὶ ζωογόνησιν τοῦ τε σώματος καὶ τοῦ πνεύματος. Μεγάλη προσοχὴ πρέ-

πει νὰ δίδηται καὶ εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς τῆς κεντητῆς, ὡς καὶ πάσης ἄλλης ἐργασίας, καθ' ὅσον ἄλλως δὲν τελεῖται ὁ σκοπὸς αὐτῆς, ὅστις δὲν εἶναι ἡ ἑτοιμασία, ὅσον τὸ δυνατὸν πλειοτέρων ἔργων, ἀλλὰ πρὸ πάντων αὐτὴ ἡ δεξιότης καὶ ἡ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς ἀκρίβεια. Ὡς διὰ τῆς σφαίρας ἀσκεῖται ὁ παῖς εἰς τὸ ὀρθῶς σημαδεύειν, ἐὰν παίζων στήσῃ σημεῖόν τι ἐν τῷ μέσῳ ἢ ἐπὶ τοῦ τοίχου καὶ διὰ τῆς σφαίρας ρας προσπαθῇ νὰ ρίψῃ ἢ καὶ μόνον νὰ κτυπήσῃ αὐτό, οὕτω καὶ διὰ τοῦ κεντήματος ἀσκεῖται εἰς τὸ σημαδεύειν, προσπαθῶν καθ' ἕκαστον κέντημα νὰ εὑρίσκῃ ἀμέσως τὸ σημεῖον εἰς ὃ ὀφείλει νὰ βυθίσῃ τὴν βελόνην του. Διὰ τῆς κεντητῆς λοιπὸν ἐργασίας, ἕνεκα τῆς λεπτότητος αὐτῆς, ἀσκεῖται ἔτι μᾶλλον ἡ εὐθύτης καὶ ἡ ἀκρίβεια τοῦ τε ὀφθαλμοῦ καὶ τῆς χειρός· ὀξύνεται ἡ παρατηρητικὴ δύναμις καὶ τελειοποιεῖται ἡ ἀντίληψις αὐτῶν τῶν σχημάτων, ἕνεκα τοῦ ὁποίου καταλληλότατα δι' αὐτῆς προετοιμάζονται τὰ παιδία διὰ τὴν ἰχνογραφίαν καὶ τὴν γραφήν, ὅσον καὶ δι' αὐτὴν τὴν κυρίως ραπτικήν.

Τὴν προετοιμασίαν ὅμως ταύτην τελειότερον ἔτι συμπληροῖ ἡ ραπτὴ ἐργασία, εἰς ἣν προβαίνει ὁ παῖς, ἐὰν διὰ βαμβακερᾶς, μαλλίνης ἢ μεταξωτῆς κλωστῆς ἑνώσῃ τὰ κεντητὰ αὐτοῦ σημεῖα εἰς γραμμάς. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην προηγεῖται εἶδος κεντήματος πάλιν, τελουμένου ὡς τὰ ἀνωτέρω ἀναφερθέντα, εἰ καὶ τὰ στίγματα κεντῶνται πολὺ ἀραιότερα ἢ κατὰ τὴν κεντητὴν ἐργασίαν· ἐν ᾧ δὲ ἡ κεντητὴ ἐργασία ἔχει τὴν καλήν της ὄψιν ἐκ τῆς ἀντιθέτου τῷ κεντήματι πλευρᾶς, ἡ ραπτὴ καλὴν ἔχει ἐκείνην ἐφ' ἧς κεντῶμεν. Τὸ νέον ἐνταῦθα εἶναι ἡ προσθήκη τῶν χρωμάτων· διότι κατὰ τὴν κεντητὴν ἐργασίαν δυνατὸν μὲν εἶναι νὰ λαμβάνωνται ποικιλόχροα φύλλα χάρτου καὶ χαρτονίου· οὐχ ἧττον ὅμως ἡ ἐργασία μένει μονόχρους· ἐνῷ κατὰ τὴν ραπτὴν ἐργασίαν ἐπὶ ποικιλοχρόου χαρτονίου δύνανται νὰ ἐκτελεσθῶσι σχήματα καὶ σχέδια διαφόρων χρωμάτων, πάσης ἀποχρώσεως, ὅπερ ἔτι μᾶλλον ἀσκεῖ τὴν καλλαισθησίαν τοῦ παιδὸς καὶ εἰσάγει αὐτὸν εἰς αὐτὴν τὴν ζωγραφικήν. Δύνανται μάλιστα, ἀφοῦ ραφθῶσι τὰ ἀντικείμενα, νὰ χρωματισθῶσιν ἐσωτερικῶς διὰ χρωμάτων, ὅπερ παρέχει μεγάλην τέρψιν εἰς τοὺς παῖδας. Καλὸν εἶναι ν' ἀσκῆται ὁ παῖς καὶ εἰς τὸ νὰ ἐκτελῇ τὴν ἐργασίαν του ταύτην κανονικῶς, δηλ. νὰ ἦναι σχεδὸν ὁμοία ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων, δι' οὗ ἀποκτᾷ καλὰς ἕξεις κανονικῆς καὶ ἐπιμεμελημένης ἐργασίας καὶ καταλληλότατα παρασκευάζεται διὰ τὰ κεντήματα καὶ τὰ ραψίματα τῶν λοιπῶν χειροτεχνημάτων.

Ἡ προετοιμασία ὅμως αὕτη δὲν γίνεται μηχανικὴ διὰ μόνης τῆς ἐκμαθήσεως τῆς βελονιᾶς· γίνεται λελογισμένη καὶ διὰ διαφόρων σχημάτων καὶ παραστάσεων, αἵτινες πλουσίας πάλιν παρέχουσιν ἀφορμὰς εἰς τὴν πραγματογνωσίαν. Καὶ πάλιν δὲ γίνονται ἀσκήσεις ἀριθμῶν, μεγεθῶν, ἀνα-

λογιῶν καὶ σχημάτων μαθηματικῶν, βιωτικῶν καὶ καλλαισθητικῶν, τελειοτέρων μάλιστα ἢ διὰ τῶν δώρων. Διότι ἡ ῥαπτὴ γραμμὴ ἀντιστοιχεῖ πρός τε τὸ ξυλάριον καὶ τὸ δακτύλιον, τὰ δὲ δι' αὐτῆς ἐκτελούμενα σχήματα εἶναι τελειότερα, καθότι αὕτη ἐλευθέρως μετακινεῖται πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἐπεκτείνεται εἰς ὅλα τὰ μεγέθη καὶ τὰς ἀναλογίας καὶ προσαρμόζεται διαρκῶς ἐπὶ χάρτου ἢ ὑφάσματος.

Ἐνταῦθα δὲν εἶναι ἀπὸ σκοποῦ ν' ἀπαντήσωμεν εἰς τὴν πολλαχόθεν ἀποτεινομένην ἡμῖν ἐρώτησιν, περὶ τοῦ ἐὰν τὰ μὴ ἐν τῇ σειρᾷ τῶν φροβελιανῶν παιγνίων καὶ ἐργασιῶν περιλαμβανόμενα ἀντικείμενα, παίγνια κτλ. πρέπει νὰ κατακρίνωνται ἢ νὰ ἐγκαταλείπωνται παντελῶς. Οὐχὶ βεβαίως ὅλα, διότι ἀφεύκτως δύνανται νὰ περιληφθῶσι πάντα τὰ δυνάμενα νὰ καταταχθῶσιν εἰς οἱανδήποτε τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθεισῶν κατηγοριῶν, ὧν κύριον πάντοτε προσὸν πρέπει νὰ ἦναι τὸ σκόπιμον. Οὕτω καὶ αἱ κοῦκλαι, οἱ ἵπποι, τὰ τύμπανα καὶ πάντα τὰ παρόμοια δύνανται νὰ καταστήσωσι πολὺ τερπνότερα διὰ τὰ μικρὰ τὰ διάφορα παίγνια τῆς κινήσεως ἢ τὰ παίγνια τῆς μιμήσεως καὶ τῆς παραστάσεως. Καὶ ἄλλα πολλὰ δύνανται νὰ προστεθῶσι καὶ βεβαίως ἐν τῷ χρόνῳ θέλουσι πλουτήσει ἔτι μᾶλλον τὴν ποικιλωτάτην ἤδη σειρὰν τῶν ἐνασχολήσεων τῆς παιδικῆς ἡλικίας, χωρὶς νὰ διαταραχθῇ ἕνεκα τούτου ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἑνότης αὐτῶν, ἐπὶ τῇ βάσει πάντοτε τῆς τελεσφόρου ἀσκήσεως καὶ τελειοποιήσεως τῶν φυσικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ παιδός. Ἐν τούτῳ δὲ μάλιστα ἔγκειται τὸ καθολικὸν καὶ παγκόσμιον τοῦ συστήματος τούτου, ὅτι παραδέχεται καὶ θεωρεῖ, ὡς ἀποτελοῦντα μέρος αὐτοῦ, πάντα τὰ δυνάμενα νὰ συντελέσωσιν εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον τῆς ἀληθοῦς τελειοποιήσεως τοῦ παιδός. Ἐκ τῶν ὑστέρων δὲ οὕτω ἀποδεικνύεται πάλιν, ὅτι τὸ φροβελιανὸν σύστημα εἶναι τὸ ἀληθέστατον καὶ σκοπιμώτατον τῶν μέχρι τοῦδε ὑπαρχόντων παιδαγωγικῶν συστημάτων, διότι ὡς βάσιν καὶ σκοπὸν ἔχον τὴν ἐπίτευξιν αὐτοῦ τοῦ προορισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος, συμβαδίζει ἐν τῷ χρόνῳ μεθ' ὅλων τῶν πρὸς τὸ αὐτὸ τέρμα τεινόντων. Δύναται λοιπὸν νὰ πλουτισθῇ ἀκόμη ἐν τῷ χρόνῳ καὶ νὰ τροποποιηθῇ εἰς τὰ καθέκαστα, ἀναλόγως τῆς προόδου καὶ τῆς τελειοποιήσεως τῶν μέσων τῆς ἀγωγῆς, τὸ σύνολον ὅμως αὐτοῦ, αἱ ἀρχαὶ αὐτοῦ, ἰδίως, θέλουσι πάντοτε ἀποδειχθῇ ὀρθαὶ καὶ ἀληθεῖς. Καλλίστη καὶ σκοπιμωτάτη εἶναι καὶ ἡ ἐπι τῶν πειραμάτων τῆς φυσικῆς βασιζομένη πλουσία συλλογὴ τῶν παιγνίων, ὧν ἡ παραμέλησις ἢ ἡ ὀλιγίστη χρῆσις πρέπει κυρίως ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν περὶ τῶν τοιούτων ἄγνοιαν τῶν πολλῶν. Ἐν ᾧ τ' ἀνάπαλιν ἡ συχνοτέρα χρῆσις τῶν παιγνίων τούτων, ἤθελεν εὐκολώτατα καὶ πρωϊμώτατα εἰσάξει τὰ παιδία εἰς αὐτὰ τὰ θαυμάσια τῶν φυσικῶν φαινομένων. Λαμβάνοντες δὲ ὑπ' ὄψιν τὰς νῦν εὐεργετικὰς προσπαθείας τῶν ἁπανταχοῦ λογίων καὶ ἐπιστημόνων, δυνάμεθα μετὰ πεποιθήσεως καὶ μετὰ

χαρᾶς νὰ προΐδωμεν, ὅτι δὲν θέλει βραδύνει ἡ ἐποχή, καθ' ἣν ἡ ἁπλοποίησις καὶ ἡ δι' ἐφαρμογῶν διάδοσις τῶν ἐπιστημῶν θέλει ἐπεκταθῆ εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τούτων.

Διὰ τῆς κεντητῆς ὅσον καὶ διὰ τῆς ραπτῆς ἐργασίας ὁδηγοῦνται αἱ μεγαλήτεραι μαθήτριαι νὰ καταρτίζωσι συλλογὰς καλλιτεχνικῶν συνδυασμῶν, βασιζομένων ἐπὶ τῆς θεωρίας τῆς ἑνώσεως δύο, τεσσάρων, ὀκτὼ καὶ πλειόνων γωνιῶν, ὡς λεπτομερῶς περιεγράφη ἐν τῷ περὶ τῶν πλινθίδων κεφαλαίῳ. Ἐπειδὴ δέ, ὡς ἐρρέθη, πάντες οἱ συνδυασμοὶ οὗτοι γίνονται ἄνευ ὑποδειγμάτων, κατάδηλον εἶναι, ὅτι καὶ διὰ τούτων ἀσκεῖται ἐξόχως ἥ τε φαντασία καὶ ἡ κρίσις τῶν ἐργαζομένων τὰς συλλογὰς ταύτας.

Γραμμαί. Γραμμογραφία, ἰχνογραφία καὶ ζωγραφική·

Ἐὰν ἡ ραπτὴ ἐργασία, διὰ τῆς ἑνώσεως τῶν κεντητῶν σημείων διὰ κλωστῆς εἰσάγῃ τὸν παῖδα εἰς τὰς γραμμάς, αὗται βεβαίως τὴν πληρεστέραν αὐτῶν ἀνάπτυξιν εὑρίσκουσιν ἐν τῇ σειρᾷ τῆς τε γραμμογραφίας καὶ τῆς κυρίως ἰχνογραφίας.

Πρὸ ὀλιγίστων ἀκόμη χρόνων καὶ ἐν αὐτῇ τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, παρ' ἡμῖν δὲ δυστυχῶς ἔτι καὶ νῦν, ἡ ἰχνογραφία, θεωρουμένη ὡς ἄχρηστον μάθημα πολυτελείας, δὲν ἐδιδάσκετο εἰς τὸν λαόν. Μόνον ὁ Πεσταλότσης καὶ ὁ Φροέβελ μετὰ τὸν Ρουσσώ, ἐθεώρησαν αὐτὴν ὡς ἄφευκτον εἰς πᾶσαν ἀγωγὴν καὶ ἰδίως τὴν τῶν βιομηχάνων, τῶν τεχνητῶν καὶ τῶν καλλιτεχνῶν. Ἀλλ' ἐνόσῳ τὸ φροβελιανὸν σύστημα εἰς τὰ νηπιαγωγεῖα μόνον περιορίζεται, δὲν συνεχίζεται ἡ διδασκαλία τῆς ἰχνογραφίας ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ σχολείου, καὶ ἑπομένως ματαία ἀποβαίνει καὶ αὐτὴ ἡ ἔναρξις τῆς ἀσκήσεως αὐτῆς ἐν τῷ νηπιαγωγείῳ. Ἀλλὰ μήπως δὲν συμβαίνει τὸ αὐτὸ ὡς πρὸς τὰ γεωμετρικὰ σχήματα καὶ ὡς πρὸς πάντα τὰ κατὰ τὸ φροβελιανὸν σύστημα ἐν τῷ νηπιαγωγείῳ μόνον διδασκόμενα; Καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀριθμητικὴν τὸ αὐτὸ συνέβαινε· πρὸ ὀλίγων δὲ μόνον ἐτῶν αὕτη μετερυθμίσθη ὁλόκληρος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν φροβελιανῶν ἀρχῶν, καὶ οὕτω συνεχίζεται καὶ πέραν τοῦ νηπιαγωγείου ἡ σκοπιμωτέρα καὶ τελεσφορωτέρα αὐτῆς διδασκαλία.

Ἡ διὰ τοῦ κεντήματος ἢ τοῦ ραψίματος σχηματιζομένη γραμμὴ ἀπεδείχθη ἐλευθερωτέρα τῆς διὰ ξυλαρίων καὶ δακτυλίων ἀποτελουμένης, πάντως ὅμως ἡ διὰ κονδυλίου, μολύβδου, γραφίδος ἢ χρωστῆρος συρομένη γραμμὴ εἶναι ἡ ἐλευθερωτάτη καὶ τελειοτάτη πασῶν. Ἐννοεῖται ὅμως, ὅτι ἡ τελειότης αὕτη τῆς γραμμῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐντελείας τῆς ἀσκήσεως τῆς μελλούσης νὰ σύρῃ αὐτὴν χειρὸς καὶ τοῦ διευθύνοντος τὴν χεῖρα ὀφθαλμοῦ. Εὔληπτον λοιπὸν εἶναι, ὅτι ἡ ἐντέλεια αὕτη δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ εἰμὴ διὰ τῆς πρωϊμωτέρας προασκήσεως τούτων. Οὕτως ἀπὸ 2

ἐτῶν δύναται ὁ παῖς νὰ σύρῃ γραμμὰς διὰ κονδυλίου ἐπὶ ἀβακίου, ἐφ' οὗ εὑρίσκεται κεχαραγμένον τὸ δίκτυον. Ἀφίνομεν δὲ αὐτὸν ἐλεύθερον νὰ χαράξῃ ἐπ' αὐτοῦ, μὲ ἐλαχίστας ὁδηγίας, ὅ,τι θέλει, ἀδιάφορον ἂν αἱ γραμμαὶ καὶ τὰ σχήματά του εἶναι ἀτελέστατα κατ' ἀρχὰς ἢ καὶ οὐδὲν ἐμφαίνουσιν. Ὁ Ρουσσὼ ἔχαιρε διὰ τὰ δύσμορφα ἀντικείμενα, ἅτινα ὁ μικρὸς Αἰμύλιος ἐσχημάτιζεν ἀλληλοδιαδόχως· οἰκίσκους δηλ. φυτά, ζῶα καὶ ἀνθρωπίσκους. Οὗτοι κατ' ἀρχὰς σχηματίζονται ὑπὸ τῶν παίδων ἔχοντες κεφαλὴν δύσμορφον καὶ μεγάλην, ἀφ' ἧς ἐξαρτῶνται αὐτὰ τὰ ἄκρα, χεῖρες καὶ πόδες ἄνευ κορμοῦ. Βαθμηδὸν ὅμως γίνονται τελειότεροι, ἀναφαίνεται δὲ καὶ ὁ κορμός. Καὶ ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν προφανῆ τὸν παραλληλισμὸν μεταξὺ τῶν παραγωγῶν τῶν τέκνων μας καὶ ἐκείνων τῶν ἀρχαιοτάτων ἐθνῶν, ἐν τῇ ἀρχῇ δηλ. τῆς γεννέσεως τῆς γραφικῆς τέχνης, καθ' ὅσον συχνότατα αἱ μορφαὶ τῶν ὑπὸ τῶν παίδων βαθμηδὸν σχηματοζομένων ἀνθρωπίνων παραστάσεων φέρουσι τύπον ὅλως αἰγυπτιακὸν καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τῶν ὀφθαλμῶν, τὰς ὀφρῦς κτλ. Τὰ αὐτὰ δὲ παρατηροῦνται σφάλματα τῆς προοπτικῆς καὶ τῶν διευθύνσεων, διότι οἱ πόδες πολλάκις καὶ ὁλόκληρον τὸ σῶμα διευθύνονται πρὸς τὰ δεξιά, ἐν ᾧ αἱ κεφαλαὶ φαίνονται ὅλως ἐστραμμένα πρὸς τ' ἀριστερά. Ἀπὸ ἔτους ὅμως εἰς ἔτος καθίστανται τελειότερα τὰ σχήματα, καθ' ὅσον καὶ ἡ ἀντίληψις, ἡ παρατηρητικὴ δύναμις, ἡ φαντασία καὶ ἡ μνήμη τοῦ παιδὸς καθίστανται τελειότεραι.

Ἕνεκα τούτου εἶναι ἄφευκτον κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην νὰ ὑπάρχῃ ἤδη ἡ ἕξις τῆς χρήσεως τοῦ κονδυλίου ἢ τοῦ μολυβδοκονδύλου, ὥστε ἡ ἰχνογραφία νὰ δύνηται νὰ παρακολουθῇ πλησιέστατα τὸ μάθημα τῆς πραγματογνωσίας, ὅτε θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς ἀποκτᾷ ὁ παῖς σαφεστάτην γνῶσιν τῶν σχημάτων καὶ τῶν ὀργανισμῶν, τοῦ μεγέθους καὶ τῶν ἀναλογιῶν τῶν περὶ αὐτὸ ἀντικειμένων. Οὕτω μόνον βραδύτερον, εἰς μεγαλειτέραν ἀκόμη ἡλικίαν, δύναται νὰ ἐπέλθῃ αὐτῷ ἡ μετὰ συμπαθείας ἀντίληψις τῶν ὁρωμένων καὶ ὁ πόθος πρὸς ἀναπαράστασιν αὐτῶν, καὶ τέλος ὁ ἀνώτερος καὶ πρὸς πᾶσαν καλλιτεχνικὴν παραγωγὴν ἄφευκτος ὅρος, ὁ σχηματισμὸς δηλ. τοῦ κατ' ἰδέαν. Ἀλλ' ἐὰν εἰς τὸν ἀνώτατον τοῦτον βαθμὸν τῆς τελειότητος ἐκλεκταὶ μόνον φύσεις φθάνωνωσιν, εἶναι βέβαιον, ὅτι καὶ αἱ μὴ ἐκλεκταὶ δύνανται νὰ φθάσωσιν εἰς σχετικῶς ἀνώτερον βαθμόν, ὅταν μικρόθεν εἰς τοῦτο παρασκευασθῶσιν. Παρασκευὴ ὅμως πρὸς τοῦτο δὲν εἶναι μόνη ἡ ἄσκησις τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τῆς χειρός, εἶναι ἡ βαθμιαία ἐξέγερσις καὶ καλλιέργεια τῶν αἰσθημάτων τῆς κανονικότητος, τῆς συμμετρίας καὶ πάσης καλαισθησίας, τοῦ κάλλους καὶ τῆς ἁρμονίας.

Ὁποία δὲ ἡ ἐκ τῆς καλλιεργείας τῶν αἰσθημάτων τούτων ἠθικὴ ὠφέλεια! Ἡ ἐκ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ κατ' ἰδέαν κάλλους ἡδονὴ εἶναι ἡ ὑψί-

στη καὶ ἡ ἱερωτάτη πασῶν, διότι πηγὴ τοῦ κάλλους εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός, ὃν εὐκολώτερον ὁδηγεῖται ν' ἀνευρίσκῃ ἡ νεαρὰ ψυχή, ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, ὅταν πρωΐμως ἀγαπήσῃ ταῦτα καὶ ταχύτερον οὕτω ἀναβιβασθῇ εἰς τὴν ἀληθῆ ἀντίληψιν τῆς δι' αὐτῶν ἀποτελουμένης ἁρμονίας. Οὕτω μόνον ἐξεγείρεται ἀσφαλῶς τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, δι' οὗ καὶ μόνον παρασκευάζονται βραδύτερον ἥ τε τελειοτέρα ἀντίληψις αὐτῆς τῆς θεότητος, ἤτοι αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ μόρφωσις ἐνεργῶς εὐσεβοῦς χαρακτῆρος.

Τὰ μικρὰ τὸ πρῶτον δύνανται ἐπὶ τῆς ἄμμου νὰ χαράττωσι γραμμὰς καὶ σχήματα, εἶτα ἐπὶ τοῦ ἀβακίου των καὶ τέλος ἐπὶ δικτυωτοῦ χάρτου. Οὕτως ὁ παῖς πρῶτον εἰσάγεται εἰς τὴν ἰχνογραφίαν καὶ πολὺ βραδύτερον εἰς τὴν γραφήν, εἰς ἣν τότε εὐκολώτερον καὶ καλλίτερον προοδεύει, ἐπειδὴ εἶναι πρὸ πολλοῦ ἠσκημένος εἰς τὸ νὰ σύρῃ καλὰς γραμμάς. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπὶ πολύ, ἐλευθέρως, σχηματίσῃ ὅ,τι δύναται, ὁδηγεῖται νὰ σχηματίζῃ κανονικωτέρας γραμμὰς καὶ διαγράμματα ἁπλῶν σχημάτων. Ἀλλὰ μὲ τὴν πρόοδον τῆς ἡλικίας καὶ τῆς δεξιότητος τοῦ παιδὸς ποικίλλονται καὶ αἱ ἀσκήσεις τῶν εὐθυγράμμων τὸ πρῶτον, πλαγιογράμμων καὶ τέλος καμπυλογράμμων σχημάτων του, δι' ὧν δύναται ν' ἀναπαραστήσῃ πάντα τὰ μαθηματικά, καλλιτεχνικὰ καὶ βιωτικὰ σχήματα, ὅσα καὶ διὰ τῶν σχιδάκων, τῶν ξυλαρίων καὶ τῶν δακτυλίων, τῶν ὀσπρίων καὶ διὰ τῆς κεντητῆς καὶ ῥαπτῆς ἐργασίας ἐξετέλεσε· μέχρις οὗ ὁδηγηθῇ νὰ σχηματίσῃ εἰς μεγαλητέραν ἡλικίαν τοὺς ποικίλους συνδυασμοὺς τῆς θεωρίας τῶν πλινθίδων καὶ διὰ τῆς γραμμογραφίας, δι' ἧς πλουσιωτέρα μάλιστα καθίσταται ἡ συλλογὴ τούτων, ὡς ἐκ τῆς εὐκολίας μεθ' ἧς διὰ τῆς γραπτῆς γραμμῆς δύνανται νὰ ἐπεκταθῶσιν οἱ συνδυασμοὶ εἰς πολυειδεῖς ἑνώσεις τετραγώνων, παραλληλογράμμων, ῥόμβων, κύκλων καὶ ἄλλων.

Καὶ βιωτικῶν δὲ σχημάτων σειρὰς εἶναι καλὸν νὰ καταρτίζῃ, ὧν τὰ σχήματα ὁδηγεῖται βαθμηδὸν νὰ χαράσσῃ ἀπὸ μνήμης, ὅπερ εὐκολώτατα κατορθοῦται, διότι ὁ παῖς φυλάττει ἐν τῇ μνήμῃ του τὰ σχήματα μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας, μεθ' ἧς φυλάττει καὶ τὰς ἐννοίας, τὰς ποιήσεις καὶ τὰς μελῳδίας. Καθ' ὅσον λοιπὸν ὁ παῖς ἀσκεῖται βαθμηδὸν εἰς τὸ νὰ σχηματίζῃ ὅλα τὰ εἴδη τῆς γραμμῆς, καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον ἀνεξάρτητος τοῦ δικτύου, πλουτίζει τὴν φαντασίαν του διὰ τῶν ποικιλωτάτων σχημάτων καὶ σχεδίων καὶ παρασκευάζεται οὕτω καταλληλότατα πρὸς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς κυρίως ἰχνογραφίας, εἰς ἣν τάχιστα προβαίνει, κάλλιστα ἐπιδίδων καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐκ φύσεως ἀντιγραφήν, ὅσον καὶ εἰς τὰ διάφορα εἴδη τῆς ζωγραφικῆς. Καὶ περὶ τῆς ζωγραφικῆς δὲ πιστεύεται νῦν, ὅτι ἡ προάσκησις αὐτῆς δύναται ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ πολὺ μικροτέρας ἡλικίας ἢ ὅτι τοῦτο συνήθως γίνεται. Ὁ δὲ οὕτω προετοιμασθεὶς μαθητὴς βεβαίως καὶ ἐν τῇ τέχνῃ ταύτῃ δύναται νὰ προαχθῇ ταχύτερον καὶ νὰ φθάσῃ οὕτως εἰς πολὺ μεγαλήτερον βαθμὸν τελειότητος.

Ἐπιφάνειαι.

Περαστὴ καὶ ὑφαντὴ ἐργασία.

Ὅπως οἱ σχίδακες ἐν τῇ σειρᾷ τῶν φροβελιανῶν δώρων ἀποτελοῦσι τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῶν ἐπιφανειῶν, δηλ. τῶν πλινθίδων εἰς τὰς γραμμάς, ἤτοι τὰ ξυλάρια, οὕτω, καὶ κατὰ τὰς φροβελιανὰς ἐργασίας, αἱ χάρτιναι ταινίαι, δι' ὧν γίνεται ἡ περαστὴ λεγομένη ἐργασία, ἀποτελοῦσι τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς ραπτῆς ἐργασίας καὶ τῆς γραμμογραφίας, δηλ. τῆς γραμμῆς, εἰς τὴν ὑφαντὴν ἐργασίαν, ἤτοι τὰς ἐπιφανείας. Ἡ ἐργασία αὕτη εἶναι ὅλως νέα πάλιν διὰ τὸν παῖδα, ἐκτελεῖται δὲ κατ' ἁπλούστατον τρόπον. Κόπτονται ταινίαι κατὰ μῆκος τοῦ φύλλου ἁπλοῦ λευκοῦ ἢ κεχρωματισμένου χάρτου, πλάτους 3 ἢ 4 ἑκατοστῶν. Αὗται διπλώνονται κατὰ μῆκος ἐν τῷ μέσῳ καὶ πάλιν ἀναδιπλώνονται δεξιόθεν καὶ ἀριστεθόθεν, ὥστε τὰ ἐξωτερικὰ ἄκρα νὰ κρύπτωνται ἐσωτερικῶς. Τοῦτο καθίσταται ἀφευκτότερον ἀκόμη, ὅταν αἱ ταινίαι κατασκευάζωνται ἐξ ὑφάσματος, ἐπειδὴ ἡ ἐργασία αὕτη γίνεται διὰ ποικιλωτάτων ὑλικῶν, ἀληθῶν ταινιῶν καὶ ἄλλων. Τὴν οὕτως ἑτοιμασθεῖσαν ταινίαν διπλώνομεν πάλιν εἰς γωνίας καὶ ταύτας εἰς τρίγωνα, εἰς τετράγωνα καὶ ἄλλα σχήματα. Ταῦτα δὲ πάλιν συμπλέκομεν ἀνὰ δύο ἢ τρία ὁμοῦ εἰς καταρτισμὸν νέων συνδυασμῶν. Καὶ πάλιν λοιπὸν μαθηματικά, καλλιτεχνικὰ καὶ βιωτικὰ σχήματα καὶ πάλιν ἄσκησις δεξιότητος καὶ ἑπομένως ἐπανάληψις τῶν αὐτῶν μέσων τῆς τελειοποιήσεως διὰ νέου ὑλικοῦ καὶ κατὰ συνέπειαν διὰ νέας μορφῆς. Τὰ δὲ σχήματα ταῦτα γίνονται πλουσιώτερα ἀκόμη, ὅταν αἱ γωνίαι ἀναδιπλώνονται ἐκ νέου καὶ γίνωνται οὕτω πολλαπλαῖ μὲ ἐξοχάς. Τὰ συμπλέγματα ταῦτα τῶν ταινιῶν τὰ μὲν μικρότερα παιδία ἐλευθέρως κατασκευάζουσι καὶ μεμονωμένα, κρατοῦντα αὐτὰ ἀνὰ χεῖρας ἢ ἐπιθέτοντα ἐπὶ τῆς τραπέζης. Τὰ δὲ μεγαλείτερα προσκολλῶσιν αὐτὰ διὰ κόμμεως ἐπὶ σκληροτέρου χάρτευ, ὅτε μένουσι διαρκῆ. Ὅταν αἱ ταινίαι κατασκευάζωνται ἐξ ὑφάσματος, καὶ ἐπιρράπτωνται ἐπὶ ἄλλου ὑφάσματος, γίνονται δι' αὐτῶν ποικίλα καὶ ὡραιότατα χειροτεχνήματα ἢ καὶ πολυειδῆ κοσμήματα ἐνδυμάτων καὶ ἄλλων.

Ἡ ὑφαντὴ ἐργασία τεχνητὴν παράγει ἐπιφάνειαν, πηγάζουσαν ἐκ τῆς διὰ τῆς ὑφάνσεως συμπλοκῆς δύο, εἰς πολλὰς λωρίδας ἢ ταινίας διαχωρισμένων, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀποκεκομμένων φύλλων χάρτου. Ἐκ τούτων τὸ μὲν τίθεται καθέτως ἐνώπιον τοῦ παιδός, ἀντιπροσωπεῦον τοὺς στήμονας τοῦ ὑφάσματός του, ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου ἀποκόπτεται ἑκάστοτε ἀνὰ μία ταινία, ἣν δι' ἄνωθεν πλατυτέρας ξυλίνης βελόνης διαπερᾷ ὁ παῖς ὡς ὑφάδιον διὰ τῶν στημόνων, σηκόνων ἢ καταβιβάζων διαδοχικῶς τοὺς στή-

μονας, ἀναλόγως τοῦ ἐκτελεσθησομένου σχεδίου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σχέδιον τοῦτο καταρτίζεται διὰ τῆς διαδοχῆς τῆς ἐγέρσεως ἢ καταβιβάσεως ὡρισμένου ἀριθμοῦ στημόνων ἢ ὑφαδίων, πρόδηλον εἶναι, ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη βασίζεται πρὸ πάντων ἐπὶ τῆς σχέσεως καὶ διαδοχῆς τῶν ἀριθμῶν καὶ ὡς τοιαύτη χρησιμεύει ἰδίως πρὸς τερπνὴν ἄσκησιν τῆς ἀριθμητικῆς. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐξέγερσιν καὶ καλλιέργειαν τῆς καλλαισθησίας μεγάλως χρησιμεύει, διότι οἱ στήμονες καὶ τὰ ὑφάδια δύνανται νὰ ὦσι ποικιλόχροοι καὶ νὰ παράγωσιν, οὕτω, συνδυασμοὺς ποικιλωτάτους καὶ ἁρμονικοὺς τῶν διαφόρων χρωμάτων. Περίεργον εἶναι, ὅτι ἐνταῦθα ἡ ποικιλία τῶν χρωμάτων οὐ μόνον τὴν ἄσκησιν τῆς καλλαισθησίας ἐπιφέρει, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν πάλιν τὴν ἀριθμητικὴν ἐξυπηρετεῖ. Πολλάκις παρετηρήθη, ὅτι ὑπάρχουσι παιδία δυσκολώτατα ἀντιλαμβανόμενα τῶν ἀριθμῶν. Ἄλλα δὲν διακρίνουσι τὴν μονάδα, ἀλλὰ τὴν δυάδα καὶ καθ' ἑξῆς. Ἐὰν δὲ ἠθέλομεν προσπαθήσει νὰ θεραπεύσωμεν θεωρητικῶς τὴν ἔλλειψιν τῶν παίδων τούτων καὶ ἐπαναλαμβάνει πρὸς αὐτὰ συνεχῶς καὶ μονοτόνως τὸ ἕν, ἕν, ἢ τὸ δύο, δύο, καὶ ἡμεῖς ἠθέλομεν βαρυνθῇ ἐκ τούτου, καὶ ὁ παῖς ἀνωφελῶς ὅλως ἤθελε καταστενοχωρηθῆ. Ἐὰν ὅμως ἀντὶ τούτου δώσωμεν αὐτῷ στήμονας καὶ ὑφάδια καὶ προσκαλοῦμεν αὐτὸν διὰ τῆς συμπλοκῆς τούτων ν' ἀσκῆται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀριθμῶν, σηκώνων π. χ. τὸ πρῶτον ἕνα στήμονα καὶ καὶ καταβιβάζων τὸν ἀκόλουθον· καὶ πάλιν ἕνα ἄνω καὶ ἕνα κάτω καὶ οὕτω δωδεκάκις μέχρι τέλους τῆς γραμμῆς, εἶτα τὸ αὐτὸ διὰ τοῦ δευτέρου ὑφαδίου, διὰ τοῦ τρίτου καὶ μέχρι τοῦ δωδεκάτου πάλιν, τότε διὰ τῆς τέρψεως τῆς ὑφαντικῆς ἐργασίας ἠναγκάσαμεν αὐτὸν νὰ ἐπαναλάβῃ 144 φορὰς τὸ ἕν, ἕν, χωρὶς νὰ βαρυνθῇ ἐκ τούτου. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὁλόκληρον μῆνα, ἐν ἀνάγκῃ, δυνάμεθα νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν αὐτὴν ἄσκησιν μὲ τὴν αὐτὴν ἐπιτυχίαν, ἐὰν καθ' ἑκάστην ποικίλλωμεν τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ, παρέχοντες αὐτῷ ἑκάστοτε στήμονας καὶ ὑφάδια ἄλλου χρώματος. Ἀφ' οὗ δὲ βεβαιωθῶμεν, ὅτι διακρίνει καλῶς τὰς μονάδας ὁ παῖς, προβαίνομεν εἰς τὴν δυάδα, δύο ἄνω, δύο κάτω καὶ ἐπαναλαμβάνομεν τὸ αὐτὸ δέλεαρ τῶν χρωματισμένων ὑφαντῶν μέχρι τῆς ἐκμαθήσεως αὐτῶν. Τότε συνδυάζομεν τὰ ἤδη γνωστὰ εἰς νέαν ἄσκησιν ἓν ἄνω, δύο κάτω, μέχρι τέλους τῆς γραμμῆς· ἡ δευτέρα γραμμή, ἓν κάτω δύο ἄνω, ἡ τρίτη γραμμὴ ὡς τὴν πρώτην, ἡ τετάρτη ὡς τὴν δευτέραν καὶ οὕτω μέχρι τέλους τοῦ φύλλου. Μετὰ τοῦτο προβαίνομεν εἰς τὰ τρία· τρία ἄνω, τρία κάτω, καὶ τρία κάτω, τρία ἄνω· καὶ πάλιν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ προηγούμενα, δύο ἄνω, τρία κάτω καὶ δύο κάτω, τρία ἄνω. Καὶ ἓν ἄνω, τρία κάτω, ἓν κάτω, τρία ἄνω καὶ τέλος ἓν ἄνω, δύο κάτω, τρία ἄνω· καὶ ἓν κάτω, δύο ἄνω, τρία κάτω. Οὕτως αἱ ἀσκήσεις αὗται δύνανται νὰ προβῶσι μέχρι τοῦ δέκα, ἐὰν λάβωμεν κηρωμένον ὕφασμα (μουσαμὰ) διὰ νὰ ἀντέχῃ εἰς τὸ μῆκος τῶν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένων ταινιῶν. Ἐν τῷ νηπιακῇ ὅμως κήπῳ οἱ χάρτινοι στήμονες

περιορίζονται εἰς τάς μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ πέντε ἀσκήσεις ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὅτι, ἅμα ὁ παῖς διακρίνῃ τοὺς ἀριθμοὺς μέχρι τοῦ πέντε, εὐκόλως δύναται νὰ ἐκγυμνασθῇ δι' ἄλλων μέσων, ξυλαρίων, σχιδάκων, κύβων κτλ. εἰς τὴν διάκρισιν τῶν λοιπῶν ἀριθμῶν.

Οὕτω λοιπὸν ἀπὸ 4—5 ἐτῶν παρέχομεν εἰς τὰ μικρὰ τὰς διὰ τῶν ὑφαντῶν ἀσκήσεις πρὸς ἀληθῆ εὐτυχίαν αὐτῶν. Ἀλλ' ἅμα παρατηρήσωμεν, ὅτι, ἀπὸ ἡλικίας 5—6 ἐτῶν συνήθως, ἀπέκτησαν ἤδη ἱκανὴν αὐτοθυμίαν ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ, τότε ἀπὸ τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων εὐθυγράμμων πρώτων συνδυασμῶν, μεταφέρομεν τὸν παῖδα εἰς νέας συμπλοκὰς πλαγιογράμμων σχεδίων, ἅτινα ἐκτελοῦνται ἄνευ ὑποδειγμάτων πάντοτε, ἐὰν ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν ὑφαντῶν, ἀντὶ νὰ ἐπαλαμβάνωμεν ἀντιστρόφως τὰ διὰ τοῦ προηγουμένου ὑφαδίου ἐργασθέντα, προβαίνωμεν ἑκάστοτε ἐν εἴδει κλίμακος ἐπὶ τὰ πρόσω, δηλ. πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ πρὸς τ' ἀριστερά. Ἐκ τούτων νέα καὶ ἀτελεύτητος πάλιν ἐμφανίζεται σειρὰ ἀσκήσεων καὶ συνδυασμῶν, διότι, ἐὰν π. χ. λάβωμεν τὴν ἄσκησιν τοῦ δύο καὶ κατασκευάσωμεν κλίμακα δύο ἄνω, δύο κάτω, δυνάμεθα νὰ κατασκευάσωμεν ταύτην ἀριστερόθεν πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ δεξιόθεν πρὸς τ' ἀριστερά· εἶτα ἀμφοτέρωθεν ἡνωμένας, δι' οὗ ἀποτελεῖται ὀξεῖα γωνία· εἶτα τὸ αὐτὸ δίς, δηλ. δύο ὀξεῖαι γωνίαι, καὶ τέλος δὶς κατὰ τὴν αὐτὴν φοράν, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, δι' οὗ ἀποτελεῖται εἶδος θλάσεως τῆς γραμμῆς. Ἐὰν δὲ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ φύλλου σχηματίσωμεν δύο κλίμακας ἐξ ἀντιθέτων μερῶν προερχομένας καὶ συμπιπτούσας ἐν τῷ κέντρῳ, μέχρι τοῦ ἡμίσεως τοῦ φύλλου, εἶτα δὲ ἀφισταμένας πάλιν μέχρι τοῦ τέλους αὐτοῦ, τότε ἀποτελοῦμεν ἀστέρα, συνδυασμὸν δηλαδή, ἔχοντα τὸ κέντρον πλῆρες· κέντρον κενὸν δὲ θὰ ἔχῃ ὁ ἀντιστρόφως τούτῳ ἐκτελεσθείς. Οὕτω δὲ δυνάμεθα νὰ κατασκευάσωμεν καὶ ἄλλους δύο ἀστέρας, ὧν ὁ εἷς ἔχει δύο κέντρα πλήρη, ὁ δὲ ἄλλος δύο κέντρα κενά. Οἱ συνδυασμοὶ οὗτοι παρέχουσι πλὴν τῆς κανονικότητος καὶ καλλονῆς αὐτῶν, πᾶσαν ἀφορμὴν εἰς τὸν παῖδα, τοῦ ν' ἀσκηθῇ μέχρι τοῦ δέκα ἢ καὶ μέχρι τοῦ εἴκοσιν εἰς ὅλας τὰς πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς· διότι διὰ νὰ κατασκευάσῃ ἐκ δύο διευθύνσεων π. χ. τὴν κλίμακα τῶν ὑφαδίων του, πρέπει νὰ προσθέτῃ καὶ ν' ἀφαιρῇ· διὰ νὰ εὑρίσκῃ δὲ τὸ κέντρον τῶν ἀστέρων του, πρέπει νὰ πολλαπλασιάζῃ καὶ νὰ διαιρῇ· πάντα δὲ ταῦτα διὰ τῶν τερπνοτάτων μέσων τῶν ποικιλοχρόων ὑφαντῶν του, δι' ὧν δὲν ἀποκάμνει νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὰς ἀσκήσεις ταύτας ἀπειράκις. Οὕτω καὶ τὰ κλιμακωτὰ πλαγιόγραμμα σχέδια μετὰ τὸ δύο, δύο, ἐπαναλαμβάνουσι τὸ ἕν, δύο, καὶ δύο, ἕν. Εἶτα ἕν, ἕν, δύο, καὶ δύο, δύο, ἕν· ἢ ἕν, ἕν, δύο, δύο καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, ὅσον ὁ ἴδιος παῖς, εὐχαριστεῖται νὰ προβαίνῃ συνδυάζων. Καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ διὰ τοῦ τρία· τρία καὶ τρία· δύο καὶ τρία, ἓν καὶ τρία· ἕν, δύο καὶ τρία καὶ τοῦτο ἐπ' ἴσης εἰς ἀπειρίαν συνδυασμῶν. Τέλος δὲ ἐκ τῶν γνωστῶν ὁ παῖς προβαίνει εἰς ἀγνώστους συνδυασμούς, δι' ὧν ἐπινοεῖ καὶ δημιουργεῖ ἰδίας ὅλως

συνθέσεις, ἐλευθέρων καλουμένων σχεδίων, εὐθυγράμμων πάλιν καὶ πλαγιογράμμων, ἀλλὰ καὶ καμπυλογράμμων καὶ κυκλικῶν. Τὰς ἀσκήσεις ὅμως ταύτας τὰ παιδία δὲν ἐκτελοῦσιν ὅλας κατὰ σειράν, ἀλλὰ διαδοχικῶς κατὰ τὴν πρόοδον τῶν τάξεων καὶ τῆς ἡλικίας. Αἱ μεγάλαι ὅμως μαθήτριαι, αἱ διδασκόμεναι τὴν θεωρίαν τῆς φροβελιανῆς μεθόδου, χάριν μεταδόσεως ταύτης, ἐργάζονται καὶ τὴν ὑφαντὴν συλλογὴν πλήρη, μὲ ὅλην τὴν σειρὰν τῶν πολυειδῶν ἀσκήσεων αὐτῆς.

Ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐλέχθη, τὸ πλάτος τῶν στημόνων καὶ ὑφαδίων διὰ τὰ μικρὰ παιδία πρέπει νὰ εἶναι μέγα, διότι οὔτε ὁ ὀφθαλμός, οὔτε οἱ δάκτυλοι αὐτῶν δύνανται μετ' ὠφελείας νὰ ἐργάζωνται μὲ στενὰς ταινίας. Ἑπομένως ὁ ἀριθμὸς ιζ'. καὶ οἱ ἀνώτεροι ἀκόμη εἶναι κατάλληλοι διὰ τὰ νήπια. Ἀπὸ τοῦ α'. μέχρι τοῦ δ'. τμήματος ἁρμόζουσιν οἱ ἀπὸ τοῦ ιζ'. μέχρι τοῦ στ' ἀριθμοῦ, ὁ δὲ πέμπτος καὶ οἱ τούτου λεπτότεροι μόνον διὰ τὰς μεγάλας τάξεις. Ἀλλὰ καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ὅλου φύλλου τῆς τε κεντητῆς, τῆς ραπτῆς καὶ τῆς ὑφαντῆς ἐργασίας διὰ τὰ μικρότερα παιδία δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνῃ τὰ 15 ἑκατοστά, βαθμηδὸν μόνον κατὰ τμήματα ἀναβαῖνον εἰς 20, ἢ τὸ πολὺ εἰς 30 ἑκατοστά. Ἀλλ' ἐν τῇ ἡλικίᾳ ταύτῃ τὸ ἐκτελούμενον ἔργον δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ εἰμὴ ὡς μέσον, ὡς δέλεαρ, δι' οὗ πρόκειται ν' ἀσκηθῇ ὁ παῖς καὶ ν' ἀποκτήσῃ τὴν ζητουμένην δεξιότητα καὶ τὴν πρὸς τὴν ἐργασίαν ἀγάπην.

Ἡ ἐργασία, καὶ ἡ δρᾶσις ἐν γένει, εἶναι ἄφευκτος ὅρος τῆς τελειοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις διὰ τῆς ἀγάπης τῆς ἐργασίας ἐξευγενίζεται, καθίσταται καταλληλότερος πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ προορισμοῦ καὶ ἑπομένως χρησιμώτερος καὶ εὐεργετικώτερος εἰς τοὺς περὶ αὐτόν. Ἐν ᾧ ὁ ὀκνηρὸς εἶναι ἄχρηστον μέλος τῆς κοινωνίας, ἀδικῶν ἑαυτὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτόν· ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ περιπίπτει εἰς καχεξίαν καὶ ἐν τῇ ἀθυμίᾳ καὶ ῥαθυμίᾳ αὐτῆς ζητεῖ νὰ εὕρῃ τὴν αἰτίαν τῆς ἀθλιότητός της ἐκτὸς ἑαυτῆς, θεωροῦσα ἑαυτὴν ἠδικουμένην ὑφ' ὅλων, ἐν ᾧ ἡ ἰδία εἶναι ἡ αἰτία ὅλης τῆς ἀνωμαλίας ταύτης.

Ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ καλῶς ἐννόησαν τὸν ὑψηλὸν ὁρισμὸν τῆς δράσεως καὶ τῆς ἐργασίας, ἡ δὲ ἐν τῷ πολιτισμῷ πρόοδος τῶν κατοίκων αὐτῆς δικαίως ἀποδίδεται εἰς τὴν πρὸς τὴν ἐργασίας τιμὴν καὶ ἀγάπην αὐτῶν. Ἐκ τῆς ἐργασίας ἐξαρτῶνται ἥ τε ὑλικὴ ἀνεξαρτησία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ διανοητικὴ αὐτοῦ ἀξία καὶ ἱκανότης, ἐκ τούτου δὲ ὁ βαθμὸς τῆς ἀληθοῦς αὐτοῦ εὐγενείας· διότι παρῆλθον εὐτυχῶς οἱ καιροί, καθ' οὓς ἡ εὐγένεια ἐξήρτᾶτο ἐκ μόνης τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν ὀνομάτων. Ὅταν οἱ κατὰ τὴν προτέραν ἔννοιαν εὐγενεῖς δύνανται νὰ προσθέσωσιν εἰς τοὺς τίτλους των καὶ τὰς καλὰς αὐτῶν ἕξεις, καὶ ἀτομικὴν ἀξίαν, δραστηριότητα καὶ ἱκανότητα, τότε βεβαίως καθίστανται εὐγενέστατοι. Ἀλλὰ καὶ πᾶς ὁ ἀληθῶς βουλόμενος δύναται ν' ἀποκτήσῃ τὸν βαθμὸν τοῦ-

τον τῆς εὐγενείας, ἀρκεῖ νὰ καταστήσῃ ἑαυτὸν ὠφέλιμον καὶ χρήσιμον εἰς τοὺς ὁμοίους αὐτοῦ. Μήπως ἐν Ἀγγλίᾳ δὲν προσέρχονται συχνότατα εἰς τὴν χορείαν τῶν Λόρδων οἱ ἐκ τῶν τάξεων τοῦ λαοῦ διὰ τῆς ἀτομικῆς αὐτῶν ἀξίας ἀνυψωθέντες, ὡς ὁ Πήλ, ὁ Μακώλαϋ, ὁ Βίκονσφιλδ, ὁ Γλάδστων, εἰ καὶ οὗτος οὐδ' ἐδέχθη τὸν προσφερθέντα αὐτῷ τίτλον τοῦ λόρδου, καὶ ἄλλοι;

Παρ' ἡμῖν ὅμως δυστυχῶς δὲν κατεβλήθησαν εἰσέτι αἱ ἀνατολικαὶ ἕξεις, καθ' ἃς τ' ἀνάπαλιν ἡ ἐργασία θεωρεῖται ὡς σημεῖον δουλείας καὶ ἐξευτελισμοῦ, εὐγενὴς δὲ ὁ δυνάμενος νὰ μένῃ ἄεργος καὶ ἀδρανής. Τούτου ἕνεκα σπουδαιότερον ἀκόμη εἶναι νὰ δώσωμεν εἰς τὰ τέκνα ἡμῶν τὸ ταχύτερον δυνατόν, ἕξεις ὑγιεῖς δραστηριότητος καὶ αὐτενεργοῦ ἐργασίας, νὰ ἐμπνέωμεν δὲ αὐτοῖς τὴν ἀληθῆ ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην τῆς ἐργασίας.

Ἐν τούτοις δὲν κατορθοῦται τοῦτο, ἐὰν ἡ παρὰ τοῦ παιδὸς ἀπαιτουμένη ἐργασία εἶναι δυσανάλογος πρὸς τὴν ἱκανότητα καὶ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Διὰ ν' ἀγαπήσῃ τὴν ἐργασίαν, πρέπει νὰ τέρπηται ὑπ' αὐτῆς, νὰ ἐκτελῇ δὲ αὐτὴν εὐκόλως καὶ καλῶς, διὰ νὰ ἱκανοποιῆται ἡ φιλοτιμία του, χωρὶς νὰ ἐξαντλῶνται αἱ δυνάμεις του. Ὅταν ἡ ἐργασία του εἶναι δυσκολωτέρα τῶν δυνάμεών του, ἢ διὰ τὸ μέγεθος αὐτῆς ἐξαντλεῖ τὸ μέτρον τῆς ὑπομονῆς καὶ ἐπιμονῆς του, τότε ἀποθαρρύνεται καί, ἢ ἀφίνει ἡμιτελῆ τὰ ἔργα του, ἢ ὅλως ἀποφεύγει τὴν ἐργασίαν. Ὅταν ὅμως ἐντὸς μιᾶς ὥρας, καὶ μετ' εὐχαριστήσεως καὶ ἐντελείας, δύναται νὰ συμπληρώσῃ τὸ κεντητὸν ἢ ῥαπτὸν ἢ ὑφαντόν του φύλλον, συνειθίζει νὰ συμπληροῖ πάντοτε ὅ,τι ἀρχίζει, ἐργάζεται μετ' ἀκριβείας καὶ προσοχῆς καὶ ἐπομένως ὠφελεῖται ἐκ τῆς τοιαύτης ἐργασίας του. Πρὸ πάντων δὲ χαίρει, διότι εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐκτελέσῃ τὸ παρ' αὐτοῦ ζητηθὲν καὶ νὰ χαροποιήσῃ δι' αὐτοῦ τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς διδασκάλους αὐτοῦ.

Εἰς τὴν παρατήρησιν, τοῦ ὅτι διὰ τῆς εὐχαριστήσεως ταύτης εὐκόλως ἐξεγείρεται ἡ φιλαυτία καὶ ἡ ματαιότης τοῦ παιδός, ὅστις φύσει τείνει εἰς τὸ νὰ ὑπερτιμᾷ τὴν ἱκανότητά του, ἀπαντῶμεν, ὅτι τοῦτο ἐν πολλοῖς ἐξαρτᾶται ἐξ αὐτοῦ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ παιδός, καὶ ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ἐπαινῶμεν ἕκαστον αὐτοῦ ἔργον, ὡς πολλάκις γίνεται καὶ ἐὰν τοῦτο εἶναι πλημμελές· καταπολεμοῦμεν μάλιστα τὴν τάσιν ταύτην, ἐπιδεικνύοντες εἰς τὸν παῖδα τελειότερα ἔργα ἄλλου, ἔστω καὶ μεγαλειτέρου παιδός, ἐξεγείροντες οὕτω, ἐν αὐτῷ τὸν πόθον τοῦ νὰ φθάσῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἱκανότητα ἐκείνου.

Εἶναι οὐχ ἧττον ἄφευκτος ὅρος πάσης παραγωγῆς νὰ αἰσθάνηται ὁ ἐργαζόμενος, ὅτι ἔχει τὰς δυνάμεις καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ προκείμενον ἔργον. Πείθοντες λοιπὸν τὸν παῖδα διὰ τῆς πείρας, ὅτι δύναται νὰ ἐκτελέσῃ ὅσα παρ' αὐτοῦ βαθμηδὸν ζητοῦμεν, καὶ ἐξεγείροντες τὴν εἰς

τὰς δυνάμεις του πεποίθησίν του διὰ τῆς βεβαιότητος, ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι θέλει μάθει νὰ ἐκτελῇ πολὺ δυσκολώτερα καὶ ὡραιότερα, διατηροῦμεν ἐν αὐτῷ ζωηρὸν τὸν πόθον τοῦ ν' ἀσκηθῇ διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἀνώτερον ἐκεῖνο σημεῖον, δι' οὗ παρακωλύομεν ἀσφαλέστατα πᾶσαν ἐξέγερσιν ματαιότητος καὶ φιλαυτίας, ἐνισχύομεν πρωϊμώτατα τὴν βούλησιν καὶ δι' αὐτῆς τὴν δραστηριότητα, οὕτω δὲ ἀσφαλῶς καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἐργασίας. Πρὸ πάντων δὲ μορφώνομεν τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, προφυλάττοντες αὐτὸν ἀπὸ πάσης χαυνώσεως καὶ ὀκνηρίας, καὶ τέλος καθιστῶμεν αὐτὸν διὰ τῆς ἕξεως τοῦ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἐργάζεσθαι αὐταπαρνητικὸν καὶ πρόθυμον εἰς τὸ νὰ γίνηται εὐχάριστος καὶ χρήσιμος εἰς τοὺς περὶ αὐτόν. Ἐὰν λοιπὸν οἱ γονεῖς λάβωσιν ὑπ' ὄψιν των, πόσαι ἀγαθαὶ καὶ σπουδαῖαι συνέπειαι συνδέονται μὲ τ' ἁπλούστατα ἐκεῖνα μικρὰ ἔργα τῶν τέκνων αὐτῶν, βεβαίως δὲν θέλουσι θεωρῇ ταῦτα μηδαμινὰ καὶ εὐτελῆ, ἀλλ' ἐκτιμῶντες τὴν ἀγαθὴν τῶν μικρῶν προαίρεσιν, θέλουσιν ἐνθαρρύνει αὐτὰ διὰ τῆς ἐγκαρδίου αὐτῶν χαρᾶς εἰς νέας ἐνδείξεις ἀγάπης καὶ καὶ εἰς νέα καὶ ἑκάστοτε τελειότερα δοκίμια τῶν οὕτως ἐντελέστατα ἀσκουμένων δυνάμεων καὶ προσόντων αὐτῶν!

Διὰ τῆς τεχνητῆς λοιπὸν ἐπιφανείας τῶν συνυφασμένων στημόνων καὶ ὑφαδίων τῆς ὑφαντῆς ἐργασίας εἰσάγομεν τὸν παῖδα εἰς τὴν κυρίως ὑφαντικήν, συγχρόνως ὅμως παρέχομεν αὐτῷ καὶ τὴν δεξιότητα τοῦ νὰ κατασκευάζῃ δι' αὐτῆς ἐν τῷ χρόνῳ πληθὺν ὅλην ποικιλωτάτων καὶ χρησίμων ἀντικειμένων, οἷον μικροὺς τάπητας, ἀλεξίπυρα, θήκας καὶ πλεῖστα ἄλλα.

Διπλωτὴ καὶ κοπτὴ ἐργασία.

Δυνάμεθα νὰ δώσωμεν εἰς τοὺς παῖδας καὶ ὅλως ἑτοίμους ἐπιφανείας, ἀντιστοιχούσας πρὸς τὰς πλινθίδας, οἷον τὸ τετράπλευρον φύλλον χάρτου, παντὸς μεγέθους καὶ χρώματος, καὶ νὰ ὁδηγήσωμεν αὐτοὺς νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτὰς πολλαχῶς κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς διπλωτῆς ἢ τῆς κοπτῆς ἐργασίας. Μέχρι τοῦδε αἱ μητέρες, καὶ οἱ ἀγαπῶντες τὰ παιδία ἐν γένει, προσεπάθουν νὰ χαροποιῶσιν αὐτά, κατασκευάζοντες αὐτοῖς ἐξ ἁπλοῦ ἢ ποικίλου χάρτου πλοιάρια, πετεινοὺς καὶ ἄλλα παρόμοια, ἅτινα τὰ παιδία, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μετ' ὀλιγίστης ὥρας τέρψιν, κατέστρεφον. Πόσαχῶς ὅμως δυνάμεθα ν' αὐξήσωμεν τὴν τέρψιν ταύτην τοῦ παιδὸς καὶ τὴν πρὸς διατήρησιν τοῦ παιγνίου του τούτου ἐπιθυμίαν του, ὅταν ὁδηγήσωμεν αὐτὸν τὸν ἴδιον νὰ κατασκευάζῃ ταῦτα, ν' ἀποτελῇ δὲ μάλιστα δι' αὐτῶν σειρὰς ὅλας καλλιτεχνικῶν καὶ βιωτικῶν σχημάτων. Διότι πράγματι ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον κοπιάζομεν καὶ περὶ τοῦ ὁποίου μεριμνῶμεν, ἐκεῖνο καὶ πλειότερον ἐκτιμῶμεν καὶ ἀγαπῶμεν. Οὕτω καὶ ἡ αὐτοθυμία τοῦ παιδὸς καὶ ἡ

δεξιότης του ταχύτερον ἀναπτύσσονται, ἀποκτᾷ δὲ καὶ τὴν σπουδαιοτάτην ἕξιν τοῦ νὰ ἐνδιαφέρηται εἰς τὰ παίγνιά του, μὲ τὸν σκοπὸν τοῦ ν' ἀπομιμῆται καὶ νὰ τελειοποιῇ αὐτά. Ἐν ᾧ δὲ τὰ ὑφαντὰ βασίζονται ἐπὶ τῶν ἀριθμητικῶν ἀναλογιῶν, χρησιμεύοντα οὕτω κυρίως εἰς τὰς ἀριθμητικὰς ἀσκήσεις, ἡ διπλωτὴ καὶ ἡ κοπτὴ ἐργασία βασίζονται ἐπὶ τῶν γεωμετρικῶν σχημάτων καὶ χρησιμεύουσιν εἰς τὰς γεωμετρικὰς ἀσκήσεις. Ἐπειδὴ δὲ τὰ σχήματα ταῦτα προετοιμάζει ὁ ἴδιος παῖς, διπλώνων ἢ κόπτων αὐτὰ ἐκ τοῦ χάρτου του, ἐξαρτᾶται δὲ ἐκ τῆς ἀκριβείας καὶ ἐντελείας αὐτῶν ἡ ἐπιτυχία τῶν δι' αὐτῶν ἀποτελουμένων παραγωγῶν του, ἕπεται, ὅτι αἱ ἐργασίαι αὗται εἶναι δυσκολώτεραι ἔτι, ἀλλὰ καὶ ὠφελιμώτεραι τῶν προηγηθεισῶν, ἐκτελούμεναι ἐπιτυχῶς ὑπὸ μεγαλειτέρων ἀκόμη παιδίων.

Οὕτω διὰ τὴν διπλωτὴν ἐργασίαν λαμβάνομεν ὁλόκληρον φύλλον κοινοῦ λευκοῦ ἢ κεχρωματισμένου χάρτου, ὅπερ κατὰ μῆκος διπλώνομεν, ἀκριβῶς ἐν τῷ μέσῳ. Εἶτα διπλώνομεν τὰς τέσσαρας γωνίας πρὸς τὸ κέντρον, εἰς τρόπον ὥστε νὰ σχηματισθῶσι τέσσαρα τετράγωνα καὶ ἐν τῷ μέσῳ τετράπλευρον καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ χάρτου. Οὕτως ἐκ μὲν τοῦ λευκοῦ χάρτου ἀποτελοῦμεν 4 τετράγωνα καὶ 2 τετράπλευρα, ἐὰν χωρίσωμεν τὸ ἐν τῷ μέσῳ ἐναπολειφθὲν εἰς δύο. Ἐκ τοῦ κεχρωματισμένου ὅμως μεγαλειτέρου φύλλου ἀποκτῶμεν, διὰ τῆς ἐκ νέου διαιρέσεως τῶν τετραγώνων, 16 τὸ ὅλον τετράγωνα καὶ τρία ἢ τέσσαρα τετράπλευρα. Πλὴν τῶν τετραγώνων ὅμως καὶ τῶν τετραπλεύρων δυνάμεθα νὰ ἐκτελέσωμεν τὴν διπλωτὴν ἐργασίαν καὶ ἐπὶ τριγώνων παντὸς εἴδους, ἐπὶ πολυγώνων καὶ κυκλικῶν τεμαχίων χάρτου. Τούτων τὰ μὲν ὀρθογώνια τρίγωνα ἑτοιμάζομεν διπλώνοντες τὸ τετράγωνον φύλλον διαγωνίως ἐν τῷ μέσῳ εἰς δύο. Τὸ δὲ ὀξυγώνιον τρίγωνον σχηματίζομεν ἐὰν διπλώσωμεν καθέτως τὸ τετράγωνον, θέσωμεν δὲ ὡς βάσιν τοῦ τριγώνου τὴν κάτω πλευρὰν τοῦ τετραγώνου, εἶτα λάβωμεν τὸ μῆκος τῆς βάσεως ταύτης καὶ χαράξωμεν ἰσομεγέθεις αὐτῇ γραμμάς, ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς βάσεως πρὸς τὴν κορυφὴν τῆς ἐκ τῆς καθέτου διπλώσεως σχηματισθείσης γραμμῆς, καὶ τέλος ἀποκόψωμεν αὐτάς.

Ἐὰν δὲ λάβωμεν τὸ ὀρθογώνιον τρίγωνον καὶ διπλώσωμεν ἓν τῶν σκελῶν αὐτοῦ κατὰ τὸ τέταρτον τοῦ ὅλου αὐτοῦ μήκους, διευθύνωμεν δὲ τὴν πτυχὴν εὐθέως ἀπὸ τῆς οὕτω σχιματισθείσης γωνίας πρὸς τὸ ἄνωθεν ἄκρον τῆς βάσεως τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου, ὥστε ν' ἀποτελέσῃ τοῦτο τὴν κορυφὴν τοῦ νέου τριγώνου, σχηματίζομεν τρίγωνον ἀνισοσκελὲς ἀμβλυγώνιον. Τέλος διὰ τῆς ἐν τῷ μέσῳ διαγωνίου διπλώσεως τοῦ τετραπλεύρου, σχηματίζομεν τρίγωνα σκαληνά. Ἀλλὰ καὶ διὰ τραπεζοειδῶν καὶ ρομβοειδῶν σχημάτων δύναται νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ διπλωτὴ ἐργασία. Ἀξιοθαύμαστος ὄντως καὶ ἀπίστευτος εἶναι ἡ πληθὺς καὶ ἡ ποικιλία τῶν καλλιτεχνικῶν καὶ βιωτικῶν σχημάτων, ἅτινα προκύπτουσιν ἐκ τῆς διπλώσεως καὶ ἀναδιπλώσεως τῶν μικρῶν τούτων τεμαχίων χάρτου! Ἐκ τῶν

ἀνωτέρω μαθηματικῶν σχημάτων ἀπαρτίζονται βάσεις, δυνάμεναι νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς θεμελιώδη σχήματα, ἐξ ὧν δυνάμεθα ν' ἀπαρτίσωμεν σειρὰς ὅλας νέων πάλιν συνδυασμῶν. Πεντήκοντα τοιαύτας σειρὰς δυνάμεθα ν' ἀποτελέσωμεν διὰ τῶν διαφόρων βάσεων τῶν ἀνωτέρω σχημάτων, ὧν ἑκάστη πεντήκοντα πάλιν περίπου δύναται ν' ἀπαρτίσῃ ἄλλα σχήματα.

Ἡ παροῦσα πραγματεία δὲν εἶναι ὁδηγός, ὥστε νὰ παρακολουθήσωμεν λεπτομερῶς τὰς ποικιλίας ταύτας τῆς διπλώσεως καὶ ἀναδιπλώσεως τῶν σχημάτων τούτων. Χάριν καταλήψεως ὅμως τῆς πορείας τῆς ὅλης διπλωτῆς ἐργασίας, ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὰ οὐσιωδέστατα αὐτῆς. Ὅθεν ἀπαριθμοῦμεν μόνον τὰς βάσεις, περιγράφοντες τὰ κυριώτερα ἑκάστης. Πρῶτον ἐκκόπτονται τὰ διάφορα μαθηματικὰ σχήματα, χάριν προασκήσεως τῆς δι' αὐτῶν ἐργασίας, διπλώνονται δὲ ταῦτα ἄνωθεν, κάτωθεν, δεξιόθεν, ἀριστερόθεν, καθέτως, ὁριζοντίως, πλαγιογράμμως καὶ κυκλικῶς. Εἶτα εἰς δευτέραν σειρὰν λαμβάνεται τετράγωνον φύλλον χάρτου, διὰ τῆς διπλώσεως τῶν πλευρῶν τοῦ ὁποίου σχηματίζονται πάλιν ποικιλώτατα σχήματα καὶ ἰδίως βιωτικά. Κατὰ τὴν τρίτην σειρὰν λαμβάνομεν ὡς βάσιν τὸ τετράγωνον πάλιν φύλλον, διπλώνομεν ὅμως αὐτὸ ἀλλεπαλλήλως καὶ διαγωνίως ἐκ τῶν ἀντιθέτων ἄκρων, δι' οὗ ἐντελέστατα ἀναπαρίσταται ὅλη ἡ σειρὰ τῶν μαθηματικῶν, καλλιτεχνικῶν καὶ βιωτικῶν σχημάτων. Ταῦτα δὲ ἐπαναλαμβάνονται μετ' ἀπεριγράπτου ποικιλίας καθ' ὅλας τὰς ἑπομένας σειράς, ὧν ἡ τετάρτη ἔχει ὡς βάσιν τὸ τετράγωνον, διπλωμένον ἐκ τῶν τεσσάρων γωνιῶν καὶ ἀναδιπλωμένον εἰς διπλοῦν τετράγωνον, οὗ τὰ διπλᾶ ἄκρα εὑρίσκονται κάτωθεν, τελεῖται δὲ ἡ ἐργασία διὰ τῶν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς ἄνω αὐτοῦ ἐπιφανείας εὑρισκομένων ἁπλῶν ἄκρων. Ταῦτα λοιπὸν διπλώνονται πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς τὰ ἔσω, πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς τὰ κάτω, δεξιά, ἀριστερά. Τὰ αὐτὰ ἀμφοτέρωθεν, πολλαχῶς, εὐθυγράμμως, διαγωνίως καὶ τέλος πάλιν καμπυλογράμμως καὶ κυκλικῶς, ἀπαρτίζοντα πεντήκοντα περίπου καλλιτεχνικὰ καὶ ἀντίστοιχα σχεδὸν βιωτικὰ σχήματα. Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνοντα διὰ τῆς πέμπτης βάσεως, ἥτις γίνεται, ὡς ἡ προηγουμένη, ἀλλ' ἀντίστροφος αὐτῇ, ἐπειδὴ ἡ ἐργασία γίνεται ἐπὶ τῶν ὄπισθεν διπλῶν ἄκρων. Ἐν τῇ ἕκτῃ βάσει τὰ διπλᾶ ἄκρα τοῦ τετραγώνου ἀναδιπλοῦνται ἐπὶ τῆς αὐτῆς μὲ τὰ ἁπλᾶ ἄκρα ἐπιφανείας, ὅθεν καὶ πολλαπλῆ γίνεται ἡ ἐργασία, διά τε τῶν ἐσωτερικῶς κειμένων ἁπλῶν καὶ τῶν περὶ ταῦτα διπλῶν ἄκρων. Ἡ ἑβδόμη βάσις εἶναι ἀντίθετος τῆς προηγουμένης, καθ' ὅσον, διὰ τῆς διπλώσεως τῶν γωνιῶν, ἔχει τὰ διπλᾶ ἄκρα ἔσωθεν καὶ ἐπ' αὐτῶν τὰ ἁπλᾶ, δι' οὗ ἀποκτᾶται ὁλόκληρος ἡ γωνία τοῦ χάρτου καὶ καθίσταται πλουσιωτέρα ἡ ἀναδίπλωσις αὐτοῦ· ἕνεκα δὲ τούτου ἡ βάσις αὕτη μὲ τὰς διαφόρους τροποποιήσεις τῶν χρωμάτων τοῦ χάρτου καὶ τῆς εὐθυγράμμου, τῆς διαγωνίου ἢ τῆς στροβιλικῆς διπλώσεως τῶν ἄκρων αὐτῆς, παράγει ἑπτὰ ὅλα εἴδη βάσεων

καὶ σειρῶν, ἐκ 50 σχημάτων ἑκάστη. Ἡ δεκάτη τετάρτη βάσις εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν τετάρτην, ἀλλ' ἀναδιπλωμένη τρίς, δι' οὗ σμικρύνεται τὸ τετράγωνον πολλαπλασιάζεται δὲ καὶ τὸ ὑλικὸν τῆς ἐργασίας, καθ' ὃ ἐργαζόμεθα ἀφ' ἑνὸς τὰ διπλᾶ ἄκρα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιφανείας τὰ ἁπλᾶ καὶ τριπλᾶ ἄκρα. Ὡς ιε', ιϛ' καὶ ιζ' βάσις θεωρεῖται ἡ τετράκις ἀναδιπλωθεῖσα, δι' ἧς στερεώτερα γίνονται τὰ σχήματα, ἐὰν τὸ πρὸς αὐτὴν ἐκκοπὲν τετράγωνον ληφθῇ μεγαλείτερον τῶν προηγουμένων, διότι, ἐὰν εἶναι τοῦ αὐτοῦ μεγέθους, γίνεται ὀγκῶδες διὰ τῆς τετραπλῆς ἀναδιπλώσεως, καὶ δὲν δύνανται νὰ ἐκτελεσθῶσι πολλὰ σχήματα δι' αὐτῆς. Ἡ ιη', ιθ' καὶ κ' βάσις γίνεται ἐκ τῆς ιε', ἐὰν τὰ τριπλᾶ ἄκρα διατηρήσωμεν ἀκίνητα ἐστραμμένα πρὸς τὰ ἔξω, ὅπερ εἰς τὴν ἀντίθετον ἐπιφάνειαν δίδει ὄψιν διπλοῦ σχήματος, τετραγώνου τεθειμένου ἐπὶ ῥόμβου. Ἡ δὲ ἐργασία κατὰ τὰς βάσεις ταύτας γίνεται ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων, ποικιλωμένου καὶ τοῦ χάρτου. Δύο σειρὰς λευκὰς καὶ ποικιλοχρόους παρέχει καὶ ἡ κα' λευκὴ καὶ ἡ κβ' ποικίλη καὶ ἐπιμήκης βάσις τῶν διπλῶν ῥόμβων, ἥτις ἀποκτᾶται διὰ τῆς διαγωνίου πάλιν διπλώσεως καὶ ἀναδιπλώσεως τῶν ἀντιθέτων ἄκρων. Εἶτα δὲ ἐκ τῆς δ' καὶ ἐκ τῆς ε' βάσεως καὶ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ χρωματισμοῦ σχηματίζομεν τὴν κγ', κδ' καὶ κε' βάσιν, διὰ προσθήκης τῆς κάμψεως τῶν ἐξωτερικῶν γωνιῶν, δι' οὗ αἱ βάσεις αὗται καθίστανται κυκλικαί, ὅπερ ἔτι μᾶλλον κατορθοῦται διὰ τῆς κϛ' καὶ κζ' βάσεως, ἥτις σχηματίζεται, ἐὰν ἐκ τῆς ζ' βάσεως δὲν διπλώσωμεν τὰς πλευρὰς μέχρι τοῦ κέντρου, ἀλλ' ὀλίγον μόνον κατὰ τὸ ἄκρον καὶ ἐσωτερικῶς.

Εἶτα ἕπεται σειρὰ βάσεων ἐκ τῶν διαφόρων τριγώνων ἀποτελουμένη, μεθ' ὃ ἄλλαι ἐκ τῶν πολυγώνων καὶ ἄλλαι ἐκ τῶν κυκλικῶν φύλλων χάρτου ἀπαρτιζόμεναι. Σχηματίζομεν δὲ πολύγωνον μέν, ἐὰν τὸ ὀρθογώνιον τρίγωνον ἀναδιπλώσωμεν εἰς δύο, εἶτα δὲ τοῦτο οὐχὶ εἰς τρίτον τρίγωνον ὀρθογώνιον, ἀλλ' εἰς ἑξαπλοῦν ὀξυγώνιον, διὰ τῆς τριπλῆς ἐπιθέσεως τῶν ἄκρων αὐτοῦ, δεξιὰ ἄνωθεν καὶ ἀριστερὰ κάτωθεν. Ἐὰν ἐκ τοῦ οὕτω σχηματισθέντος ὀξυγωνίου τριγώνου ἀποκόψωμεν τὰ προεξέχοντα ἄκρα διὰ τομῆς εὐθυγράμμου, τὸ ἀποδιπλούμενον φύλλον θέλει παρουσιάσῃ σχῆμα πολυγώνου ἑξαγωνίου. Ἐὰν δὲ ἀποκόψωμεν ταῦτα διὰ τομῆς καμπυλογράμμου, ἐχούσης τὴν κύρτωσιν πρὸς τὰ κάτω, τότε τὸ σχῆμα παρουσιάζει ἐντελῆ κύκλον, ὃν καὶ πάλιν διπλώνομεν καὶ ἀναδιπλώνομεν, σχηματίζοντες τὰ αὐτὰ ποικιλώτατα σχήματα.

Κατὰ τὴν ἤδη ἀναφερθεῖσαν ἀλληλουχίαν τῶν βάσεων καὶ τῶν σχημάτων αἱ μεγαλείτεραι μαθήτριαι ἀπαρτίζουσι συλλογήν, ἤτοι τελείαν πάλιν σειρὰν ὅλης τῆς διπλωτῆς ἐργασίας, προσκολλῶσαι ἑκάστην βάσιν μετὰ τῆς σειρᾶς τῶν δι' αὐτῆς παραγομένων σχημάτων διὰ κόμμιος ἐπὶ φύλλων χαρτονίου, συνδεδεμένων κατόπιν εἰς πλῆρες βιβλίον. Τὰ παιδία

ὅμως βαθμηδὸν μόνον, ἀπὸ ἡλικίας 4 ἐτῶν καὶ ἄνω, ὁδηγοῦνται νὰ διπλώνωσι τὰς εὐκολωτέρας βάσεις τὸ πρῶτον καὶ τὰ εὐκολώτερα σχήματα, ἑλκυόμενα διὰ τῆς τέρψεως τῆς ἐργασίας ταύτης καὶ τῶν δι' αὐτῶν ἐκτελουμένων ὡραίων ἔργων νὰ προβαίνωσιν ἐν τῷ χρόνῳ καὶ πρὸς τὰ δυσκολώτερα. Τὰ δὲ τετράγωνα, τρίγωνα κ. τ. λ., ἅτινα τὸ πρῶτον παρέχομεν εἰς τὰ μικρὰ πρὸς δίπλωσιν πρέπει νὰ ὦσι μεγάλα. Ἐν τῷ χρόνῳ δέ, ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος μόνον, σμικρύνονται, ἀναλόγως τῆς ἀσκήσεως τῶν ὀργάνων καὶ τῆς προόδου τῆς ἐπιδεξιότητος τοῦ παιδός. Διότι ἡ ἐκτέλεσις τινῶν μάλιστα ἐκ τῶν κυκλικῶν διπλωτῶν σχημάτων ἀπαιτεῖ μεγίστην ἀκρίβειαν καὶ δεξιότητα ἰδίως χειρισμοῦ.

Τὰ μικρὰ φυλάττουσι τὰ μικρά των ἔργα, διασκεδάζοντα διὰ τῶν βιωτικῶν σχημάτων ἢ χαρίζοντα εἰς τοὺς οἰκείους των τὰ καλλιτεχνικά των σχήματα, χωρὶς ὅμως νὰ προσκολλῶσιν αὐτὰ ἐπὶ ἄλλης ἐπιφανείας· ἀπὸ τοῦ πρώτου ὅμως τμήματος, δηλ. εἰς ἡλικίαν 7 ἐτῶν, δύνανται νὰ ὁδηγηθῶσι καὶ εἰς τὴν προσκόλλησιν αὐτῶν, δι' ἧς διαρκέστερα καθίστανται ταῦτα· συναρμοζόμενα δὲ ἀνὰ δύο, τέσσαρα καὶ πλειότερα, ἀποτελοῦσιν ὡραίους συνδυασμούς, ἀστέρας, εἰκόνας καὶ περιθώρια. Ἐὰν δὲ εἰς μεγαλειτέραν ἡλικίαν ἔχωσιν ἱκανὴν δεξιότητα τὰ παιδία, ὥστε νὰ κατασκευάσωσι τὰ αὐτὰ σχήματα ἐκ διαφόρων ὑλῶν, ἢ καὶ ἐξ ὑφασμάτων, εὑρίσκουσι δι' αὐτῶν θησαυροὺς κοσμημάτων καὶ ποικίλσεων.

Κατὰ τὴν κοπτὴν ἐργασίαν, ἐκ χάρτου λευκοῦ ἢ ποικίλου, μαθηματικὰ πάλιν κατασκευάζομεν σχήματα, τετράγωνα, ῥόμβους, τρίγωνα, πολύγωνα καὶ κύκλους· ταῦτα καλοῦμεν βάσεις πάλιν καὶ διπλώνομεν τετραπλῶς ἢ ὀκταπλῶς, ἀλλ' ἀντὶ ν' ἀναδιπλώνωμεν αὐτά, χαράσσομεν ἐπὶ τῆς ὄπισθεν τετραπλῆς ἢ ὀκταπλῆς ὄψεως νέους συνδυασμοὺς σχημάτων, οὓς διὰ ψαλίδος ἀποκόπτομεν. Τὸ δὲ οὕτως ἀποκοπὲν σχῆμα, ἕνεκα τῆς πολλαπλῆς διπλώσεως, τετραπλασιάζεται ἢ ὀκταπλασιάζεται ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ φύλλου, καὶ παράγει οὕτω θαυμασίας καὶ πλουσιωτάτας συνθέσεις. Τὸ πρὸς ἐκκοπὴν ἑτοιμαζόμενον φύλλον χάρτου, τετράγωνον, τετράπλευρον ἢ ῥόμβος, ἀφ' οὗ διπλωθῇ τετραπλῶς ἢ ὀκταπλῶς, κρατεῖται διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ἐκ τῆς ἀνοικτῆς ἄκρας τοῦ τετραγώνου ἢ τοῦ τριγώνου, ὅπερ πρέπει νὰ ἔχῃ πάντοτε τὴν βάσιν πρὸς τὰ κάτω, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς κόπτεται τὸ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ χάρτου σχεδιασθὲν σχῆμα. Τὰ σχήματα δὲ ταῦτα ἀκολουθοῦσι τὴν ἑξῆς σειράν, ἥτις ἐπαναλαμβάνεται δι' ὅλων τῶν βάσεων. Πρῶτον ἀποκόπτεται γραμμὴ κάθετος πρὸς τὰ δεξιά, δεύτερον κάθετος πρὸς τ' ἀριστερά, εἶτα δύο κάθετοι ἀμφοτέροθεν· εἶτα δύο ἢ καὶ βαθμηδὸν πλειότεραι κάθετοι, δεξιά, ἀριστερά, καὶ ἀμφοτέροθεν. Εἶτα μία ὁριζόντιος γραμμὴ ἄνωθεν, ὁριζόντιος κάτωθεν, δύο ὁριζόντιοι ἄνωθεν καὶ κάτωθεν, δύο ἢ πλειότεραι ὁριζόντιοι ἄνωθεν, κάτωθεν, ἄνωθεν καὶ κάτωθεν. Εἶτα ἕνωσις τῆς καθέτου καὶ τῆς

οριζοντίου πρὸς τὰ δεξιά, πρὸς τ' ἀριστερὰ καὶ ἀμφοτέροθεν· εἶτα τετράγωνον ἐν τῷ μέσῳ.

Μετὰ τοῦτο ἐπαναλαμβάνονται τὰ αὐτὰ ὡς πρὸς τὴν πλαγίαν γραμμὴν καὶ τὸν ῥόμβον ἐπίσης δὲ τὰ αὐτὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν καμπύλην γραμμήν, τὴν ἔλλειψιν καὶ τὸν κύκλον, καὶ τέλος γίνονται ἐλεύθερα σχέδια, καθ' ὃ συνδιάζονται ὅλα τ' ἀνωτέρω. Διὰ τῆς ἐκκοπῆς τῶν σχημάτων τούτων ἀποτελοῦνται διάφορα τμήματα αὐτῶν, ὀλιγώτερα ἢ πλειότερα, ἀναλόγως τῆς ποικιλίας τοῦ σχεδίου, ἅτινα ἅπαντα διὰ κόμμεος προσκολλῶνται ἐπὶ σκληροτέρου χάρτου, ἢ χαρτονίου διαφόρων πάλιν χρωμάτων. Κατὰ δὲ τὴν προσκόλλησιν, ἡ κατάταξις τῶν ἐκκοπέντων τεμαχίων εἶναι ἐλευθέρα, ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς φαντασίας καὶ τῆς καλαισθησίας τοῦ ἐργαζομένου. Ἡ ἐργασία αὕτη καθίσταται δυσκολωτέρα καὶ ἑπομένως καὶ τῆς διπλωτῆς ὠφελιμωτέρα· ἐπειδὴ πλὴν τῆς ἀσκήσεως τῆς καλαισθησίας καὶ τῆς διὰ τὴν ἐκκοπὴν ἀπαιτουμένης δεξιότητος τῆς τε χειρὸς καὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἀπαιτεῖ μεγίστην ἀκρίβειαν καὶ καθαριότητα κατὰ τὴν προσκόλλησιν, καθ' ἣν ἡ ἐλαχίστη ἀπόκλισις ἀπὸ τῆς εὐθείας εἶναι ἐπαισθητή, καταστρέφουσα τὴν ἁρμονίαν τοῦ σχήματος. Ἡ δὲ ἀπρόσεκτος χρῆσις τοῦ κόμμεως καθιστᾷ ἀηδὲς τὸ ἔργον· διὸ εἶναι ἀσφαλέστερον νὰ τίθεται πρότερον τὸ κόμμι ἐπὶ τοῦ φύλλου, νὰ στεγνώνῃ τοῦτο, καὶ βραδύτερον μόνον νὰ ἐκκόπτηται· νὰ βρέχηται δὲ μόνον ὀλίγον διὰ σπόγγου καὶ ὕδατος, ὅταν πρόκηται νὰ προσκολληθῇ. Ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκονομίαν ἀναπτύσσει ἡ ἐργασία αὕτη καὶ τὴν προσοχὴν περὶ τὴν τήρησιν τῶν ὑλικῶν· διότι πρέπει νὰ καταβάλληται μεγίστη φροντίς ὅπως οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον τῶν μικρῶν τμημάτων τοῦ σχεδίου χαθῇ, καθ' ὅσον ἡ ἀπώλεια αὐτῶν καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν σύνθεσιν τοῦ ὅλου σχήματος, ὅπερ τότε εἶναι ὅλως ἄχρηστον. Κατὰ τὴν οὕτω περιγραφεῖσαν ἀκολουθίαν καταρτίζονται αἱ συλλογαὶ τῆς κοπτῆς ἐργασίας. Τὰ μικρὰ ὅμως (οὐχὶ κάτω τῶν 4 ἢ 4 $^1/_2$ ἐτῶν) πολὺ βραδύτερον τούτου ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ προβαίνουσιν.

Μέχρι τοῦδε ξυλίνας καὶ χονδρὰς χαλυβδίνους βελόνας μόνον, μολύβδια καὶ κονδύλια, ἐθέσαμεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν μικρῶν, ὡς ἐργαλεῖα διὰ τὰς ἐργασίας των. Νῦν δὲ διὰ τὴν κοπτὴν ἐργασίαν δίδομεν αὐτοῖς τὸ πρῶτον κοπτηρὸν ἐργαλεῖον, δηλ. ψαλίδιον, ὅπερ ἐν τούτοις προμηθευόμεθα ἀμβλύ, δηλ. στρογγυλευμένον κατὰ τὴν κορυφήν, ἀντὶ αἰχμηροῦ· οὕτως ἐλαττοῦται ὁ κίνδυνος τοῦ νὰ κεντηθῶσιν δι' αὐτοῦ τὰ ἴδια ἢ νὰ βλάπτωσι τὰ παρακαθήμενα παιδία. Πάντοτε ὅμως ἡ ἐργασία αὕτη ἀπαιτεῖ τὴν μεγίστην προσοχὴν καὶ φροντίδα, ὥστε νὰ μὴ ἐπέλθῃ ἐξ αὐτῆς βλάβη τις εἰς τὰ παιδία. Πλὴν δὲ τούτου πρέπει νὰ ὁδηγηθῶσι τὰ μικρά, πῶς νὰ μεταχειρισθῶσι τὸ νέον τοῦτο ἐργαλεῖον των, ὅπερ δυσκόλως μόνον κατορθοῦται, καὶ ἰδίως εἰς παιδία μὴ ἔχοντα προασκήσει τὰς χεῖρας καὶ ἰδιαιτέρως τοὺς δακτύλους των· καθ' ὅσον οὐδ' ἡ μυωνική των δύναμις ἐπαρκεῖ τὸ πρῶτον διὰ τὴν ὑπὸ

τοῦ ψαλιδίου ἀπαιτουμένην θλῖψιν καὶ πίεσιν. Ἐννοεῖται λοιπόν, ὅτι αἱ πρῶται ἀσκήσεις πρὸς κίνησιν καὶ χρῆσιν ἐν γένει τοῦ ψαλιδίου πρέπει νὰ γίνωνται ἐπὶ κοινοῦ λεπτοῦ χάρτου, ἁπλοῦ. Πρὸς τοῦτο λαμβάνομεν τέταρτον φύλλου χάρτου, ὅπερ διπλώνομεν κατὰ τὸ μῆκος αὐτοῦ εἰς τὸ μέσον καὶ ἀποκόπτομεν· ἐκ νέου δὲ διπλώνομεν τὰ δύο ἀποκτηθέντα τετράπλευρα κατὰ μῆκος εἰς τὸ μέσον καὶ ἀποκόπτομεν. Οὕτω σχηματίζομεν τέσσαρας ἐπιμήκεις ταινίας, πλάτους δύο δακτύλων περίπου. Τὰς ταινίας ταύτας ὁδηγοῦμεν τὰ παιδία νὰ διπλώσωσι κατὰ πλάτος ἐν τῷ μέσῳ καὶ ν' ἀποδιπλώσωσι πάλιν· ἐπὶ δὲ τῆς, οὕτω, διὰ τῆς πτυχῆς σχηματισθείσης γραμμῆς, ἐκτελεῖται ἡ πρώτη διὰ τῆς ψαλίδος κοπτὴ ἐργασία. Ἐξακολουθοῦμεν δὲ τὰς ἐπὶ τοῦ ἁπλοῦ χάρτου κοπτὰς ἀσκήσεις, μεταβάλλοντες τὰς διευθύνσεις μόνον τῶν γραμμῶν καὶ τὸν ἀριθμὸν τούτων, μέχρις οὗ εὑρεθῇ ὁ παῖς ἀρκετὰ ἠσκημένος, ὅπως δυνηθῇ ν' ἀποκόψῃ διπλοῦν φύλλον χάρτου. Τὰς ἀσκήσεις ταύτας ὁδηγοῦμεν τὸν παῖδα νὰ ἐπαναλαμβάνῃ καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ὡς πράττομεν καὶ καθ' ὅλας τὰς φροβελιανὰς ἀσκήσεις καὶ ἐργασίας. Τὸ βρέφος καὶ τὸ νήπιον ἀκόμη ἔχουσιν ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας ἐξ ἴσου ἀδεξίους, βαθμηδὸν δὲ μόνον διὰ τῆς ἀτελείας τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς παραδόξου κατὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς προκαταλήψεως, ἐνισχύεται ἡ δεξιὰ ὑπὲρ τὴν ἀριστεράν. Τὸ σφάλμα τοῦτο πρέπει νὰ σπεύσωμεν νὰ θεραπεύσωμεν, διότι ἐκ τῆς καταλλήλου ἀσκήσεως ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, καθιστῶμεν ἰσχυρότερον καὶ ἱκανώτερον τὸν παῖδα, μεγαλητέραν δὲ τὴν δεξιότητά του καὶ τὴν ἐπιτυχίαν ὅλων τῶν χειρισμῶν του, ὡςἑπομένως καὶ τὴν ἐπιτυχίαν ὅλων τῶν διὰ τῶν χειρισμῶν τούτων ὑπ' αὐτοῦ ἐκτελουμένων. Ἐν ὥρᾳ δὲ συμφορᾶς τινὸς τῆς δεξιᾶς χειρὸς διαφυλάττομεν αὐτὸν οὕτως ἀπὸ τῆς ἀληθοῦς ἀνικανότητος καὶ δυστυχίας. Διὰ τοῦ διπλοῦ φύλλου χάρτου ἐπαναλαμβάνομεν τὰς αὐτὰς ἀσκήσεις, ἐφ' ἱκανὸν χρόνον, μεθ' ὃ παρέχομεν εἰς τὸν παῖδα τριπλοῦν τὸν χάρτην, βαθμηδὸν δὲ τετραπλοῦν κτλ. ὅτε ἐπαναλαμβάνομεν τὰς αὐτὰς ἀσκήσεις καὶ δι' ἄλλου ὑλικοῦ, τέλος δὲ καὶ δι' ὑφάσματος. Ἐκ διπλοῦ φύλλου χάρτου ὁ παῖς δύναται νὰ κόψῃ σειρὰν ὅλην βιωτικῶν σχημάτων, ἀνθρωπίσκους, ζῷα, φυτά, ἔπιπλα, ἐὰν σχηματίσωμεν τὸ ἥμισυ τούτων εἰς τὴν ἄνωθεν ἐπιφάνειαν τοῦ εἰς δύο διπλωθέντος φύλλου, σχεδιάζοντες τοῦτο πάντοτε πρὸς τὸ κεκλεισμένον ἥμισυ αὐτοῦ. Ὅταν κατόπιν ἀποδιπλώσῃ αὐτό, ἔχει ἐνώπιόν του ὁλόκληρα τὰ σχεδιασθέντα ἀντικείμενα, ἅτινα δύναται καὶ νὰ στήσῃ ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἐὰν ἐκκόψῃ αὐτὰ ἐκ σκληροτέρου χάρτου ἢ χαρτονίου. Διὰ τῆς κοπτῆς ἐργασίας ἐκτελοῦνται ὅλα τὰ σχήματα, ἑπομένως καὶ τοπεῖα ἀκόμη ὁλόκληρα μὲ φωτοσκιάσεις, ὅτε τὸ φῶς παριστῶσι τὰ ἐκκοπέντα μέρη· κατασκευάζονται δὲ καλλιτεχνικώτατα ἔργα, ἅτινα ἅπαντα εἰσάγουσι τοὺς παῖδας βαθμηδὸν εἰς πολλὰς τῶν ἐν τῷ βίῳ ἐργασιῶν των, ὡς καὶ εἰς

πλεῖστα εἴδη τεχνῶν, οἷον τὴν κοπτικὴν καὶ ραπτικήν, τὴν βιβλιοδετικὴν καὶ πολλὰς ἄλλας.

Ἡ διπλωτὴ ὅσον καὶ ἡ κοπτὴ ἐργασία συντελοῦσιν, πλειότερον ἢ ὅσον δύναταί τις νὰ φαντασθῇ, εἰς ἐξέγερσιν καὶ τελειοποίησιν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων. Διότι διὰ τῆς διπλωτῆς μὲν ἡ παρεχομένη ἐπιφάνεια τροποποιεῖται διπλωμένη πολλαχῶς εἰς ἀναπαράστασιν τῶν διαφορωτάτων σχημάτων, διὰ δὲ τῆς κοπτῆς διαχωρίζεται ἡ παρεχομένη ἐπιφάνεια πολλαχῶς, μὲ σκοπὸν τοῦ νὰ συνδεθῇ ἐκ νέου διὰ τῆς προσκολλήσεως, ἀλλ' ἐν νέῳ διαφορωτάτῳ συνδιασμῷ τῶν μερῶν καὶ τῶν ἀναλογιῶν αὐτῆς. Ἡ τοιαύτη ὅμως ἐργασία οὐδέποτε δύναται νὰ γείνῃ μηχανικῶς, ἀλλ' ἀπαιτεῖ τὴν πλήρη παρουσίαν ὅλων τῶν πνευματικῶν, αἰσθητικῶν καὶ βουλητικῶν λειτουργειῶν, δηλ. τὴν ψυχικὴν δρᾶσιν ἐν ὅλῃ τῇ πληρότητι αὐτῆς. Διὰ τὸν ἐντελέστερον καταρτισμὸν ἐλευθέρας μάλιστα συνθέσεως διὰ κοπτῆς ἐργασίας, ἀπαιτεῖται παρατήρησις, ἀντίληψις, ἐπίγνωσις, ἀνάμνησις, φαντασία, συνδυασμὸς καὶ ἀναπαράστασις τῶν σχημάτων· ἅπασαι δὲ αἱ ἐνέργειαι αὗται εἶναι διανοητικαί. Ἀπαιτεῖται ἀκόμη διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου ἡ μετ' ἀρεσκείας καὶ συμπαθείας ἀναπόλησις τῶν σχημάτων καὶ ὁ πόθος τῆς ἀναπαραστάσεως αὐτῶν, ἔτι δὲ μεγίστη καλαισθησία καὶ βαθμός τις ἐνθουσιασμοῦ μετ' ἀνυπομονησίας ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου· αὗται βεβαίως εἶναι ἐνέργειαι τῆς αἰσθήσεως. Τέλος δὲ ἀπαιτοῦνται βούλησις ἐλευθέρα ἐν ὅλῃ τῇ πληρότητι τῆς δράσεως αὐτῆς, ἐγκαρτέρησις καὶ ἐπιμονή, τάξις, ἀκρίβεια, προσοχὴ καὶ δραστηριότης ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ ἔργου· ἅπερ εἶναι ἐνέργειαι αὐτῆς τῆς βουλήσεως.

Ἐκεῖ λοιπὸν πρέπει νὰ τείνωμεν, νὰ δώσωμεν δηλαδὴ εἰς τὸν παῖδα τὴν ἕξιν τῆς τοιαύτης, δι' ὅλων τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν ἐκτελουμένης ἐργασίας, διότι οὕτω μόνον δυνάμεθα νὰ συντελέσωμεν εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ τελειοποίησιν καὶ νὰ ἐξεγείρωμεν ἀληθῶς τὴν ἐν παντὶ ἀνθρώπῳ ὑπνώττουσαν δημιουργικὴν δύναμιν. Τότε δὲ μόνον ἀπὸ μηχανῆς ἐργαζομένης, πολλάκις κατὰ τὰς συμπτώσεις τοῦ τυχαίου, θέλομεν καταςήσει αὐτὸν ἠθικὸν ὄν, δυνάμενον διὰ τῆς αὐτοβουλίας αὐτοῦ νὰ συμπληροῖ τὸ εἰς τὴν εὐθύνην καὶ χρῆσιν αὐτοῦ παραδοθὲν μέρος τῆς ὅλης δημιουργίας. Οὕτω δὲ μόνον ὁδηγοῦμεν αὐτὸν νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀληθῆ εὐτυχίαν, καθ' ὅσον ἡ ἐκ τῆς ἀνωτέρω συμπράξεως τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν πηγάζουσα ἁρμονία θέλει ἐπιφέρει τὴν ἀντίστοιχον ἁρμονίαν καὶ γαλήνην ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ οὕτως ἐργαζομένου ἀνθρώπου, δι' ἧς καὶ τὰ πάθη του εὐκολώτερον καταβάλλει, καὶ αἰσθάνεται ἑαυτὸν τελειοποιούμενον, ἤτοι προσεγγίζοντα πρὸς τὴν πηγὴν πάσης τελειότητος, δηλαδὴ αὐτὸν τὸν Θεόν. Αὕτη δὲ εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς καὶ διαρκὴς εὐδαιμονία. Καὶ πάλιν ὅμως ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι εἶναι ὅλως ἀδύνατον νὰ μεταδώσωμεν εἰς τοὺς παῖδας ὅ,τι ἡμεῖς αὐτοὶ δὲν ἔχομεν. Οὗτος εἶναι ὁ λόγος δι' ὃν βραδέως μόνον ἐννοεῖται τὸ πνεῦμα

τῆς φροβελιανῆς μεθόδου καὶ βραδύτερον ἀκόμη κατορθοῦται ἡ ἀληθὴς αὐτοῦ ἐφαρμογὴ ἐν τῇ τῶν παίδων ἀγωγῇ. Ἀλλ᾽ ἂς μὴ ὀκνήσωμεν ἕνεκα τούτου, ἂς μὴ ἀποκάμωμεν ἐργαζόμενοι καὶ πρὸ πάντων, ἂς μὴ ἀπελπιζώμεθα, διότι ἐν τῇ πορείᾳ τῶν χρόνων, καὶ ἐὰν ἡμεῖς δὲν τὸ ἐπιζήσωμεν, αἱ νεώτεραι ὅμως γενεαὶ ἀεννάως θέλουσι τείνει εἰς τὴν προσέγγισιν τοῦ ἀνωτάτου τούτου σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς.

Στερεὰ σώματα.

Ἐργασίαι διὰ χαρτονίου, ἐφαρμογαὶ διάφοροι, ψεκάδισμα, πριονίσματα.

Ἐκ τῶν ἐπιφανειῶν μεταβαίνομεν καὶ διὰ τῶν φροβελιανῶν ἐργασιῶν εἰς τὰ στερεὰ σώματα, πρὸς τὴν κατασκευὴν τῶν ὁποίων προητοιμάσθη ἤδη ὁ παῖς διά τινων τῶν διπλωτῶν του σχημάτων καὶ μάλιστα τῶν μικρῶν του ἐπίπλων καὶ κουτίων, τῶν πηγαζόντων διὰ τῆς ἐκ τῶν πλευρῶν διπλώσεως τοῦ τετραπλεύρου. Ἀλλ᾽ ἐὰν ἀντὶ λεπτοῦ χάρτου ὁδηγηθῇ ὁ μεγαλείτερος παῖς (ἄνω τῶν 6 ἐτῶν) νὰ κόπτῃ σχήματα ἐκ χαρτονίου ἢ ἄλλου σκληροῦ χάρτου καὶ νὰ προσαρμόζῃ αὐτὰ καταλλήλως, συνάπτων αὐτὰ διὰ τῆς ῥαπτῆς ἐργασίας ἢ διὰ κόμμεος, τότε νέον πάλιν ἀνοίγομεν αὐτῷ στάδιον πολυπληθεστάτων καὶ ἐντέχνων ἔργων, ἅτινα σπουδαίως ἱκανοποιοῦσι τὴν παραγωγικήν του τάσιν, καθ᾽ ὅσον, ἀντὶ σημείων, γραμμῶν καὶ ἐπιφανειῶν, βλέπει οὕτως ἀπαρτιζόμενα ἐνώπιόν του ὁλόκληρα σώματα, πλήρη καὶ πάντοθεν ψηλαφητὰ σχήματα. Οὕτω δύναται νὰ κατασκευάσῃ σειρὰν ὁλόκληρον μικρῶν παιγνίων, ἐπίπλων καὶ σκευῶν, κουτία διαφόρων σχημάτων καὶ μεγεθῶν, χαρτοθήκας, γραμματοθήκας, ὡρολογοθήκας, πανεράκια, δίσκους, θήκας διὰ χειρόκτια καὶ πολλὰ ἄλλα· τέλος δὲ καὶ δωμάτια μικρὰ διὰ τὰς κούκλας, μαγειρεῖα καὶ ὁλοκλήρους οἰκίας, μὲ δύο ἢ τρία πατώματα μὲ στέγην, κινούμενα παράθυρα καὶ θύρας καὶ πάντα τὰ πρὸς στολισμὸν οἰκίας ἀπαιτούμενα. Ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ μαθηματικὰ σχήματα δι᾽ αὐτῶν ἐκτελοῦνται, ἐντυπούμενα βαθύτατα εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἐργαζομένου αὐτὰ παιδός. Ἔτι δὲ καὶ καλλιτεχνικὰ σχήματα καὶ κοσμήματα παντὸς εἴδους. Πάντα ὅμως ταῦτα καθίστανται ὡραιότερα καὶ ἐντελέστερα ἅμα ὁδηγηθῇ ὁ παῖς νὰ ἑνώσῃ πρὸς τὴν ἐκ χαρτονίου ἐργασίαν του, καὶ τὰς ἤδη γνωστὰς αὐτῷ, δηλαδὴ τὴν ὑφαντήν, τὴν κεντητὴν ἢ ῥαπτήν, τὴν περαστήν, διπλωτὴν ἢ κοπτήν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἰχνογραφίαν καὶ ζωγραφικήν, ἐὰν προέβη ἱκανῶς εἰς τὰς τέχνας ταύτας, ὥστε νὰ δύνηται νὰ ἐπικοσμῇ δι᾽ αὐτῶν τὰ ἔργα του. Ὅπως λοιπὸν κατὰ τὰ φροβελιανὰ παίγνια ἡ ἕνωσις δύο ἢ

πλειοτέρων δώρων ἐπιφέρει ἐντελεστέρας συνθέσεις, οὕτω καὶ κατὰ τὰς ἐργασίας, ὁ σκόπιμος συνδυασμὸς δύο ἢ πλειοτέρων τούτων, καθιστᾷ πολὺ πλουσιωτέρας καὶ τελειοτέρας τὰς ἐφαρμογὰς αὐτῶν· αὐξάνει δὲ οὐσιωδῶς πάλιν τὴν καλαισθησίαν τοῦ παιδός, ὅσον καὶ τὴν ἑτοιμότητα καὶ δραστηριότητα τοῦ πνεύματός του πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν ἀναλόγως τῶν τελειότερα συνδυαζομένων ἐργασιῶν κατασκευαζομένων ἔργων.

Τερπνὸν εἶδος ἐργασίας, χρησιμεῦον πρὸς ἐπικόσμησιν πολλῶν ἀντικειμένων, εἶναι καὶ τὸ ψεκάδισμα. Ἡ δὲ ἐκτέλεσις αὐτοῦ εἶναι εὐκολωτέρα ἢ ὅτι φαίνεται. Ἐπὶ φύλλου σκληροτέρου χάρτου, χαρτονίου ἢ χάρτου ἰχνογραφίας, ἢ καὶ ἐπὶ ξυλίνης λευκῆς ἐπιφανείας διαφόρων ξυλίνων ἀντικειμένων, καταλλήλως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρεσκευασμένων, οἷον μικρῶν κουτίων, κοπτήρων, μικρῶν τραπεζῶν καὶ ἄλλων, προσαρμόζονται ἄνθη καὶ φύλλα φυσικά, διαφόρων μεγεθῶν καὶ εἰδῶν, ξηραμένα ἐπὶ τούτῳ προηγουμένως. Πρὸς τοῦτο τὰ παιδία (ἄνω τῶν 6 ἐτῶν) εὐχαρίστως συνάζουσι κατὰ τοὺς περιπάτους των ὅ,τι θεωροῦσι πρὸς τὴν ἐργασίαν ταύτην προσφορώτερον· ἀποξηραίνουσι δὲ εὐκόλως, θέτοντες αὐτὰ μεταξὺ φύλλου κοινοῦ πότην χάρτου καὶ μετέπειτα πιέζοντες ἐφ' ἱκανὴν ὥραν. Τὰ φύλλα ἢ ἄνθη ταῦτα πρέπει νὰ τοποθετῶνται μετὰ φιλοκαλίας εἰς διαφόρους συνδυασμούς, ἀναλόγως τοῦ κατασκευαζομένου ἔργου, μεθ' ὃ στερεώνονται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ χάρτου ἢ τοῦ ξύλου διὰ καρφίδων, διὰ νὰ μὴ σαλευθῇ τὸ καταρτισθὲν σχέδιον. Μετὰ τοῦτο διὰ μικρᾶς ψήκτρας λαμβάνεται σινικὴ μελάνη ἢ καὶ χρῶμα, κατὰ βούλησιν, δηλ. λευκὸν ἐὰν ἡ ἐπιφάνεια εἶναι μέλαινα, μέλαν, φαιόν, καστανόχρουν κτλ., ἐὰν εἶναι λευκή, ἐπὶ δὲ ἐπίτηδες κατεσκευασμένου μικροῦ δικτύου ἐκ σύρματος, κρατουμένου ὑπεράνω τῶν προσαρμοσθέντων φύλλων, προστρίβεται ἡ ψήκτρα, εἰς τρόπον ὥστε ἐκ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς τοῦ δικτύου νὰ πίπτωσι λεπτόταται ψεκάδες, ἐν εἴδει βροχῆς, ἐπὶ τῆς κάτωθεν ἐπιφανείας, ἥτις οὕτω βαθμηδὸν ἐπισκιάζεται, δηλ. χρωματίζεται. Τότε ἀλληλοδιαδόχως ἀφαιροῦνται τινὰ τῶν φύλλων ἐκ τῶν θέσεων, αἵτινες πρόκειται νὰ ἐπισκιασθῶσι πλειότερον, ὅπερ γίνεται, διότι ἐπὶ τοῦ νῦν λευκοῦ σχήματος τοῦ ἀφαιρουμένου φύλλου ἢ ἄνθους πίπτουσι καὶ πάλιν ψεκάδες καὶ ἐπισκιάζεται τοῦτο πλειότερον, ἐνῷ τὰ σχήματα τῶν βαθμηδὸν βραδύτερον ἀφαιρουμένων μένουσι φωτεινότερα, καὶ τέλος τὰ τῶν τελευταῖον ἀρθέντων μένουσιν ὅλως λευκά. Ἐκ τούτου πηγάζουσι φωτοκιάσεις, ἄριστα μιμούμεναι τὰς φωτοσκιάσεις τῆς δι' ἄνθρακος ἰχνογραφίας.

Μεταξὺ τῶν ἀπομιμουμένων στερεὰ σώματα ἐργασιῶν, σπουδαίαν θέσιν κατέχει βεβαίως καὶ τὸ διὰ μικρῶν πριονίων πριόνισμα ξύλων διαφόρων εἰδῶν, δι' ὧν κομψότατα ἀποτελοῦνται ἔργα, καὶ πάλιν μαθηματικά, καλλιτεχνικὰ καὶ βιωτικὰ σχήματα, καὶ διάφορα ἀντικείμενα, ἔπιπλα, κουτία, θέσεις ἐπικεκοσμημέναι κτλ. Ὡς δὲ ἄριστα δύναται ἡ διὰ χαρτονίου

ἐργασία νὰ παρέχῃ εἰς τὰ παιδία τὴν πρὸς τὴν βιβλιοδετικὴν ἀπαιτουμένην δεξιότητα, οὕτω δύνανται τὸ πριόνισμα καὶ ἐν γένει αἱ διὰ ξύλου ἐργασίαι νὰ παρασκευάζωσιν αὐτὰ πρὸς τὴν λεπτουργικήν, τὴν τορνευτικήν, τὴν ξυλογραφίαν κτλ. Ὅθεν ἅπασαι μὲν αἱ προηγούμεναι ἰδίως ὅμως αἱ τελευταῖαι αὗται ἐργασίαι ἔπρεπε νὰ εἰσαχθῶσιν, ὡς τερπνὴ ἐνασχόλησις, εἰς τὰ σχολεῖα τῶν ἀρρένων, ὅπως εἰσήχθησαν ἤδη ἐπιτυχῶς ἐν Αὐστρίᾳ.

Πολλάκις ἐπανελήφθη ἤδη ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῶν σχημάτων καὶ τῶν δι' αὐτῶν συνδυασμῶν ἢ ἐργασιῶν ἐξαρτᾶται οὐσιωδῶς ἐκ τῆς ἀκριβείας καὶ τῆς καλαισθησίας ἐν γένει τῆς ἐκτελέσεως· οὐχ' ἧττον καὶ πάλιν πρέπει ν' ἀναφερθῇ, ὅτι καὶ πρὸς τὰς τελευταίας ταύτας ἐργασίας τὰ προσόντα ταῦτα εἶναι ὁ κυριώτατος ὅρος τῆς ἐπιτυχίας αὐτῶν. Εἶναι δὲ σπουδαιότατον νὰ συνειθίσωμεν τὰ παιδία ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῶν ἡλικίας νὰ διακρίνωσι τὴν εὐθύτητα τῶν γραμμῶν καὶ σχεδίων των καὶ ἐν γένει πάντων τῶν περιβαλλόντων αὐτὰ πραγμάτων, καὶ νὰ μεριμνῶσιν ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς εὐθύτητος ταύτης, τείνοντα διὰ παντὸς μέσου εἰς τὴν ἀκρίβειαν. Διότι μόνον ὅταν οὕτως ἀποκτήσωσι τὴν ἕξιν τοῦ νὰ τηρῶσι τὴν εὐθύτητα καὶ τὴν ἀκρίβειαν ἐν τῷ καθημερινῷ αὐτῶν βίῳ καὶ ἐν τῷ ὑλικῷ κόσμῳ, θέλουσι βαθμηδὸν δυνηθῇ νὰ μεταφέρωσι ταύτην καὶ εἰς τὸν ἠθικὸν κόσμον καὶ διατηρεῖ καὶ ἐν αὐτῷ τὴν ἀληθῆ εὐθύτητα τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν ἀκρίβειαν ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν καθηκόντων καὶ ὑποχρεώσεων αὐτῶν· καθ' ὅσον ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ὑποφέρῃ τὸ ἐν τῷ ὑλικῷ κόσμῳ στρεβλόν, πολὺ ὀλιγώτερον θέλει ἀνέχεσθαι τοῦτο ἐν τῷ ἠθικῷ. Ἀλλ' ὅστις διὰ τὰς παρατονίας τῶν ἤχων καὶ τὰς δυστονίας τῶν χρωμάτων ἀδιαφορεῖ, ὅσον καὶ διὰ τὸ ἀκανόνιστον καὶ ἀφιλόκαλον τῶν σχημάτων, καὶ μὲ τὸ «τί πειράζει!» παρηγορεῖ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους διὰ τὴν ἐπιπολαιότητα καὶ τὴν ἀδεξιότητα, μεθ' ὧν ἐκτελεῖ τὰ ἀνατεθέντα αὐτῷ ἔργα, οὗτος δυστυχῶς μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας θέλει παρηγορηθῇ διὰ τοῦ «τί πειράζει!» καὶ διὰ τὰ ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ παραπτώματα αὐτοῦ, τὸ δὲ ψεῦδος, ἡ ἀπάτη καὶ ἡ φιλαυτία ἐν γένει, οὐδεμίαν θέλουσιν ἐμπνέει αὐτῷ ἀποστροφήν!

Πλαστική.

Ἐὰν ἡ ραπτὴ γραμμὴ εὑρίσκῃ τὴν πληρεστάτην αὐτῆς τελειοποίησιν ἐν τῇ ἰχνογραφουμένῃ γραμμῇ, πάντως τὸ διὰ χαρτονίου ἢ ξύλου ἀπομιμούμενον στερεὸν σῶμα εὑρίσκει τὴν ἐντελεστάτην αὐτοῦ πραγματοποίησιν ἐν τῇ πλαστικῇ. Τὰ παιδία προθύμως πλάττουσι διὰ βεβρεγμέ-

νης ἄμμου παντοῖα σχήματα· τίς δ' ἀγνοεῖ τὴν χαράν των ὅταν τοῖς ἐπιτραπῇ νὰ ἐξασκῶσι τὴν δεξιότητά των πλάττοντα τελειότερα καὶ διαρκέστερα σχήματα διὰ ζύμης ἢ διὰ κηροῦ ; Ἀλλ' ἡ διὰ τοῦ παιγνίου τούτου ἄσκησις, προβαινούσης τῆς ἡλικίας, ὅλως διακόπτεται, ὅσον καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν ἐν τῷ νηπιακῷ κήπῳ καλλιεργουμένων τάσεων τοῦ παιδός· θέλει δὲ φανῇ καὶ παράδοξον ἴσως εἰς πολλούς, ὅτι ἡ νεωτέρα κατὰ Φροέβελ ἀγωγὴ σκέπτεται νὰ προπαιδεύῃ τὸν παῖδα διὰ τὴν γλυπτικήν, ὡς πράττει τοῦτο καὶ διὰ τὴν μουσικήν, τὴν ἰχνογραφίαν, τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὰς λοιπὰς τέχνας. Καὶ ὅμως, διατί νὰ μὴ παρέχωμεν εἰς τοὺς παῖδας τὴν ἀφορμήν, παίζοντες διὰ πηλοῦ, νὰ προασκῶνται εἰς τὴν σύνθεσιν καὶ κατασκευὴν τῶν μετέπειτα προπλασμάτων αὐτῶν ; τίς οἶδεν ἐὰν διὰ τοῦ παιγνίου τούτου δὲν ἀποκαλυφθῶσι μεταξὺ τῶν παιδίων μας ἰδίως, πλειότερα ἔχοντα τὸ δώρημα τῆς ἀνωτάτης τῶν τεχνῶν, τῆς πλαστικῆς !

Ναί, ἀνωτάτη τῶν τεχνῶν εἶναι ἡ πλαστική, διότι αὕτη μόνη δύναται ν' ἀπεικονίσῃ, ν' ἀναπλάσῃ, οὐχὶ τὸ ἴνδαλμα, ἀλλ' ὁλόκληρον τὸ σῶμα τοῦ ἐντελεστέρου τῶν ἐν τῇ δημιουργίᾳ πλασμάτων, τοῦ ἀνθρώπου, καὶ διότι διὰ τῆς πλαστικῆς, δὲν δύναται μὲν νὰ παρασταθῇ πληθὺς ἀντικειμένων ἢ ἀλληλουχία αἰσθημάτων, ἐκφράσεων καὶ παθῶν, ἀλλὰ μία μόνη στιγμὴ ἑνὸς καὶ μόνου ἀντικειμένου, στιγμὴ ὅμως ὑψίστη ἠθικῆς ζωῆς. Δύναται ἡ πλαστικὴ νὰ παραστήσῃ καὶ ἔπιπλα, σκεύη, φυτά, ζῶα, κωμικὰς παραστάσεις, παιδία καὶ ἄλλα· τὴν ἀνωτάτην ὅμως καλλιτεχνικὴν ἀξίαν δὲν δύναται νὰ ἔχῃ, εἰμὴ ἄγαλμα ἀνθρώπου ἀκμαίου, ἔχοντος ἤδη τὴν συναίσθησιν τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως καὶ παριστῶντος ἦθος μάλιστα ἀξιοπρεπὲς καὶ χαρακτῆρα ἰσχυρόν. Διότι σκοπὸς τῆς πλαστικῆς, ὅσον καὶ τῶν λοιπῶν τεχνῶν, πρέπει νὰ ἦναι ἡ παράστασις τοῦ ὑπερτάτου ἠθικοῦ κάλλους, ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατὸν εἴς τε τὴν ἀντίληψιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καλλιτέχνου. Τούτου δ' ἕνεκα εἶναι σπάνιον νὰ φθάσωσιν οἱ καλλιτέχναι εἰς τὸ ἀληθὲς ὕψος τῆς τέχνης των, διότι πρέπει οἱ ἴδιοι πρῶτον νὰ ἀποκτήσωσι τὸ ἦθος καὶ τὸν χαρακτῆρα, ὃν ποθοῦσι νὰ ὑποτυπώσωσιν εἰς τὰ ἔργα των. Ἡ ἱστορία ἀποδεικνύει, ὅτι μόνον τῶν πλειότερον εἰς τὸν ἀληθῆ πολιτισμὸν προβάντων λαῶν ἡ τέχνη ἔφθασεν εἰς τὸ ἀληθὲς αὐτῆς ὕψος· καὶ ὅτι καὶ μεταξὺ τῶν πολλῶν πλαστικῶν π. χ. ἔργων τῶν λαῶν τούτων, τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, φέρ' εἰπεῖν, τὴν ἀνωτάτην καλλιτεχνικὴν ἀξίαν δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν, εἰμὴ αἱ ἐξόχως ἐναρμόνιοι, ἠθικαί, δηλ. θεῖαι, παραστάσεις τῶν Φειδίων, Πραξιτελῶν καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων.

Πρὸς ἀποφυγὴν παρεννοήσεων πρέπει νὰ προστεθῇ ἐνταῦθα, ὅτι οὐδεὶς πιστεύει βεβαίως, ὅτι ἀρκεῖ νὰ διδαχθῶσι τὰ παιδία ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἐπιστήμας καὶ τέχνας διὰ νὰ κατασταθῶσι μεγάλοι ἐπιστήμονες ἢ καλλι-

τέχναι· ἀλλ' οὔτε ὑποτίθεται, ἀφ' ἑτέρου, ὅτι ἡ κατὰ Φροέβελ ἀγωγὴ σκοπεῖ νὰ καταστήσῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καλλιτέχνας καὶ ἐπιστήμονας. Τοῦτο οὔτε δυνατόν, οὔτε σκόπιμον καὶ λογικὸν θὰ ἦτο. Οὐχ' οὕτως, ἀλλ' ἀρχῆθεν ἀνεφέρθη ὡς τέρμα πάσης τελείας ἀγωγῆς ἡ ἐναρμόνιος ἀνάπτυξις καὶ τελειοποίησις ὅλων τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ παιδός· ἡ δ' ἐναρμόνιος αὕτη ἀνάπτυξις δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ εἰμὴ ὅταν ἀναβιβάσωμεν τὸν νοῦν τοῦ παιδὸς διὰ τῆς ἐπιστήμης πρὸς τὸν Θεόν, θερμαίνωμεν τὴν καρδίαν του διὰ τῆς καλλιτεχνίας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἐνισχύσωμεν τὴν θέλησίν του διὰ τῆς αὐτεξουσίου καὶ δραστηρίου ἐκπληρώσεως ὅλων τῶν καθηκόντων του, δηλαδὴ ὁδηγήσωμεν αὐτὸν διὰ τῆς ἐξασκήσεως ὅλων τῶν ἀρετῶν πάλιν, πρὸς τὸν Θεόν.

Τούτου ἕνεκα ἡ ἀγωγὴ πρέπει νὰ ἦναι ἐγκυκλοπαιδική, μηδένα παραλείπουσα κλάδον ἀνθρωπίνων γνώσεων, ἐργασιῶν καὶ ἕξεων, ὥστε πάντα τὰ στάδια τῆς ἀνθρωπίνης τελειοποιήσεως νὰ ὦσι πρὸς πάντας προσιτά· οὕτω δὲ οἱ μὲν ἐξόχως πεπροικισμένοι θέλουσι προβεῖ ἐξόχως· μετ' αὐτοὺς ὅμως καὶ οἱ λοιποὶ ἅπαντες, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐλάχιστα δῶρα ἔχοντες, θέλουσι δυνηθῆ νὰ φθάσωσιν εἰς πολὺ ἀνώτερον σημεῖον τελειότητος.

Ἐν τῷ Νηπιακῷ λοιπὸν κήπῳ καὶ ἐν γένει ἐν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ δὲν πρόκειται νὰ διδάξωμεν γλυπτικήν, ἀλλά, παρέχοντες εἰς τὰ παιδία πλασίμους ὕλας, νὰ διεγείρωμεν καὶ νὰ καλλιεργήσωμεν τὴν ἐν αὐτοῖς ἔμφυτον τάσιν τῆς πλαστικῆς, ἥτις βαθμηδὸν δύναται εἰς μεγαλητέραν ἡλικίαν νὰ φθάσῃ καὶ μέχρι τῆς εἰδικῆς ἐξασκήσεως τῆς γλυπτικῆς, ὡς τοῦτο δύναται νὰ συμβῇ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἰχνογραφίαν, τὴν ζωγραφικήν, τὴν ποίησιν καὶ τὰς λοιπὰς τέχνας.

Πλαστικαὶ ὕλαι διὰ τὰ παιδία εἶναι, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἡ βεβρεγμένη θαλασσία ἄμμος, ἡ ζύμη, ὁ κηρὸς καὶ ὁ πηλός· τὰ μὲν πρῶτα διὰ τὰ μικρότερα παιδία, τὰ δὲ δεύτερα διὰ μεγαλείτερα· διὰ τούτων ὁδηγοῦμεν αὐτὰ νὰ πλάττωσι πρῶτον σφαιρικὰ σχήματα, ἐπειδὴ ταῦτα εὐκολώτερα κατασκευάζονται. Σφαίρας λοιπὸν καὶ καρποὺς σφαιρικούς, ἄρτους, φωλεὰς μὲ ὠά, πανεράκια. Εἶτα κυλινδρικὰ σχήματα, δηλ. κύλινδρον, ξυλάρια, φιάλας, δοχεῖα, ἁλύσσους, ἰχθεῖς, γράμματα, γλάστρας, καρποὺς διαφόρους καὶ ἄλλα. Τέλος ὁδηγοῦμεν αὐτά, καὶ εἰς τὰ δυσκολώτερα κυβικὰ σχήματα, ὅτε δύνανται ν' ἀπομιμηθῶσιν ὅλα τὰ μαθηματικά, βιωτικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ πάλιν, κατ' ἰδίαν καὶ ἐν συνδυασμῷ. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ προβαίνουσιν εἰς τὴν πλάσιν ἀνθέων, φύλλων καὶ ζώων. Τ' ἀνθρώπινα σχήματα εἶναι τὰ δυσκολώτατα πάντων καὶ ἑπομένως βαθμηδὸν μόνον δύνανται νὰ προβῶσι πρὸς ταῦτα τὰ παιδία, εἰ καὶ βεβαίως δὲν βλάπτει ἐὰν καὶ διὰ τῆς πλαστικῆς κατ' ἀρχὰς κατασκευάσωσι δυσμόρφους ἀνθρωπίσκους, μὲ δυσαναλόγους κεφαλάς, κορμοὺς καὶ ἄκρα, ὡς ἀνεφέρθη ἤδη,

ὅτι πράττουσι διὰ τῆς ἰχνογραφίας, διότι βαθμηδὸν μόνα θέλουσι διορθώσει τὰς ἐλλείψεις των καὶ προβαίνει πρὸς τὰ τελειότερα.

Κατὰ τὴν διὰ πηλοῦ ἐργασίαν θέτομεν ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐνώπιον ἑκάστου παιδίου μικρὰν σανίδα, λείαν, ἐφ' ἧς πλάττει τὸν πηλόν, ὃν παρέχομεν ἡτοιμασμένον, δηλ. ζυμωμένον καὶ μᾶλλον νωπόν. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς τραπέζης ἔχομεν δοχεῖον μικρὸν πλῆρες ὕδατος, διὰ νὰ βρέχωσι τὰ μικρὰ ἐκ διαλειμμάτων τὰς χεῖράς των, ὥστε νὰ μὴ προσκολλᾶται εἰς αὐτὰς ὁ πηλός. Κατ' ἀρχὰς διὰ μόνων τῶν χειρῶν των πλάττουσι, βραδύτερον ὅμως παρέχομεν εἰς αὐτὰ καὶ μικρὰ ξύλινα ἐργαλεῖα, διὰ τῶν ὁποίων τελειότερον ἐπεξεργάζονται καὶ λειαίνουσι τὰ ἔργα των. Πολλαὶ ὅμως νηπιαγωγοὶ καὶ πλειότεραι ἀκόμη μητέρες δὲν ἀγαπῶσι τὴν ἐργασίαν ταύτην, διότι ἀπαιτεῖ προσοχήν, ὅπως μὴ λερώνηται ὁ παῖς, καὶ κόπον, ὅπως καθαρισθῇ μετὰ τὴν ἐργασίαν. Ἀλλὰ διατὶ νὰ στερήσωμεν τὸν παῖδα τῆς τοσοῦτον εὐχαρίστου καὶ ὠφελίμου αὐτῷ ἀσκήσεως, ἐν ᾧ δυνάμεθα νὰ προφυλάξωμεν τὰ ἐνδύματά του, περιβάλλοντες αὐτὸν διὰ μακροῦ χιτωνίσκου μετὰ μακρῶν χειρίδων; Διὰ τὸν φόβον δὲ τῆς ἐκ τῶν βεβρεγμένων χειρῶν ψήξεως, αἱ ἐργασίαι αὗται δύνανται νὰ διακοπῶσι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος, ὡς διακόπτονται τότε καὶ τὰ διὰ τῆς ἄμμου παίγνια καὶ ἡ καλλιέργεια τοῦ κήπου. Ἄλλως τε ὅμως καθίσταται ὁ παῖς προσεκτικώτερος, ὅταν καταγίνηται μὲ τὰς ὕλας ταύτας, διότι ἡ σύγκρισις μεταξὺ ῥύπου καὶ καθαριότητος καθιστᾷ αὐτῷ ταύτην προσφιλεστέραν. Διά τινων δὲ καταλλήλων ἀφηγήσεων, κατορθώνομεν ν' ἀφαιρέσωμεν τὴν ἀποστροφὴν πολλῶν παιδίων, καὶ ἰδίως τῶν ἀνωτέρων τάξεων, πρὸς τοὺς ἐνδεῶς ἐνδεδυμένους ἐργάτας, ἢ τοὺς ἐκ τῶν διαφόρων ἐργασιῶν αὐτῶν ῥυπαινομένους τοιούτους, οἷον ἀνθρακεῖς, σιδηρουργούς, μυλωθροὺς καὶ ἄλλους, οὓς ἄριστον εἶναι νὰ ἐπισκεπτώμεθα μετὰ τῶν παιδίων, ὅπως ἴδωσιν αὐτοὺς καὶ ἐργαζομένους. Ὅταν λοιπὸν ὁ παῖς συγκρίνῃ καὶ ἑαυτὸν ἐργαζόμενον καὶ ῥυπαινόμενον ὁπωσοῦν ἐκ τῆς ἐργασίας του ταύτης, τότε εὐκόλως ἐννοεῖ, ὅτι ὁ ἐργάτης ἐκεῖνος εἶναι ἄνθρωπος ὡς αὐτὸς καὶ καλὸς μάλιστα, χρήσιμος ἄνθρωπος, παρέχων διὰ τῆς κοπιώδους αὐτοῦ ἐργασίας τὰ πρὸς χρῆσιν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀπαιτούμενα. Οὕτως ὁδηγεῖται βαθμηδὸν νὰ ἐκτιμᾷ τοὺς περὶ αὐτόν, καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἐν γένει, ἀναλόγως τῆς ἀξίας των καὶ οὐχὶ ἀναλόγως τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῶν περιβολῆς, τείνει δὲ ἀκουσίως καὶ ὁ ἴδιος νὰ κατασταθῇ ἱκανός, ὅπως ἡμέραν τινὰ καὶ αὐτὸς γείνῃ χρήσιμος εἰς τοὺς περὶ αὐτόν.

Τὰς ἀνωτέρω γενικὰς ὁδηγίας πρὸς ἐπιτυχῆ ἐφαρμογὴν τῶν φροβελιανῶν ἀσκήσεων καὶ ἐργασιῶν εἰς τὴν τῶν παίδων ἀγωγήν, δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν καταλλήλως διὰ τῶν ἑξῆς γενικῶν κανόνων, οἵτινες μετὰ τῶν ἤδη ἀναφερθέντων συναποτελοῦσι τὴν βάσιν πάσης ὀρθῆς καὶ ἰδίως τῆς φροβελιανῆς ἀγωγῆς.

α'.) Προχώρει πάντοτε ἐκ τοῦ εὐκολωτέρου πρὸς τὸ δυσκολώτερον, ἐκ τῶν γνωστῶν πρὸς τὰ ἄγνωστα, ἐκ τῶν πλησιεστέρων πρὸς τὰ ἀπωτέρω, ἐκ τῶν ὁρατῶν πρὸς τ' ἀόρατα, ἐκ τῶν συγκεκριμένων πρὸς τ' ἀφηρημένα.

β'.) Ἐπίμενε ἐπὶ πολὺ εἰς τὰς πρώτας ἀσκήσεις.

γ'.) Ὁδήγει σκοπίμως καὶ ἐλευθέρως τὸν παῖδα εἰς ὅλας τὰς ἀσκήσεις του, ὥστε μετὰ τὴν πρώτην ἀπομίμησιν τῶν προασκήσεών σου νὰ προκαλέσῃς τὴν αὐτενεργὸν καὶ ἐλευθέραν αὐτοῦ σύνθεσιν.

δ'.) Ἔσο εὔληπτος καὶ σαφὴς κατὰ τὰς ὁδηγίας σου, ἐπιζητῶν τὴν ἐντέλειαν εἰς πᾶν ὅτι εἴπῃς ἢ ἐπιδείξῃς πρὸς τὸν παῖδα.

ε'.) Ὁδήγει αὐτὸν πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ διόρθωσιν τῶν σφαλμάτων του, ἀλλὰ πάντοτε εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ἀποθαρρυνθῇ ἐκ τούτου· τ' ἀνάπαλιν μάλιστα, διὰ τῆς ἐπιγνώσεως τῶν ἀτελειῶν του, πρέπει νὰ διεγείρηται ἐν ἑαυτῷ ὅ τε πόθος πρὸς τὰ τελειότερα, ὅσον καὶ ἡ πρὸς ἐπίτευξιν τούτων ἀπαιτουμένη δύναμις καὶ ἐγκαρτέρησις.

στ'.) Ἔσο πρόθυμος εἰς το νὰ παρέχῃς εἰς τὸν ἐργαζόμενον παῖδα τὴν ἀπαιτουμένην βοήθειαν, ἕως οὗ διὰ ταύτης ἐξεγείρῃς καὶ προκαλέσῃς τὴν αὐτενέργειάν του. Ἀπόφευγε ὅμως νὰ παρέχῃς βοήθειαν, ὅταν ἡ δύναμις τοῦ παιδὸς εἶναι ἐπαρκής, ἵνα μὴ καταστήσῃς αὐτὸν φυγόπονον πρὸς αὐτοθύμους παραγωγάς.

Περὶ γυμναστικῆς καὶ παιγνίων, περὶ ὀρχήσεως καὶ μουσικῆς.

Ὡς στερεὸν σῶμα δύναται ὁ παῖς νὰ θεωρῇ καὶ νὰ μεταχειρισθῇ καὶ τὸ ἴδιόν του σῶμα καὶ δι' αὐτοῦ νὰ παραστήσῃ διάφορα σχήματα, κατὰ τὰς ὁδηγίας τῆς τε γυμναστικῆς καὶ τῆς ὀρχήσεως. Ἐὰν δὲ ἐκτελέσῃ τὰς ἀσκήσεις ταύτας μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἢ τῶν ἐν τῷ σχολείῳ συμμαθητῶν του, δύναται ν' ἀποτελέσῃ μετ' αὐτῶν σειρὰς ὅλας καὶ συνδυασμοὺς σχημάτων, ὡς τοὺς συνδυασμοὺς τῆς γραμμογραφίας καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ κάλλιστα συμπλέγματα τῆς ῥυθμικῆς γυμναστικῆς, ἐθνικοὺς χοροὺς καὶ τὰ παρόμοια.

Γνωστὴ εἶναι ἡ ὠφέλεια τῆς γυμναστικῆς καὶ πολλὰ ἐλέχθησαν περὶ αὐτῆς, ὥστε ἐνταῦθα θέλομεν καταδείξει μόνον πῶς ὁ Φροέβελ εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὸ σύστημά του καὶ πῶς τοῦτο ἐφηρμόσθη καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς γυμναστικῆς καὶ τῆς καθ' ὅλου ὀρχηστικῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ὑγιεινῆς καὶ ἐκ τῆς καλουμένης παιδαγωγικῆς γυμναστικῆς ὅλαι αἱ ἀσκήσεις καὶ αἱ κινήσεις, αἱ δυνάμεναι νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐπίρρωσιν καὶ ἐξάσκησιν τοῦ σώματος, εἴτε δι' ἁπλῆς κινήσεως τοῦ μυωνικοῦ καὶ νευρικοῦ συστήματος, εἴτε δι' ἐνισχύσεως αὐτῶν δι' ἐξωτε-

ρικῶν ὑλικῶν μέσων, αἰώρας, μονοζύγου, διζύγου, κοντῶν, ἁλτήρων, κορηνῶν κτλ. Ἀλλ' ὅπως καὶ διὰ τῶν ἀσκήσεων τούτων ἐπιτευχθῇ ἡ τὸν ἀνθρώπινον βίον χαρακτηρίζουσα καὶ εἰς τὴν ἀληθῆ ἀνάπτυξιν τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ φύσεως ἄφευκτος ἁρμονία, εἰς τὰς σωματικὰς ταύτας ἀσκήσεις, προσετέθησαν καὶ ἄλλαι κινήσεις καὶ βηματισμοί, οἵτινες ἐλήφθησαν ἐξ αὐτῆς τῆς ὀρχήσεως. Οὐχὶ τῆς ὀρχήσεως τῶν νῦν χρόνων, ἥτις περιωρίσθη εἰς ἓν καὶ μόνον σχῆμα ταύτης, δηλ. τὸ στροβιλικόν, ἄνευ σκοποῦ τινος ἢ παραστάσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀληθοῦς ὀρχηστικῆς τέχνης, καθ' ἥν, ὑποβοηθοῦντος τοῦ ῥυθμοῦ, ἐκτελοῦνται διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος τὰ ποικιλώτατα καλλιτεχνικὰ σχήματα, τείνοντα μεμονωμένως, ἢ κατὰ πολυειδῆ συμπλέγματα, εἰς τὰς διαφορωτάτας ἀπομιμήσεις καὶ παραστάσεις.

Οὕτω λοιπὸν καὶ διὰ τοῦ σώματός του ὁ παῖς δύναται νὰ ἐκτελέσῃ ἀριθμητικὰς ἀσκήσεις, γεωμετρικὰ βιωτικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ σχήματα, ἑνώνων πάντοτε ἐν τῇ ἐκτελέσει αὐτῶν, τάς τε σωματικὰς πρὸς τὰς μετὰ χάριτος ῥυθμικὰς κινήσεις, ἤτοι τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις πρὸς τὴν διάφορα σχήματα ἐκτελοῦσαν σκέψιν καὶ ἐνεργὸν δρᾶσιν· τὴν χάριν τοῦ σώματος, πρὸς τὴν μετὰ ταύτης στενῶς συνδεδεμένην εὐγένειαν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, καὶ τὴν ἐκ πάντων τούτων προκύπτουσαν ἀνάπτυξιν τῶν εὐγενεστάτων αἰσθημάτων. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ καλλιτεχνικώτατοι χοροὶ καὶ αἱ πολυειδεῖς παραστάσεις, δύνανται ἐκ τῶν τετραγώνων πάλιν ἐκτυλίξεων διὰ τῶν πολυειδεστάτων συμπλεγμάτων καὶ ἑλιγμῶν νὰ φθάσωσιν εἰς τὰ κυκλικὰ σχήματα καὶ τὰς στροβιλικὰς κινήσεις.

Ἰδοὺ λοιπὸν καὶ ἐν τῇ γυμναστικῇ καὶ ἐν τῇ ἀληθεῖ ὀρχήσει ἡ ἐπιζητουμένη ἁρμονία, δι' ἧς καὶ μόνης δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ καὶ ἡ ἀληθὴς ὠφέλεια τῶν τεχνῶν τούτων διὰ τὰ τέκνα ἡμῶν, ὅσον καὶ ἡ ὁσημέραι αὐξανομένη τελειοποίησις αὐτῶν τῶν ἰδίων τεχνῶν.

Ὅτι ἡ τοιαύτη ἐξάσκησις τῆς τε γυμναστικῆς, καὶ τῆς ὀρχήσεως εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς καὶ τελεσφόρος, ἐν τῇ ἀγωγῇ τῶν τέκνων ἰδίως, ἐπιβεβαιοῖ ἡμῖν ἡ ἱστορία τῶν προγόνων ἡμῶν, οἵτινες τὴν τοιαύτην διδασκαλίαν τῶν τεχνῶν τούτων ἐθεώρουν ἀναπόφευκτον εἰς τὴν ἀγωγὴν παντὸς ἐλευθέρου πολίτου, καὶ ἀληθὲς μέσον πρὸς ἀπόκτησιν σώματος ὑγιοῦς καὶ χαρίεντος καὶ εὐγενείας ἅμα τρόπων καὶ χαρακτῆρος.

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν γυμναστικὴν καὶ τὸν χορὸν πρέπει νὰ προβαίνωμεν λογικῶς καὶ βαθμηδὸν μόνον ἀναλόγως τῆς ἡλικίας τῶν παίδων. Ἄριστον βεβαίως καὶ κατὰ τοῦτο εἶναι τὸ μέσον ὅπερ μετεχειρίσθη ὁ Φροέβελ καταρτίσας σειρὰν ὅλην τερπνοτάτων παιγνίων διὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν, ἑνούντων τὰς γυμναστικὰς ἀσκήσεις μετὰ ποικίλων βηματισμῶν καὶ χαριεστάτων ὀρχηστικῶν κινήσεων, πρὸς χαρὰν καὶ ὠφέλειαν τῶν μικρῶν.

Τὰ παίγνια ταῦτα διαιροῦνται:

α') Εἰς παίγνια κινήσεως, καθ' ἃ, προηγουμένων τινων ἀσκήσεων τῶν

ποδῶν π. χ. καὶ τῶν χειρῶν, τοῦ κορμοῦ κτλ. κινεῖται ὁ παῖς μετὰ φαιδρότητος, ᾄδει τρέχων, πηδῶν καὶ χορεύων, ἀπομιμούμενος ὁτὲ μὲν τὰς κινήσεις τοῦ ἵππου, ὡς ἐν τῷ παιγνίῳ «Ἀλογάκι μου καλό», ὁτὲ δὲ τὰς κινήσεις τῶν ἰχθύων, ὡς ἐν τῷ »εὔθυμα μέσα στὰ νερά «κτλ.»

β') Εἰς παίγνια ἀπομιμήσεως, καθ' ἅ, κατ' ἀντίθεσιν τῶν προηγουμένων, τὸ κυριώτερον εἶναι ἡ παράστασις καὶ μέσον αἱ κινήσεις· οὕτως ἐν τῷ παιγνίῳ «νὰ ἰδοῦμεν τὶς θὰ δυνηθῇ καλῶς νὰ μιμηθῇ», παιδίον, ἐν τῷ μέσῳ ἱστάμενον, ἀλληλοδιαδόχως κάμνει διαφόρους κινήσεις γυμναστικῆς ἢ χοροῦ, ἢ .μιμεῖται τὰς ἐργασίας τῶν τεχνητῶν κτλ., ἅτινα πάντα ἐπαναλαμβάνουσιν ἀπομιμούμενα τὰ πέριξ ἐν κύκλῳ ἱστάμενα ἄλλα παιδία. Διὰ τοῦ παιγνίου «ἀδέλφια τέσσαρα κινοῦν»· παρίστανται αἱ τέσσαρες ὧραι τοῦ ἔτους, μὲ τὰς ἐν ἑκάστῃ ἐπικρατούσας ἐργασίας. Ἐν τῷ παιγνίῳ «κινεῖται πλοῖον ἐλαφρόν», τινὰ τῶν παιδίων παριστάνουσι πλοῖον κινούμενον, ἐν ᾧ τὰ λοιπά, κρατούμενα ἐκ τῶν χειρῶν καὶ ταλαντευόμενα τῇδε κἀκεῖσε, ἀπομιμοῦνται τὰς κινήσεις τῶν κυμάτων.

γ') Εἰς παίγνια κυρίως ὀρχηστικά, καθ' ἃ καὶ αἱ κινήσεις καὶ αἱ παραστάσεις τείνουσιν εἰς ποίκιλσιν μόνον καὶ φαίδρυνσιν αὐτῆς τῆς ὀρχήσεως, ὡς ἐν τῷ παιγνίῳ «ἡ ἀγάπη καὶ ἡ φιλία», καθ' ὃ τὰ παιδία, κρατούμενα ἐκ τῶν χειρῶν, παριστῶσι στεφάνους διαφόρων ἀνθέων, οἵτινες συμπλέκονται ἐν τῷ χορῷ. Τοιαῦτα εἶναι καὶ τὸ «τί χορός, τί πηδητός», ἡ «γλυκυτάτη ἄνοιξις», καὶ ἄλλα πολλά.

δ'.) Εἰς παίγνια ἀσκήσεως τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων, καθ' ἃ κλειομένων τῶν ὀφθαλμῶν ἑνὸς ἢ πλειοτέρων παιδίων διὰ ρινομάκτρου, παρέχονται αὐτοῖς, ὁτὲ μὲν διάφορα εἴδη ἀνθέων, καρπῶν, λαχανικῶν καὶ ἄλλων, ἅτινα πρέπει νὰ ὀνομάσωσιν, ἀνευρίσκοντα αὐτὰ διὰ τῆς ὀσφρήσεως, πρὸς πλειοτέραν ἐξάσκησιν τῆς ὁποίας, ἐκλέγονται ἐπὶ τούτοις εὐώδη καὶ δυσώδη ἀντικείμενα· ὁτὲ δὲ διάφορα εἴδη καρπῶν καὶ ἄλλων τροφίμων, γλυκῶν, ἁλμυρῶν, πικρῶν, ὀξέων, ἅτινα ἀνευρίσκουσι διὰ τῆς γεύσεως. Εἶτα παρέχονται αὐτοῖς ποικίλα ὑφάσματα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα διαφόρων ὑλῶν μαλακῶν, σκληρῶν, τραχέων, λείων, πυκνῶν, ἀραιῶν, λεπτῶν, χονδρῶν, καὶ σχήματα παντοειδῆ, ἅτινα ἅπαντα πρέπει νὰ διακρίνωσι τὰ παιδία διὰ τῆς ἀφῆς. Εἶτα προσκρούονται ἐνώπιόν των διάφορα πάλιν ἀντικείμενα, ἅτινα πρέπει νά διακρίνωσι ἐκ τοῦ ἤχου των διὰ τῆς ἀκοῆς, ἢ ὁμιλοῦσι πρὸς αὐτὰ ἀλληλοδιαδόχως τὰ λοιπὰ παιδία, ἅτινα πρέπει διὰ μόνης τῆς φωνῆς ν' ἀναγνωρίσωσι κτλ. Τέλος λυομένου τοῦ ἐπιδέσμου τῶν ὀφθαλμῶν των γίνεται ἄσκησις τῆς ὁράσεως διὰ τῆς παραθέσεως χρωμάτων ποικίλων καὶ ἀναμίκτων, ταινιῶν, ὑφασμάτων, ἀνθέων ἢ καρπῶν, ἢ παρατίθενται αὐτοῖς διάφορα ἀντικείμενα ὡς πρὸς τὴν διάκρισιν τοῦ σχήματος ἢ καὶ ἐν γένει τὴν διάγνωσιν καὶ ἀναγνώρισιν τοῦ εἴδους αὐτῶν, οἷον διάφορα εἴδη ὀρυκτῶν, μετάλλων, λίθων, φυτῶν, δημητριακῶν

καρπῶν, ἢ καὶ ποικίλα εἴδη ριζῶν, μίσχων, φύλλων, σπόρων, ἐντόμων κτλ. Ἄλλοτε δὲ φέρονται ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τῶν παιδίων διάφορα κατὰ τὸ μέγεθος ἀντικείμενα καὶ ἀσκεῖται ἡ ὅρασις αὐτῶν εἰς τὸ νὰ διακρίνωσιν αὐτὰ ἐκ τοῦ πλησιεστέρου σημείου καὶ τοῦ βαθμηδὸν ἀπωτέρου καὶ ἀπωτάτου. Ἐννοεῖται ὅτι πάντα τὰ παίγνια ταῦτα ὑποβοηθοῦσιν ἄριστα τὰς ἀσκήσεις τῆς πραγματογνωσίας, καθ' ὃ ἀσκοῦντα τὰ παιδία εἰς τὴν μετὰ χαρᾶς καὶ τέρψεως ἀνεύρεσιν καὶ διάκρισιν τῶν ποικίλων ἰδιοτήτων τῶν σωμάτων.

ε'.) Τέλος εἰς ποικίλα παίγνια, ἑνοῦντα πολλάκις δύο ἢ πλείονα εἴδη ἐκ τῶν ἄνω ἀναφερθέντων, ἢ καὶ προσθέτοντα ἄλλας διανοητικωτέρας ἔτι ἀσκήσεις, ὡς τὴν ἀνεύρεσιν κεκρυμμένων ἀντικειμένων διὰ τῆς ἀσθενεστέρας ἢ ἰσχυροτέρας κρούσεως μουσικοῦ τινος ὀργάνου, ἢ διὰ τῶν ἀπαντήσεων εἰς ὡρισμένας ἐρωτήσεις· ἢ καὶ ὅλως ἀφῃρημένως (διὰ μεγαλητέραν ἡλικίαν), τὴν ἀνεύρεσιν λέξεων, ὀνομάτων, ἱστορικῶν γεγονότων κτλ. δι' ὡρισμένων ἐρωτήσεων, ἢ καὶ τὴν λύσιν ἐπιτυχῶς παρισταμένων αἰνιγμάτων. Εἰς ταῦτα ἀνήκουσι διὰ μικρότερα παιδία ἡ ἐκ τοῦ προχείρου παράστασις ὁλοκλήρων παραμυθίων ἢ διηγημάτων, ἡ ἀπομίμησις διαφόρων ἐπαγγελμάτων, ἐργασιῶν κτλ. ἐκ τῶν τοῦ βίου τῶν μεγάλων, οἷον τῶν μητέρων, ἃς τὰ κοράσια μιμοῦνται περιποιούμενα τὰς κούκλας των, τῶν μαγείρων, τῶν στρατιωτῶν, τῶν διδασκάλων, τοῦ σχολείου καὶ ἄλλων πολλῶν. Βεβαίως ὅμως καὶ τῶν παιγνίων τούτων ἡ ὠφέλεια ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς καταλλήλου καὶ ἐλευθέρας ἐπινοήσεως καὶ συνθέσεως καὶ ἐκ τῆς ζωηρᾶς καὶ ἐπιτυχοῦς ἐκτελέσεως αὐτῶν ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων μικρῶν. Διότι καὶ εἰς τὸ κάλλιστον παίγνιον δύναται νὰ ἐπέλθῃ μηχανισμὸς καὶ τυπικότης, ἐὰν τοῦτο ἀσκόπως καὶ μηχανικῶς ἢ καὶ κατὰ κόρον ἐπαναληφθῇ.

Ὡς ἤδη ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ἀνωτέρω παιγνίων ἐρρέθη, τὰ πλεῖστα τούτων συνοδεύονται ὑπὸ χαριεστάτων ᾀσμάτων, ὡς καὶ ἀπὸ τῆς βρεφικῆς ἡλικίας αἱ πρῶται θωπεύσεις καὶ τὰ παίγνια τῆς μητρὸς καὶ μετέπειτα ἅπαντα τὰ παίγνια τῆς σφαίρας καὶ τοῦ κύβου, συνοδεύονται ὑπὸ καταλλήλων διὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν ᾀσμάτων. Τοῦτο εἶναι συμφωνότατον πρὸς τὴν φύσιν τοῦ παιδός, διότι ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ὀρχηστικὴ εἶναι αἱ πρῶται τέχναι πρὸς ἃς ρέπει ἀρχῆθεν ὁ παῖς, τείνων νὰ ἐκδηλώσῃ δι' αὐτῶν τὴν χαράν του· ὡς καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ἀναπτύξει τῶν τεχνῶν, οἱ ἀρχέγονοι ἄνθρωποι πρῶτον προέβησαν εἰς ἐκδήλωσιν τῆς χαρᾶς καὶ τῆς θλίψεώς των διὰ τῆς ὀρχήσεως καὶ τῆς μουσικῆς.

Ἐὰν λοιπὸν τὴν φυσικὴν ταύτην τάσιν τοῦ παιδὸς ὑποθάλψωμεν καὶ ὑποβοηθήσωμεν διὰ τῶν ἄνω περιγραφέντων ρυθμικῶν παιγνίων καὶ δι' ᾀσμάτων ἐχόντων μελῳδίας εὐκόλους, ἁπλᾶς, ἄνευ ὑψηλῶν τόνων καὶ ποικίλσεων, δηλαδὴ ἐκτεινομένων εἰς τὴν κλίμακα τῆς παιδικῆς φωνῆς, συνοδευομένων δὲ ὑπὸ λέξεων, δηλαδὴ ποιήσεων ἁπλῶν ἐπίσης καὶ περι-

στρεφομένων μετὰ χάριτος καὶ ἀφελείας εἰς πάντα τὰ ἀφορῶντα αὐτὸν μόνον τὸν περιβάλλοντα τὸν παῖδα μικρὸν κόσμον, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀναμίξεως λέξεων, ἐκφράσεων ἢ καὶ αἰσθημάτων ξένων αὐτῷ ἢ καὶ ἀκαταλήπτων εἰς τὴν νεαράν του ἀντίληψιν· τότε, ἀλλὰ τότε μόνον, καὶ διὰ τὴν μουσικὴν καὶ διὰ τὴν ποίησιν θέλομεν κατορθώσει, ὅ,τι καὶ διὰ τὴν ἰχνογραφίαν, τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν πλαστικήν. Θέλομεν δηλαδὴ εἰσάξει αὐτὸν πρωΐμως εἰς τὰ μυστήρια τῶν τεχνῶν τούτων, θέλομεν ἐξεγείρει βαθμηδὸν καὶ καλλιεργήσει τὴν ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσαν πρὸς αὐτὰς κλίσιν, ὅσον ἐλαχίστη καὶ ἂν εἶναι αὕτη, ἢ θέλομεν ὠθήσῃ αὐτὸν πρὸς τὴν ἀληθῆ αὐτῶν περίθαλψιν, ἐὰν ἐνυπάρχῃ αὐτῷ τὸ ἀληθὲς τάλαντον.

Οὕτω λοιπὸν καὶ ἡ ᾠδικὴ καὶ αἱ συνοδεύουσαι αὐτὴν ποιήσεις, παρακολουθοῦσαι τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδός, βαθμηδὸν μόνον πρέπει νὰ εὐρύνωσι τήν τε κλίμακα τῶν τόνων καὶ τὸν κύκλον τῶν ἰδεῶν αὐτῶν. Πρὸς δὲ τὰ τῆς πρώτης ἡλικίας ᾄσματα καὶ ποιήματα πρέπει νὰ ὦσι γαλήνια, ἀφελῆ, εὔθυμα, ἄνευ πολλῆς ζωηρότητος κατ' ἀρχάς, καὶ βαθμηδὸν μόνον ζωηρότερα, ἀλλ' ἄνευ ἐμπαθείας· οὐδέποτε δὲ μελαγχολικὰ ἢ ρεμβώδη καὶ θλιβερά. Κατ' ὀλίγον δὲ καὶ μετὰ ζέσεως νὰ ἐξεγείρωσι πάντα τὰ ἐν τῇ μικρᾷ καρδίᾳ ὑπάρχοντα στοργικὰ αἰσθήματα, πρὸς τοὺς γονεῖς, πρὸς τὴν φύσιν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ ἀγαπητὰ εἰς τοὺς παῖδας, πρὸς πάσας τὰς ἀρετὰς ἐν γένει, καὶ τέλος πρὸς αὐτὸν τὸν Θεόν, ὡς πρὸς τὸν ἀγαθώτατον καὶ φιλοστοργότατον πατέρα, παρ' οὗ τὰ πάντα ἔχουσι καὶ τὰ πάντα πρέπει νὰ προσδοκῶσι.

Οὕτω μόνον, ὑποβοηθούσης καὶ τῆς ἀγάπης τῆς φύσεως διὰ τῆς ἐρεύνης καὶ περιθάλψεως αὐτῆς, δύναται νὰ κατασταθῇ καταληπτὴ καὶ ἀγαπητὴ εἰς τοὺς παῖδας καὶ ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἐξεγερθῇ πρωϊαίτατα ἐν ταῖς νεαραῖς αὐτῶν καρδίαις ὁ ἀληθὴς σεβασμὸς πρὸς τὰ θεῖα. Διὰ μόνου τοῦ μέσου τούτου δυνάμεθα ἐν τῷ χρόνῳ νὰ ἐξεγείρωμεν ἀληθῶς καὶ ἀσφαλῶς τὸ ἐνδόμυχον θρησκευτικὸν αἴσθημα, ἄνευ τοῦ ὁποίου μάτην ζητοῦμεν νὰ παρασκευάσωμεν τὴν μετέπειτα ἀληθῆ καὶ ἐνεργὸν σχέσιν μεταξὺ τοῦ πλάσματος καὶ τοῦ πλάστου. Ἄλλως καὶ τὰ ὕψιστα καὶ ἱερώτατα αἰσθήματα μένουσι νεκρά, ὅταν περιβάλλωνται ἀρχῆθεν διὰ μηχανισμοῦ καὶ τυπικότητος, ὅπερ πάντοτε συμβαίνει, ὅταν τὰ παιδία, ἀπαγγέλλωσι τυπικῶς, ὅ,τι δὲν ἐννοοῦσιν· ἤ, ὅπερ εἶναι λυπηρότερον ἀκόμη, ἀναπτύσσεται πρωϊαίτατα ἐν τῇ μικρᾷ αὐτῶν διανοίᾳ ἡ πρὸς τὰ θεῖα ἀδιαφορία, καθ' ὅσον τὰ ἀρχῆθεν ἀκατάληπτα αὐτοῖς δὲν εἶχον τὴν δύναμιν νὰ κινήσωσιν οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον τὰς χορδὰς τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτῶν αἰσθήματος, δυστυχῶς δὲ σὺν αὐτῷ οὐδὲ τὰς τῶν λοιπῶν ἀγαθοποιῶν αἰσθημάτων! Τί δὲ συμβαίνει, ὅταν παιδίον τετραετές, ἢ καὶ πενταετές, διδάσκηται, μηχανικῶς ὅλως καὶ ὡς ἀληθὴς ψιττακός, ποιήματα κακόζηλα καὶ παραβαίνοντα πάντας τοὺς ἀναφερθέντας παιδαγωγικοὺς ὅρους·

ἀναβιβάζεται δέ, ἐκτάκτως κεκοσμημένον, ἐπὶ τραπέζης, ὅπως ἐκεῖθεν ἀπαγγείλῃ, ἢ μᾶλλον κραυγάσῃ, μὲ τόνον καὶ ἔκφρασιν ὅλως παρὰ τὴν φύσιν καὶ παρὰ πάντα κανόνα τέχνης καὶ καλαισθησίας, ἐνώπιον πολυαρίθμου ἀκροατηρίου, ὅτι ἡ κοῦκλά του ἀπέθανε καὶ πρόκειται νὰ τὴν θάψῃ καὶ ὅτι ἐκ τῆς θλίψεως καὶ τῆς ἀπελπισίας τὸ ἔπιασαν τὰ νεῦρά του!! ἢ ὅπερ ἔτι χειρότερον, ὅταν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκφωνήσῃ δέησιν πρὸς τὸν Θεόν, διδασκόμενον νὰ προσποιηθῇ εὐλάβειαν, ἣν οὐδέποτε ᾐσθάνθη καὶ ἔτι ὀλιγώτερον θὰ αἰσθανθῇ ποτε, ἐν ᾧ πράγματι, ἐν ἀγνοίᾳ ἴσως καὶ τῶν διδαξάντων αὐτό, ἐδιδάχθη νὰ ἐμπαίζῃ τὸ θεῖον, θεατρίζον αὐτό, οὕτω, χάριν στιγμιαίας καὶ ἐπιβλαβεστάτης αὐτῷ ἐπιδείξεως!!

Ἡ παροῦσα ἐπιθεώρησις τῶν κατὰ τὸ Φροβελιανὸν σύστημα μέσων τῆς ἀγωγῆς ἤθελεν ἐπεκταθῇ πέραν τοῦ πρέποντος, ἐάν, μετὰ τὰ μέχρι τοῦδε περὶ τῶν παιγνίων, τῶν ἐργασιῶν καὶ τῶν τεχνῶν ἐν γένει ἐκτεθέντων, διεπεξήρχετο καὶ τὰ περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος τούτου ἐπὶ τῶν λοιπῶν κλάδων τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων. Ἀλλὰ συνοψίζοντες γενικώτατά τινα μόνον περὶ αὐτῶν λέγομεν, ὅτι καὶ κατὰ ταύτας πρὸ πάντων πρέπει νὰ σπουδάσωμεν τὴν φύσιν τοῦ παιδὸς καὶ νὰ παρακολουθήσωμεν, ὑποβοηθοῦντες, τὴν βαθμιαίαν ἐξέγερσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς διανοίας αὐτοῦ. Οὕτω λοιπὸν ἐν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ πρέπει παντελῶς νὰ παραλείπωμεν οὐ μόνον τὴν θεωρητικὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν διδασκαλίαν ἐν γένει. Τὸ παίγνιον εἶναι τὸ προσφιλὲς στοιχεῖον τοῦ παιδός· ἂς δώσωμεν λοιπὸν εἰς αὐτὸ παίγνια, δι' ὧν νὰ δέχηται τὰς πρώτας ἐντυπώσεις ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, ἐμπράκτως, διὰ τῆς θησαυρίσεως πείρας πολυειδοῦς καὶ πλουσίας. Αἱ ἐντυπώσεις δ' αὗται, ἡ πεῖρα τῶν περιβαλλόντων αὐτὸ ἀντικειμένων, παρέχουσιν εἰς αὐτὸ τὰς πρώτας ἐπόψεις, δι' ὧν καταρτίζει τὰς πρώτας ἐννοίας τῶν ἀντικειμένων τούτων. Διὰ τῆς πρώτης ταύτης ἐπιδράσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἐπὶ τὴν μικράν, βαθμηδὸν μόνον ἀφυπνιζομένην διάνοιαν αὐτοῦ, ἐξεγείρεται κατ' ὀλίγον καὶ αὐτὸ τὸ ἐσωτερικὸν ἐνδιαφέρον, κατ' ἀρχὰς ὡς περιέργεια, εἶτα δ' ὡς ἀληθὴς φιλομάθεια καὶ ὄρεξις τοῦ εἰδέναι. Τότε διὰ τῆς προαιρετικῆς προσοχῆς καὶ παρατηρήσεως πολλαπλασιάζει ὁ ἴδιος τὰς ἐντυπώσεις ταύτας, διὰ δὲ τῶν ἐν τῷ χρόνῳ ἐξεγειρομένων λοιπῶν διανοητικῶν ἐνεργειῶν του, τῆς συγκρίσεως, τῆς συσχέσεως, τῆς ἀναπολήσεως, τῆς ἀφαιρέσεως, τῆς εἰδοποιήσεως καὶ μάλιστα δι' αὐτῆς τῆς φαντασίας, ἐμψυχώνει τὰς ἐπόψεις του καὶ πολλαχῶς διασαφηνίζει καὶ πλουτίζει τὰς ἐννοίας, καὶ κατὰ συνέπειαν τὰς ἐκ τούτων ἰδέας καὶ γνώσεις αὐτοῦ. Ὅσον περισσοτέρας λοιπὸν ἐντυπώσεις παρέχομεν εἰς τὸν παῖδα διὰ τῶν πολυειδεστάτων παιγνίων του, φροντίζοντες πάντοτε αἱ ἐντυπώσεις αὗται νὰ μὴ ὦσιν ἀκανόνιστοι καὶ τυχαῖαι, ἀλλὰ νὰ περιστρέφωνται εἰς ὡρισμένον κύκλον γνώσεων, σύμφωνον πάλιν πρὸς τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν ἀνά-

πτυξιν τοῦ παιδός, ἐκτεινόμενον δὲ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, συμφώνως πρὸς τὴν ταὐτοχρόνως ἐκτεινομένην καὶ ἀναπτυσσομένην διάνοιαν αὐτοῦ, τοσοῦτον ἀσφαλεστέραν καὶ θετικωτέραν παρασκευάζομεν τὴν μετέπειτα πρόοδον καὶ ἐναρμόνιον ἀνάπτυξιν αὐτοῦ. Ὅπως οἱ πολλαχοῦ ταξειδεύοντες καὶ πολλῶν πραγμάτων πεῖραν λαμβάνοντες, γίνονται ἐμπειρότεροι καὶ εὐφυέστεροι, καίτοι πολλάκις ἀμαθεῖς ὄντες, τῶν οὐδέποτε ἐκ τοῦ τόπου των ἐξελθόντων, οὕτω καὶ ὁ παῖς, ὅστις ἐκ μικρᾶς ἡλικίας παρηκολούθησε, παίζων, τὸν βίον τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων καὶ ἀπέκτησε, παίζων πάλιν, τὴν ἕξιν τοῦ νὰ διακρίνῃ ὅλα τὰ σχήματα καὶ τὰς ἰδιότητας τῶν σωμάτων, τοῦ ν' ἀντιλαμβάνηται διὰ τῶν διαφορωτάτων ἀναφορῶν τῶν τε ἀριθμῶν, τῶν μεγεθῶν καὶ τῶν ἀποστάσεων, τοῦ νὰ ἐξηγῇ ἀλληλοδιαδόχως καὶ νὰ σχετίζῃ τὰ ποικιλώτατα φαινόμενα τῆς φύσεως, ὅστις, ἐν ἑνὶ λόγῳ, ἠγάπησε τὴν φύσιν καὶ ὑπὸ τῆς ἀγάπης ταύτης πρωϊαίτατα θερμανθείς, ἀπέκτησε τὸν ἀληθῆ πόθον τῆς μαθήσεως· ὁ παῖς οὗτος βεβαίως θέλει εἶσθαι καταλληλότερον προπαρασκευασμένος πρὸς τὴν ἐν καιρῷ τῷ πρέποντι (10—12 ἐτῶν) προσθήκην τῶν θεωρητικωτέρων γνώσεων, ἢ ἄλλος παῖς, ὅστις ἀρχῆθεν, ἀντὶ νὰ δεχθῇ ἐντυπώσεις καὶ ἐμπειρικὰς ἐπόψεις, εἰσήχθη ἀμέσως εἰς τὴν ξηρὰν διδασκαλίαν τῶν τυπικῶν γραμμάτων, τῶν κανόνων καὶ τῶν ἐκστηθίσεων. Ὁ τελευταῖος οὗτος ταχέως ἀποκάμνων, οὐδέποτε θέλει διακρίνει τι ἐν τῇ θαυμασίᾳ καὶ μεγάλῃ βίβλῳ τῆς φύσεως, ἢ τοῦ ψυχικοῦ βίου· ἐν ᾧ διὰ τὸν πρῶτον, οὐ μόνον οὐδὲν μένει τοῦ λοιποῦ ἄγνωστον, ἔν τε τῷ ὑλικῷ καὶ τῷ ἠθικῷ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ πηγὴ ἀπαύστως νέων τέρψεων καθίσταται ἡ τακτοποίησις καὶ κατάταξις τῶν γνωστῶν αὐτῷ, ἡ ἐξαγωγὴ τῶν εἰς ταῦτα ἀναγομένων κανόνων καὶ συμπερασμάτων καὶ ἐν γένει ἡ ἐπὶ τὸ θεωρητικώτερον ἀνακεφαλαίωσις καὶ γενίκευσις αὐτῶν. Ἰδοὺ λοιπὸν τὸ μέσον δι' οὗ διδάσκαλος, οὐχὶ κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε σημασίαν, ἀλλὰ παιδαγωγὸς εὐφυὴς καὶ ἔμπειρος, ἄνευ πολλῶν βιβλίων καὶ τυπικῆς διδασκαλίας, ἀλλ' ἐν περιπάτοις καὶ ἐκδρομαῖς καὶ δι' ἐπισκέψεων μουσείων, ἐργοστασίων καὶ ἄλλων τοιούτων, δύναται νὰ θέσῃ τὰ θεμέλια τῆς τελειοτάτης τῶν ἐκπαιδεύσεων, ἧς ἡ περαιτέρω τελειοποίησις κατ' ἀνάγκην θέλει φέρει ῥιζικὴν μεταβολὴν εἰς ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῆς μέχρι τοῦδε διδασκαλίας.

Ἡ δ' ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀγωγῇ ἐν γένει μεταρρύθμισις αὕτη δὲν θέλει βραδύνει νὰ ἐπέλθῃ, διότι ὁσημέραι καταφανέστερα καθίστανται τὰ πλεονεκτήματα καὶ εὐεργετικώτερα τ' ἀποτελέσματα τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς. Ἀδύνατον δὲ μετ' ὀλίγον θὰ εἶναι νὰ ὑποβάλωμεν τούς, ἔστω καὶ κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ἡλικίαν μόνον, κατὰ τὰ ἄνω ῥηθέντα παρεσκευασμένους παῖδας εἰς τὸν μηχανισμὸν τῆς κατὰ τὰ παλαιὰ συστήματα ἀγωγῆς· νὰ τὸν εἰσάξωμεν, φερ' εἰπεῖν, εἰς τὴν τυπικὴν ἐκστήθισιν ἀκαταλήπτων κανόνων, εἰς τὴν ἄσκοπον γραφὴν καὶ ἀντιγραφὴν παλαιῶν, με-

σαίων καὶ καθαρῶν ἐξηγήσεων μήπω καταληπτῶν κειμένων καὶ εἰς τὴν ἄνευ ἐφαρμογῆς ἀνωφελῆ ὅλως χρονοτριβὴν τῆς ξηρᾶς τεχνολογίας, συντάξεως καὶ ἀναλύσεως τῶν λόγων σπουδαιοτάτων πολλάκις συγγραφέων, δι' ὧν δυστυχῶς τὰ παιδία μας, ἐπὶ ὀκτὼ ὅλα ἔτη κατατρίβουσι δώδεκα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολυτίμους ὥρας καθ' ἑβδομάδα, χωρὶς ν' ἀποκτήσωσι τὴν εἰς τὴν ὅλην ἀνάπτυξιν αὐτῶν ἄφευκτον ἀληθῆ γνῶσιν τῆς πλουσίας ἡμῶν γλώσσης, χωρὶς ν' ἀποκτήσωσι τὴν ταύτης ἀχώριστον ἀγάπην πρὸς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, καὶ τὸ πάντων χείριστον, χωρίς ποτε νὰ ἐμπνευσθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς θαυμασίοις ἔργοις τούτων ἐμπεριεχομένων θείων αἰσθημάτων καὶ φρονημάτων! Ἀλλ' ἂς ἐλπίσωμεν, ὅτι θέλομεν ἐπιζήσει τὴν μεταρρύθμισιν ταύτην, ἧς ἡ ἀναβολὴ εἶναι ἐπιβλαβεστάτη διὰ τὴν πρόοδον τοῦ ἔθνους ἡμῶν. Ἂς θεωρήσωμεν δὲ μάλιστα ταύτην ἀρξαμένην ἤδη διὰ τῆς πρὸς βελτίωσιν τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως βαθμηδὸν εἰσαγομένης γερμανικῆς καλουμένης μεθόδου, καθ' ὅσον αὕτη κατὰ τὰ πλεῖστα βασίζεται ἐπὶ τῶν φροβελιανῶν ἀρχῶν.

Αἱ ἀρχαὶ αὗται περιέχουσιν αἰωνίους καὶ παγκοσμίους ἀληθείας, δι' ὃ καὶ διεδόθησαν τάχιστα ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ τοῦ Φροέβελ καὶ πολλαχοῦ, εἰ καὶ τὸ ὅλον σύστημά του βραδύτερον μόνον εἰσάγεται, ὅπως πάντοτε συμβαίνει κατὰ τὴν διάδοσιν νέων ἰδεῶν.

Ἀλλ' ὅπου εὐφυὴς νοῦς ἀντελήφθη μιᾶς ἢ πλειόνων τῶν ἀρχῶν τούτων καὶ εἰσέδυσεν εἰς τὸ βαθύτερον πνεῦμα αὐτῶν, ἀπλήστως παρεδέχθη καὶ μετὰ χαρᾶς καὶ πληρεστάτης ἐπιτυχίας ἐφήρμοσεν αὐτάς. Ὅθεν ἐν τῇ Δύσει συμπληροῦται ἤδη βαθμηδὸν καὶ ἐν τῷ χρόνῳ, ἀλλ' ἀσφαλῶς καὶ θετικῶς, ἡ ἐφαρμογὴ τῶν φροβελιανῶν ἀρχῶν ἐπὶ πάσας τὰς βαθμίδας τῆς ἐκπαιδεύσεως κατὰ τὰς ὑποδείξεις αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Φροέβελ, ὅστις ἐπεζήτει μὲν ἔκπαλαι τὴν ἐφαρμογὴν ταύτην, δὲν ἐπέζησεν ὅμως ἵνα ἴδῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ συμπεπληρωμένον. Ἀφῆκεν ὅμως κληρονόμον τοῦ ὑπὲρ τούτων ζήλου αὐτοῦ τὴν μετ' ἀξιοθαυμάστου διὰ τὴν προβεβηκυίαν αὐτῆς ἡλικίαν ζέσεως καὶ αὐταπαρνήσεως ἐργαζομένην καὶ ἀόκνως μοχθοῦσαν Βαρώνην B. v. Marenholtz Bülow, τὴν ἔξοχον αὐτοῦ μαθήτριαν, ἥτις, ὡς πρόεδρος τοῦ ὑπ' αὐτῆς ἐν Δρέσδῃ τῆς Γερμανίας ἱδρυθέντος φροβελιανοῦ Συλλόγου, διά τε τῆς μορφώσεως φροβελιανῶν νηπιαγωγῶν καὶ παιδαγωγῶν, ὅσον καὶ διὰ τῶν σοφωτάτων συγγραμμάτων αὐτῆς, συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ φροβελιανοῦ συστήματος καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν, τὴν Αὐστρίαν, τὰς Κάτω Χώρας, τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Ἀμερικήν, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν.

Εἴθε δὲ μετ' ὀλίγον νὰ δυνηθῶμεν νὰ προσθέσωμεν εἰς τὰ ὀνόματα τῶν ἐν τῷ πολιτισμῷ καὶ τῇ προόδῳ προεξεχουσῶν τούτων χωρῶν καὶ τὸ τῆς φιλτάτης ἡμῶν πατρίδος! διότι καὶ πάλιν εἰς τὴν τελεσφόρον διδαχὴν

καὶ προθυμοτάτην ἀρωγὴν ἐκείνης θὰ ὀφείληται καὶ ἡ παρ' ἡμῖν διάδοσις τῶν φροβελιανῶν ἀρχῶν.

Τελειοποίησις λοιπὸν ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως διὰ τῆς ἐναρμονίου τελειοποιήσεως ὅλων τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν αὐτῆς δυνάμεων, πρὸς ἐξέγερσιν τοῦ ἠθικοῦ ἐν αὐτῇ ὄντος, χάριν αὐτῆς τῆς ἀληθείας, τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ καθήκοντος, τοῦτο ἔστω τὸ μόνον μέλημα καὶ τέρμα πάσης ἐνεργείας ὅλων τῶν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὰ τῆς ἀγωγῆς τῶν παίδων καταγινομένων. Τοῦτο ἄριστα κατορθοῦται, ἐὰν ὁλοψύχως μιμηθῶμεν τὸν Φροέβελ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ῥητοῦ αὐτοῦ,

«Ζήσωμεν ὑπὲρ τῶν παιδίων ἡμῶν!»

[illegible]

Bayerische StaatsBibliothek
Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Laskarides, Aikaterine

[Nichtlateinische Schriftzeichen] [Froebel] <...>

1885

Paed.th. 2638
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11900573-5